PRIPOVIJESTI

S. R. DANEVSKI

1911

TISAK
NARODNE TISKARE
CHICAGO, ILL.

ŠTRAJKOLOMAC.

Tko nije bio u jednom od onih velikih industrijalnih gradova Sjedinjenih Država i zavirio u mnogobrojne tvornice i radione, gdje su uposleni milijuni duša; — tko se nije spustio u jedan izmedju brojnih bakrenih ili ugljenih rudnika ili zašao u velike strojarnice, prokope i parne mlinove; — tko nije promatrao život tih bijednika i vidio kako se bijeda bori sa životom, narav sa smrću, žene da se otmu plodu bez pomoći liječničke, djecu kako mole zalogaj hljeba; — tko nije ušao i zavirio u najveće mesare svijeta u Čikagu, od kojih se na nekoliko milja u naokolo radničkom četvrti rasprostire užasan smrad i zadah; — tko nezna, da je taj smrad jedini uzduh, kojeg ti ljudi udišu; — tko nije promatrao ona blijeda lica u talionicama olova punih otrovnih plinova; — tko nije nikada bio u talionicama željeza i nezna da imade ljudi, koji rade za petnaest centi na sat, taj neće vjerovati, ako mu se kaže, da na svim tim mjestima, u svim tim gradovima živu milijuni i milijuni robova.

— Ta oni su slobodni ljudi—reći će —pak mogu da i ne rade i ne živu ondje.

Samo što je ta sloboda pojam veoma ograničen i usko vezan uz pojedine prilike i okolnosti bez kojih jest kao kula u zraku ili brod bez sidra. Pogledaj onog orijaša, kako se bori s morskom nemani... slobodan je poput ptice u zraku, prkosi oluji i moru, uzdiže se i spušta na šumećim valovima, da snažan i netaknut dodje na žudjeni cilj. Gle, ali... nestade uglja, da se napune goruće peći, a obala daleko. Orijaš brodi, brodi i prkosi prirodi... pare sve manje... diše teško, hropće, napinje snagu, a bijesni valovi udaraju žestoko o bokove njegove... počinju osjećati, da orijaš slabi, popušta... navale sve žešćije... on napinje svoju posljednju snagu... izvine se pobjedonosno povrh šumećega mora. al' to mu je posljedna pobjeda. Zadnja ga snaga izdade . . . i nastade hropac. Orijaš je postao igrom valovlja . . . .

Milijuni ovih ljudi, koji dodjoše iz dalekih prekomorskih zemalja, bijahu slobodni. Slobodni poput morskih ptica, slobodni poput onog orijaša morskog. Dodjoše ovamo slobodni, te čvrstih i snažnih mišica, ali bez samospoznaje svoga stanja i odnošaja naprama ljudskom društvu. Dodjoše ovamo čvrsti, jaki i slobodni, ali zaboraviše ponijeti si zaire, koja će ih uzdržati na valovima uzburkana života. Zaboraviše ponijeti je, a ovdje na životnoj stazi ne znadoše naći načina, kako da se njome obskrbe. I upuštaju se sa svom svojom velikom snagom u borbu sa životom. Zalaze u žarke talionice, smradne mesare, zadušljive tvornice, podzemne rudnike i stvaraju djela, kojima se ljudstvo divi. Prkose naravi radeći deset i dvanaest sati, ali im se narav osvećuje. Teški rad, sve veći zahtjevi, malene nadnice, velika mita, smradni i skupi stanovi, loša i mršava hrana,

slaba obuća i razne bolesti, kojima je uzrokom taj nenaravni život — to su ti valovi, koji svom žestinom navaljuju na ladju života. A njihova nesvjesnost, neznanje i preuzetna vjera u neke bajoslovne priče, otupljuje njihovu aktivnost, prepuštajuć ih malo po malo navalama silnih valova. Želja i nagon za životom podaje im nadnaravnu snagu, ali osamljeni i neorganizovani postaju žrtve i igračka valovlja. Bijeda i bolest ušla je u stanove njihove, kapitalizam zatvorio je vrata radionica i oni se bore u agoniji i . . . mnogi i mnogi pogiba.

I.

U jednoj od onih uskih, pokrajnih ulica radničke četvrti Čikaga, stanovao je već treću godinu Ivan Petrović. U stan njegov trebalo se uspeti preko brojnih stepenica, jer stanovaše u podkrovnici. Dvije sobice, od kojih je jedna bila kuhinja i smočnica, dok je u drugoj spavalo šest osoba, bile su gotovo ista oblika i veličine kao i toliki drugi stanovi čikaških podkrovnica.

U vrijeme, kad pada naša pripovijest, čuo se u kuhinji Petrovića veseo žamor, razgovor i smijeh djece. Dva dječaka od pet i sedam godina sjede na podu i igraju se neku igru, dok im mala sestrica od jedva godine dana puzi po podu vukući za sobom lutku. Djeca se svom dušom podala igri, te kad bi kojem uspjelo nešto za rukom, pljesnuo bi ručicama i kliktao od veselja. Žamor njihov naličio je žuboru gorska potočića, tek kad i kad bivao je glasniji, dok ih starija sestra, koja je češće iz sobe provirivala, nebi ušutkala. Djeca bi na neko vrijeme ušutila, ali bi u brzo zaboravila opomene starije sestre, te bi žamorili kao i prije, dok se na sobnim vratima nebi

ukazala mala glavica sa strogim pogledom. Jedan ps . . t! bio bi dovoljan da nastane muk.

Pokrajna soba odisala je siromaštvom i čistoćom. Tri postelje sa dva stolca bijahu čitav namještaj. Postelje zauzeše gotovo sav prostor, a zidovi bijahu puni raznih haljina, jer za iste nije bilo drugdje mjesta. Soba je bila nedavno obijeljena, te je podavala ugodan utisak. Tek neki čudni zadah napunjao ju i disao iz njezinih zidova, postelja, obuće i poda. Taj zadah kao da je dopro i u najmanje čestice ove male izbe.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Na krevetu kraj prozora ležala je žena. Djevojče od kojih trinaest godina brižno je pokrivalom zagrtalo majku, koja ga je neprestance odvlačila. Izražaj lica bolesnice odavao je, da je ista mnogo i mnogo patila. Velike crne oči iz kojih je gledao pogled pun ljubavi i čeznuća kao da nisu pripadale onoj izmučenoj glavi i mršavom, patničkome licu. Pogled joj počivao na djetetu i zaokupljao je svu. Tolika ljubav pomješana teškom boli govorila je iz tog pogleda, te je djevojče to i osjećalo i cjelovima osulo ruke i lice majčino. Glava djeteta naslonila bi se na grudi majke, koja bi svojim tankim, koštunjavim prstima zašla u kosu djeteta i dragala je.

Majka . . .

Majka i žena . . . Da li si promatrao koku, kako se usplahirila, lomata krilima, skače, kokodače i zalijeta se na svakog, koji joj dodje u blizinu, jer je zaokuplja instinkt straha, da bi joj mogli oteti koje pile. A kakva li su čuvstva, koji li su osjećaji majke na smrtnome logu? Ne strah pred smrću ni žudnja za životom, već bol za gubitkom svojih čeda. koja su krv krvi njezine. Bol i neizvjesnost nad budućnosti njihovom . . . Gle, pogled majke, kojim prati svoje čedo! Pogled koji ti odaje onu nopisivu

i nerazjašnjivu ljubav i samozataju, koji ti odaje bol i strah pred neizvjesnošću, koji ti odaje jednu jedinu želju . . . da joj čeda ne skrenu s puta, po kom ih je ona čvrstom rukom vodila. Sve druge misli i ako navaljuju, potiskivane su pred jačinom spoznaje toga gubitka. Ta spoznaja podsjeća je onog bića s kojim je tolike godine proživjela djeleći i dobro i zlo, radost i tugu. Sjetila se svojih mladih dana, dana prve ljubavi svoje. Sjetila se kako ju je Ivan, mlad krojački pomoćnik, zaprosio u oca, a ona pristala, jer su se volili. Sjetila se svoje bračne sreće, svog prvog djeteta, kako su nagadjali hoće li biti dječak ili djevojčica. I bio je dječak, a ona je oćutjela veliku slast i radovala se, jer je znala da si je on želio dječaka. A poslije ih je došlo više . . . dva, tri . . . pet, šest . . . Ni sada ne može zaboraviti one boli nad gubitkom dvaju sinčića, koji su podlegli crnim kozicama. Koliko li je suza prolila, koliko li je dugih noći probdila... Sjetila se bijede, koja je navalila u kuću njihovu, te prodadoše sve i odputiše se daleko preko mora u ovu zemlju. Već osam punih godina živu ovdje. Osam godina patničkog života sa malo veselih dana. Osam godina teška rada, al' živjelo se . . . zasluživalo tek toliko, da su se prehraniti mogli. Al' sada? Otac i kćerka bez posla, a štrajk krojača traje već deset tjedana. Ono malo prištednje iscrpla je duga njezina bolest. Ona osjeća da se primiče kraju, a teško joj se rastati sa životom kod pomisli, da joj djeca gladuju. Dvije krupne suze spustile se niz njezino voštano lice, a grubi kašalj prekine niz razmišljanja njezina.

Djevojče podigne glavu i opazivši suze, nježnom ih kretnjom otare.

— Majčice, nemoj plakati! — milo će Zlatica. — Nemoj se plakati, jer znaš da ti to škodi . . . a

i meni je onda teško. Brzo će doći proljeće i snjim toplo sunašce, pak ćeš nam ti lijepo ozdraviti i češće puta na sunce izaći. Zar ne, da hoćeš?

— Dobro moje dijete, — mati će žalosno — bojim se da neću više tako brzo ozdraviti . . . Ja to ćutim i sve me nekakove slutnje oblijeću, da je moj konac blizu . . . Nemoj, Zlatice, budi jaka — umirivaše majka dijete, kad je vidila, da je isto briznulo u plač.—Ti si već odraslija djevojčica, pak ti zato mogu ovako da govorim.

— Pusti, majčice moja dobra! Oh, nemoj o tome govoriti . . . ja se tako bojim, — Zlatica će briznuvši ponovno u plač. — Majčice, ja ću se moliti cijelu noć dragome Isusu, da ti povrati zdravlje. Oh, vjeruj mi, majčice, hoću, hoću, a Isus je dobar, te neće dopustiti da nam ti umreš i ostaviš nas same.

Na majčinom licu odrazivala se bol i žestoka borba. Riječi vlastita djeteta probudile su u njoj tešku borbu. Mala Zlatica je govorila i tješila svoju majku, ali ona nije čula ni riječi više. Pogled je uprla nepomično u jednu točku na stropu, a misli joj križale mozgom prouzrokujući tešku duševnu bol.

— Zar je to konac? — pitala je samu sebe. — Zar nebo ili pakao već sada, ili ništa? Ah, kome da vjerujem, kome da se nadam? . . . Zar vječne muke, plač i škrgut zubi, vječni oganj, smola, paklina? . . . O, Ivane, Ivane, zašto si mi usadio u srce sumnju, koja mi podgriza dušu kao crv, koja mi potamnjuje razum, te neznam staze, kojom mi je poći? . . . Muke? . . . Raj? . . . A zar, ako ima boga, zar će moći taj bog odgurniti me od sebe i turnuti u propast samo zato, jer sam prestala u njeg' vjerovati? A čitav svoj život proživila sam u bijedi, siromaštvu, tuzi i nevolji! Zar ima većeg pakla, nego li što je zemlja za siromašna radnika? . . . Neznam, neznam . . . neću da vjerujem . . .

ili ne, ne . . . vjerujem . . . vjerujem, o bože sve . . sve . . .

Usne patnice trzale se grčevito šapčući nerazumljive riječi, a trepavice sklopila je od umora i zadrijemala. Zlatica ustade i pogledavši majku milim, punim iskrene djetinjske ljubavi, pogledom, odšulja se na prstima u kuhinju.

— Mama spava — šapne i za čas nastane muk.

II.

Štrajk, kojeg proglasiše krojači u Čikagu, došao je kao grom iz vedra neba nenadano i neočekivano. Vlasnici najvećih radiona: Hart, Schaffner & Marx, International Tailoring Co., Ederheimer, Stein & Co., i drugi, bili su tim štrajkom najneugodnije iznenadjeni. Do četrdeset hiljada do tada neorganizovanih radnika istupilo je, uz male iznimke, jednodušno na štrajk, a prostrane radionice, koje su još do jučer vrvile mnogobrojnim radništvom, opustiše.

Radnici su ovaj puta upotrebili najzgodniji trenutak, kad su svi ti krojački magnati bili vezani ugovorima na silne naručbe. Ne izvrše li iste na vrijeme, značilo je gubitak milijuna i milijuna dolara.

Zahtjevi štrajkaša, akoprem su bili skromni: priznanje krojačke unije, osamsatni rad, svjetle i zračne radionice, neznatna povišica plaće — zabačeni su bili odmah na početku od krojačkih magnata.

I započe borba . . . Borba.

Na jednoj strani tisuće i tisuće siromašnih radnika: muževa, žena, djevojaka i djece, a na drugoj nekolicina krojačkih magnata sa natrpanim kesama. Prvi se pouzdavahu u opravdanost svojih zahtjeva, a drugi u snagu svoga novca. Prvi prizivahu se

sudu javnosti, drugi četi plaćenih tajnih redarstvenika. Prvi uzdahu se u pravdu, drugi u iskustvo, da će glad i nužda učiniti svoje.

Prolazili dani i tjedni, a snaga objih strana dolazila k svome koncu. Titanska borba došla je do svog vrhunca. Svi su znaci pokazivali, da će naduti bogataši morati popustiti radi svoje osobne koristi. Prinosi, koji su sa svih strana padali u blagajne nove krojačke unije, podavaše snagu prvima, te produljiše štrajk za vrijeme, kojemu se bogati poslodavci nisu nadali. I činilo se da će isti pristati na sve njihove zahtjeve . . . .

Ali dvije zgode promjeniše to stanje u sasma obratno. Poslodavcima uspjelo je sklopiti ugovore i odposlati posao u New York, Boston i neke druge oveće gradove, dok je izmedju radništva došlo do unutarnjeg razdora i nesloge. Razdjeliše se u dva tabora, a uza to nicaše prigovori i pritužbe, da se novac, koji je stigao za štrajkaše, ne razdjeljuje pravedno; da se članovi pojedinih odbora brinu ponajviše za se i svoje znance, dok se na ostale malo ili nimalo obaziru.

Bili ti prigovori opravdani ili ne, ali jest činjenica, da je nestalo onog oduševljenja s kojim je štrajk započeo bio. Uza to se našlo par izroda, koji se dadoše u službu poslodavaca, te sijahu sjeme razdora medju tako oslabljeno radništvo . . . Poslodavci bili su više no uvjereni, da će izvojštiti pobjedu.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Iz Narodne dvorane na Center avenui izlazilo mnoštvo naroda. Bilo je tu muževa, žena i djevojaka, a svi u živahnom raspravljanju. U toj dvorani držali se dnevni sastanci štrajkaša, koji su stanovali u bližnjoj okolici. Velika većina bijahu: Česi, Hrvati i Slovenci.

Na licima prisutnih nisi mogao viditi ništa, što bi te uvjerilo, da je taj narod siguran dovinuti se cilju za kojim teži. Lica ona utiskivaše ti sliku ljudi, koji se nesvjesno kao protiv svoje volje podadoše nekoj nepoznatoj struji da ih nosi. Duboko uvjerenje i samopouzdanje u opravdanost svojih težnja izčezavalo je po malo pred krutim činjenicama. Svaki dan slušali su na sjednicama o pobjedi, a potajno kolale su vijesti o tisućama štrajkolomaca. Dok su oni boreći se za svu svoju braću stradali i pregarali, dotle se našlo odmetnika, koji su brali masne plaće i živjeli ugodnim i lagodnim životom. I svakojake misli dolazile im, te iscrpljivale njihovu duševnu snagu.

Pred ljekarnom na uglu zaustavila se trojica odraslijih u razgovoru.

— Održimo li još ovaj tjedan, pobjedit ćemo — oglasi se jedan.

— Ja sumnjam, prijatelji dragi, jer sve nekako na zlo pokazuje. Zar niste čuli ili moguće ne vjerujete, da u New Yorku i Bostonu i drugim mjestima rade radnici danju i noću? Jest, sav zaostali posao šalje se tamo. Ne mare ovi bogatuni, da li će potrošiti par dolara više ili manje, samo da dovrše posao za kojeg su ugovorom vezani. Jest, braćo, ja se bojim da ćemo mi podleći ovom štrajku — završi Petrović odlučno.

— Ne vjerujem, Petroviću, — skoči mu živo u riječ treći, koji je do sad šutio. — Ne vjerujem, jer znam, da se ta gospoda teško rastaju sa dolarima... Ta zar nije bolje i pamenije, da nam povise za onoliko, što će šaljući robu u druga mjesta, za sigurno potrošiti?

— Blažek imade pravo — potvrdi Čeh Vesely. — Oni će napokon uviditi, da je bolje, da se s nama

nagode. Ako i ne poradi nas, ali rad vlastitog si probitka.

— Probitak! Da, ali samo što je njihov probitak drugačiji, nego li što si vi to zamišljate. Ta upravo u tom leži njihov probitak, da se radnja dogotovi izvan Čikaga, dok ćemo mi dulje vremena biti izvrženi oskudici i gladu. Glad i nevolja jest onaj faktor na kog oni računaju, koji će nas dovesti pokorne u njihove radione. Vidjet ćete, kako će danomice, isprva potajno, biti sve to više i više naših drugova, koji će biti prisiljeni, da prekrše štrajk i podju raditi.

— Neće! — poviče Blažek, — jer takove ćemo naučiti pameti.

— A kako će te ih naučiti? Što im možete učiniti? — upita Petrović.

— Što? Kako to pitaš? Ta izlupat ćemo ih! — srdito odvrati Blažek.

— Ako ih i nećemo mi, ali ćemo na kuće, gdje takovi izdajice stanuju, ovjesiti cedulje s napisom, da se u istoj nalazi štrajkolomac, pak neće izbjeći zasluženoj kazni, — pridometne Vesely.

— I nećete imati obzira ni s onima, kojim su žene ili djeca bolesna, a u kući čestite hrane ponestalo? — upita Petrović, a bolni trzaji stegnuli mu lica.

— Ni s onima — oštro će Blažek. — Ta dobivaju podpore od unije. A mogu malko i potrpiti.

— Već radi načela se ne smije popustiti — Vesely će. — U svakom poduzeću kao što je ovo, bilo je i biti će žrtava.

— Imadete pravo. S bogom! — izusti Petrović pridušeno i okrenuvši se podje pravcem kući.

— Čuješ, Josipe, — okrene se Blažek k Vesely-u — da ne bi i Petrović obrnuo kabanicom?

— Teško. Ne vjerujem. Ta poznam ga već sedam godina kao valjana čovjeka i druga — Vesely će gledajući za Petrovićem.

III.

Petrović je koracao kući, a sve se oko njeg okretalo. Posljednje riječi prijatelja stegle mu srce i palile ga poput vatre. Nalazio se izmedju dužnosti, koja ga vezala prema drugovima te dužnosti prema ženi i obitelji. Ovdje borba patnika za izvojštenje ljudskih prava — a ondje na smrt bolesna žena i djeca, koja su gladom već izmučena tako, te im se sva rebra vide, a ručice im postale kost i koža. Iznevjeriti se drugovima? Ta koliko ih pati izmedju tih četrdeset hiljada, a moguće i teže nego li on. A podje li na rad on, podje li i više takovih, propao je onaj ogromni podhvat, koji je bacio u bijedu toliko i toliko tisuća nesretnika al' s nadom, da ih podigne do bolje budućnosti.

— Ne, ne! Trpjeti ću, pak došlo što došlo... U svakom poduzeću kao što je ovo, bilo je i biti će žrtava — šapne bolno, opetujući Vesely-eve riječi.

Opazivši Petrović, da se već smračilo, požuri korak, da stigne što prije kući. Nosio je u žepu pet dolara, koje je dobio kao podporu za se i za svoju obitelj od štrajkaškog odbora. Kako li će se njegova Marija obradovati, kad vidi toliko novaca! Skuhati će joj dobru kokošju juhu i kupiti čašicu vina, da se sirotica okrijepi. A njegovi mališi skakati će veselo oko njega i sve će opet biti dobro. Ta valjda će i taj štrajk naskoro prestati, a on će raditi dvostruko, samo da zasluži mnogo novaca. Marija će ozdraviti, a on će polaziti na rad i jedva čekati onaj

čas kad će se naći na povratku pred kućom gdje će ga dočekati njegovi mališi i skakati oko njeg' veseleći se njegovu povratku.

Čelo njegovo razvedrilo se i blažen osmjeh preletio mu licem. Sad se istom ogledao i opazio, da je stigao do svog stana. Brzo se uspne uza stube i stane prisluškivati. U kuhinji je vladala tišina. Otvorivši polagano vrata, unidje.

— Kako je majci? — upita tiho Zlaticu, koja je stajala kod ognjišta i ogledala se kad je on unišao.

— Spava — šapne Zlatica. — Bilo joj je malko bolje, tek kašalj ne će da popusti . . . Ali mama je gladna, a ja sam htjela da joj skuham malko juhe, ali niti brašna neimamo više — žalosno će djevojče.

— Pst! Tiho, Zlatice! Evo ti, pak skoči u mesnicu i kupi koku, a u dućanu sve što trebaš, pak ćemo skuhati mami dobru juhu—reče Petrović utisnuvši Zlatici novac u ruku.

— Oh, kako će mama biti vesela! — veselo usklikne djevojka. — Evo me, odmah idem.

— Idi, dobro moje dijete, te mi se vrati samo brzo, jer ću te moguće što trebati.

— Brzo ću se ja povratiti — odvrati Zlatica i odšulja se potiho niza stube.

Petrović pogleda na djecu, koja su zaspala na stolicama okolo peći i otvoriv polagano vrata, stupi u sobu.

— Ivane! — začu se šapat sa strane, gdje je ležala bolesna žena. — Jesi li ti to?

— Ja sam Marijo. Što želiš, dobra moja ženo? — upita je Petrović, pristupivši bliže k postelji.

— Čula sam te, kad si došao . . . Mislila sam cijeli dan na te . . . Bojala sam se, da ti se nebi što dogodilo.

— Nemoj se plašiti, Marijo. Ta što bi mi se moglo dogoditi? Nisam nikome ništa zla učinio, niti se zamjerio, pak me nitko ni dirati ne će — odvrati Petrović da umiri ženu.

— Ivane, tako mi je teško — za časak prošapta Marija.

— Boli li te jako? Želiš li, da telefoniram po liječnika? — upita Ivan zabrinuto.

— Boli, da! Ali nije to, što ja mislim... Teško mi je, Ivane, otići od tebe i djece . . . i ostaviti vas.

— Marijo! Što govoriš? Ta kuda ćeš otići? — zavapi Petrović.

— Ne žalosti se, Ivane . . . ta sudjeno je tako. Jedan prije, drugi kasnije . . . Ja ćutim, da je moj konac blizu . . . No, ne bojim se za se, ali ne mogu da se riješim neugodnih osjećaja i sanja . . . nešto mi uvijek govori, da ti prijeti opasnost . . . to . . . to me boli . . . Čuvaj mi se Ivane za . . . za našu djecu.

Bolesnica je prihvatila nježnom kretnjom glavu svoga muža i poljubila ga u kosu. Usnice njezine tek su se vidljivo dotaknule njegove kose, a glava joj spala na uzglavlje od umora. Umorila se od govora i disala je teško.

— Dobra moja Marijo umiri se i nemoj misliti na takove stvari. To ti samo otešćava tvoju bolest. Ti umrijeti? — nastavi Ivan iza stanke — to bi bilo grozno, ali ne će biti.

— Ivane! — šapne bolesnica.

— Što želiš, Marijo? — upita Ivan i sagne se nad nju.

— Vode.

Ivan ustane i izidje na prstima u kuhinju. U ognjištu pucketao oganj, a Zlatica pripravljala večeru, dok su se djeca već probudila i pomagala Zla-

tici, što im je ona kazivala. Čim su djeca opazila oca, dotrčaše do njeg, a on podigne najmladje na ruke i poljubi ga.

— Zlatice, odnesi majci čašu vode! — umoli otac kćerku. — Ja ću izaći, ali ću se za par časaka povratiti.

Petrović uzme šešir i opomenuvši djecu da budu mirna, izadje.

Na polju je brijao sjevernjak, a živa stajala na ledištu. Petrović se žurio, da nadje liječnika kod kuće.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— Ima li nade? — jedva čujno upita Petrović liječnika, kad se opraštao s njime.

— Vidjet ćemo sutra. Moguće da preboli, ali je jako slaba — odvrati liječnik zamatajuć se brižno u svoju toplu kabanicu. — Glavno jest mir i malko bolja hrana. Nista teškog, već žlica juhe, časica vina, to će joj prijati. U slučaju, da se što dogodi, zovnite me na telefon—upozori liječnik na polasku.

Ivan posvijetli liječniku niz stube i vrati se cvokoćući od zime. Vatra u ognjištu već je dogarala, te se počelo osjećati, da biva hladnije. Metnuvši dva, tri komada ugljena na vatru, odšulja se Ivan u sobu, gdje sjedne na rub ženina kreveta. U sobi je bila polutama. Malena uljena svjetiljka izgarala je pucketajući, a traci mjesečeva svjetla padali nasred sobe na krevet dvojice dječaka. Petrović zastre prozor zavjesom, pokrije djecu, koja su se u snu razodkrila i povrati se na svoje mjesto. Pogled mu padne na ženino lice, koje izmučeno dugotrajnom bolešću i oskudicom, podavalo je mrtvački izražaj. On se lecne i sagne nad ženu da vidi je li diše.

— Diše! — šapne jedva čujno. — Diše još sada, a hoće li sutra, prekosutra? — zavapi i očajno se prihvati za glavu.

— Ta zar mi je morao liječnik da kaže šta joj treba, kad i sam znadem, ali odakle? . . . odakle? — zdvojno usklikne. — Tih pet dolara potroših eto na liječnika i ljekarije, a tek neznatnu svotu na hranu i ogrijev. Za dva, tri dana nestati će drva i ugljena, a zima sve jača. Zar da se smrznemo? . . . Već radi načela se ne smije popustiti, rekao je Vesely . . . Radi načela! — i ironičan posmjeh zatitra mu na licu. — Radi načela da izgubim ženu? . . . Radi načela da mi djeca smrznu i umru od gladi? . . . Radi načela da izgubim ono, što mi je najmilije? . . . A hoće li to biti kome od koristi?

Zora s prvim jutarnjim traci zimskog sunca našla ga, gdje je umoran usnuo sjedeći na rubu kreveta, a neugodan osjećaj zime trgnuo ga i probudio od sna.

— Jest, odlučio sam — prošapta. — Polazim na rad. Prekršiti ću dužnost prema svojim drugovima, jer mi je veća dužnost, da spasim život svojih milih.

I prije nego li se itko probudio, oprao se i naloživši vatru u peći, zamotao komadićak kruha u odrezak novinskog papira, te se spustio jedva čujno niza stube.

IV.

Na kuhinjskim vratima Petrovićeva stane začu se kucanje. Mali Ivica, koji se igrao s Brankom i Ankicom, priskoči i otvori vrata, na kojima se pokažu tri čovjeka.

— Ivica, je li tata doma? — upita Vesely, jedan izmedju došljaka i sva trojica stupe unutra.

— Tata? O, tata je otišao jako rano i još ga nema — odgovori dijete.

Na sobnim vratima ukaže se glava Zlatice, te vidjevši tko je došao, stupi u kuhinju, zatvorivši oprezno vrata za sobom.

— Tiše, gospodo, jer mama spava. A ona je jako bolesna — umoli Zlatica.

— Reci nam samo, Zlatice, je li tata išao raditi? — okrene se Vesely naprama maloj.

— On je otišao u jutro, dok smo još svi spavali. Jučer mi je kazao, da će u jutro ići na skupštinu, te bude li majci gorje, da dodjem onamo po njeg.

— Tamo ga nije bilo ni u jutro, ni poslije podne — odvrati Vesely.

— Mislio sam si ja odmah po njegovu govoru, da će postati štrajkolomac — reče Blažek prama Vesely-u.

— Izvršimo našu dužnost! — oglasi se treći i izvadi iz žepa nekoliko papira od kojih prilijepi jedan na vrata od sobe.

— Kad otac dodje, mi ćemo se vratiti — reče Vesely i odputi se s ostalom dvojicom iz stana.

Kad sadjoše pred kuću, Blažek se ogleda na sve strane i kad je mislio da nema opasnosti, izvadi iz žepa jedan papir i brzom kretnjom prilijepi ga na kućna vrata. Sva trojica se zatim brzo udaljiše. Na papiru stajalo je u českom jeziku:

ZDE JEST
SKÉB.

Ovdje je štrajkolomac. Ovdje stanuje jedan izmedju onih, koji radi protiva tisuća radnika, koji se bore za svoja prava. Ovdje je jedan izmedju

onih, radi kojih će radnici moguće morati podleći u borbi svojoj. U toj kući jest jedan izmedju onih, radi kojih je uzaludna svaka borba, snaga, samopriegor, oskudica, jer se isti prodadoše neprijateljima radništva, slabeći redove njihove. U toj kući stanuje jedan od izdajica radničkih . . . Radnici: Izdajica! . . . kao da su govorile one tri riječi.

Svjetina se stala skupljati i žamoriti. Sve to jasniji prigovori čuli se protiv nesretnika, kome je taj napis namjenjen bio.

— Potražimo ga! — začu se povik iz hrpe.

— Prijavimo ga odboru! — oglasi se drugi.

— Ta vidite, da odbor već znade, jer kako bi inače visjela ova cedulja? — poviče jedan Čeh.

— Šuti, da te tko ne čuje. Ili, želiš li poći svjedočiti na sud da štrajkaški odbori vješaju te cedulje? — okosi se grubo jedan, koji je stajao u njegovoj blizini.

Ljudstva se sve više i više skupljalo, žamor bivao sve glasnijim, te se čuli i oštriji povici negodovanja protiv nesretnika.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

A u isto vrijeme u stanu njegovom borila se narav sa smrću. Poslije podne, iza kako je čitavu noć i prije podne prospavala dubokim snom, najednoć se bolesnica probudila i uznemirila. Zapitala je kćerku za oca, pa kad je čula za njegov rani odlazak, poveća se samo strah i od časa do časa nestrpljivo je ispitivala zanj' i uprla nepomičan pogled u vrata.

— Zlatice, šta je to pred kućom?

— Mamo, to su zli ljudi, koji se groze tati, jer da je pošao raditi — odgovori Zlatica plačući. — Ovdje je bio gospodin Vesely sa još dva druga stranjska gospodina, pak su me pitali za tatu. Ja

sam im rekla, da je valjda na skupštini, a jedan je nato rekao naprama gospodinu Vesely-u: Mislio sam si odmah po njegovom govoru, da će postati štrajkolomac. Drugi je izvadio jedan papir i prilijepio ga na ova vrata. Vidiš — i Zlatica otvori vrata od sobe, a bolesnica pročita:

— Zde jest skéb — padne na uzglavlje.

— Zlatice . . . Daj mi . . . onaj . . . papir — prošapta bolesnica.

Zlatica je nastojala da što vještije skine papir, te joj je to i pošlo za rukom. Snimivši, predade ga majci, koja ga grčevito zgnječi medju prstima.

Iz vana začuje se žamor i koraci više ljudi. Na vrata nahrupi Petrović, a za njim Vesely, Blažek i nekoliko muževa i žena.

— Ivane! — zaviče bolesnica.

— Marijo! — usklikne Ivan i pohiti k ženi. — Evo me, dobra moja Marijo. Neboj se za mene.

— Čuvaj mi . . . djecu . . . Poljubi me . . . S bogom!

— Marijo! — vrisne Petrović kao izvan sebe i obuhvati glavu mrtve žene i stane je ljubiti. Ne vjerujući krutoj istini, opipavao joj lice, prisluškivao bilu, drmao njezinim rukama u kojim spazi zgnječeni komad papira. Uzevši ga i pročitavši, skoči kao mahnit i stane pred svjetinju, koja je nahrupila u stan, al' ostala okamenjena pred prizorom, koji joj se pružao. Opazivši Blažeka i Vesely-a, skoči do njih i primivši prvog za oba ramena, snažno ga prodrma i zdvojnim glasom poviče:

— Da li vam je dosta? Želite žrtava? Evo, ubijte me!

A nitko se nije micao, već su stajali pognutih glava, dok su krupne kapi suza rosile lica njihova.

— Van! . . . Van! Vi ubojice! — zaviče Petrović, pokazavši im rukom vrata.

Vrativši se u sobu, spusti se na krevet mrtve žene. Oči mu buljile u onaj komad izdrapane artije, a one tri riječi palile ga poput plamena. Dugo je tako ostao, dok mu glava ne klonu na prsa, a usne mu prošaptale jedva čujno:

— U svakom poduzeću, kao što je ovo, bilo je i biti će žrtava.

PREKASNO.

I.

Dan se primicao kraju. Zlato sunce obasjavalo je poslijednjim svojim žarkim tracima vrhunac vrletna Risnjaka, koji se u onome žaru isticao mirno i dostojanstveno. Ploča sunca pliva sva u krvi i tone sve brže i brže za Risnjak u Jadransko more. Poslijednji traci rumenila osuše se po šumovitim obroncima u naokrug, dok se prema krajevima ne izgubiše u neku ljubičasto modrikastu boju i sljubiše sa azurnom bojom nebeskoga svoda. Svud vlada tišina, koju prekida časomice kotrljanje kola i povici kirijaša na lijene konje. U selu C. kao da je izumrlo. Ne čuje se ni žive duše, jer je narod u polju i bere krumpir.

Samo u odaljenom kraju čuješ klopot vršećeg stroja odmjereno i monotono.

Mjesto C.....g je veoma idilična položaja. Uzdiže se na brežuljku prostrto više u dalj nego li u šir, a okruženo je odasvud visokim bregovima, ob-

raslim krasnom jelovom šumom. Tek prema sjeveru i jugu je otvoren put, kojim vodi glavna cesta. Udaljiš se nekoliko koračaja iz sela cestom prema sjeveru i baciš okom pogled na lijevu i desnu stranu, otvara ti se svakih deset koračaja pogled na drugi vidik. Ovdje je kraš pokazao svu svoju ljepotu, jer stvara kotline, ponore, i potoke, koji se slijevaju u te ponore, te špilje i jezera. Kud god okom kreneš, kuda god ti noga stupi, nalaziš se u krasnoj idiličnoj prirodi. Pusti jelici bili još prije nekoliko godina puni najrazličitije divljači: srna, zeceva, lisica, kuna, a i vuk i medo znao je tu zabasati — no razne bolesti, što opet lovci utamaniše to i sad simo i tamo skoči iza brazde koji zec, a u šumi plašna srna ili lane.

Ljeto se primicalo kraju, pak se ljudi žure, da se dobro opskrbe za dugu nesnosljivu zimu, koja ondje znade više puta potrajati i do sredine svibnja.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Iz šume vraćaju se radnici kućama. Preko pleća prebaciše sjekire i široke pile, u ustima žvaču držak od lule i koracaju lagano, kad i kad prozboriv koju riječ. Obučeni su po "gradski" — neima na njima nikakova obilježja seljačkog stališa. Narodne nošnje pamte tek starci i bake, ali ta je bila prije "Merike".

U opće u mnogočem su se promijenili. Pričaju starci, da nije bilo za onih dobrih vremena, kad se narod nije iz domovine selio, ovakovih blijedih lica, pognutih pleća, lagana, troma koraka, nevesela držanja, već je sve to bilo crveno i krepko kao dren, živo i veselo do neobuzdanosti.

— Da, da, — klimali bi starci glavama — prije je to nekako drugačije bilo, ali izrodilo se. A što se ne izrodi, to pognu "Merika".

Srce te zazebe, kad vidiš "Merikane", koji se nakon pet, šest il deset godina povratiše kući. Zar da ove vrletne stijene, orijaške hloje i divlje šume othraniše i odnjihaše ove patuljke upalih očiju, blijedih ili žutih obraza i izbočenih lica? Zar u mjestima, gdje bi se imali radjati kremen junaci, radjaju se ovakovi slabići?... Pitaš se, a nikad nebi povjerovao, da sam na svoje oči vido nijesi...

Za badava je, što s amerkanskim dolarima posagradiše nove kuće, kupiše livade, konje i stoku kad sok svoje snage ostaviše u dubokim vlažnim rudokopima Sjeverne Amerike ili po grozničavim krajevima Mississippia. A ne vidi, da ono što u "Meriki" traži i kod kuće ima...

Na početku sela razidjoše se, tek jedan zastade. Moglo mu je biti oko 20 godina, lijepa uzrasta, širokih pleća, lica golobrada, koje je naličilo više djevojačkom po onoj mirnoći i dobroti, koja se s njega odrazivala. Zastao je ogledavši se na sve strane i sjeo na klupu pred kućom. Bio je nestrpljiv, a to mu se vidjelo po pogledu, kojim je pozirao na sve strane. Najednom kao da je opazio ono, što je tražio, skoči i zagleda niz vrt dolje u polje. Vraćale se djevojke iz polja pjevajući i nestašno se smješeći. Zagledao se Ivo u njih ili bolje u jednu od njih i misliš oči će mu izgorjeti od nestrpljivosti. Ona, koja je mamila Ivin pogled, odijeli se od drugarica i hrlim korakom pohiti uz strminu i za čas se stvori pred njim, jer je valjda znala, da ju očekiva.

— No, hvala bogu! Već sam mislio, da si u goru otišla, — reče Ivo primivši je za ruku i posadivši uza se.

— U istinu Ivo? — Marica će veselo. — A zašto me nisi išao tražiti?

— Kad si došla . . . Nego, Marice, znaš . . . onaj . . . danas . . .

— Što . . . znaš . . . onaj . . . danas? Što ne govoriš . . . što zatežeš . . . da li se što dogodilo? . . . Pripovijedaj!

— Danas se posvadih s ocem . . . moram u "Meriku". Kaže, da se porez mora plaćati, kuća će se porušiti od starine, a ovo što ja ovdje u šumi zaslužim, premalo je. Ondje se plaća po 3, 4, 5 dolara na dan, pa bih mogao donijeti novaca kući . . . Znaš, Marice, da je to bilo prije . . . ali sada . . . kad nam je tako lijepo . . . sad poći od kuće . . . ah, ja bi poludio . . . Što misliš ti, reci, da čujem!

— Ivo dragi — Marica će oborivši glavu — što bih ja mislila. Ti znaš, da bi ja radje, da si ti uvijek uza me, jer mi je samo onda lijepo. Ti znaš, da ja jedva čekam ono vrijeme, da budemo sasvim svoji — a da svaki čas, kojeg provedem u toj kući od majke mnogo gorka . . .

— Marice—e—e — začuje se glas iz kuće.

— Vidiš, već me zove. Znade, da sam s tobom, pak me tjera. Tužan ti je moj život. Da tebe nemam, Ivo moj dobri, već me davno ne bi ovdje bilo.

— Muči, srce moje, bit' će dobro, ti znaš, da tebe Tvoj Ivo voli. Ti znaš, da je on samo tvoj . . . A ako i daleko od tebe budem, znaj, da ću uvijek misliti na Tebe. Bog, dušo, večeras se vidimo još . . . zar ne?

— Da, Ivo, samo se požuri. Ipak mi je ljepše kad si uza me. Marica pobježe u kuću, okrenuvši se još na vrati i osmjehnuv mu se. Ivo gledaše dugo za njom, a onda okrenu lagano kući, spustivši glavu na prsi, zamišljen.

II.

Kuća Mikule R., oca Ivinog, bila je izvan mjesta. Morao si proći kroz mjesto južnim smjerom i proći kojih dvadeset minuta cestom, zaći opet u šumu, spustiti se u malu dolinicu usred šume i opazit' ćeš uz samu cestu, dvije do tri kuće, kojih stanovnici sačinjavaju mjesto Veliku Vodu. Kako su došli na to, da ovaj bistri i hitri gorski potočić nazovu Velikom Vodom, nije mi poznato, ali da im on sam za to povoda nije dao, to je više nego sigurno. Lijepo je ovdje ljeti. Uživaš krasan pogled na vrletni Risnjak, uživaš hlad i opojni miris jelove šume, a razblažuje te tih povjetarac i mili romon gorskoga potočića.

Na onom odsječenom panju znao je Ivo sprovesti mnogi dragocijeni čas čavrljajući s dragom, koja se tuda vraćala kući. Svaka hloja, svaki kamen i panj, sjećahu ga ugodnih časova. Gle, ovdje, kraj ove jelve, koju je munja raskolila, rekao joj je prvi puta, da ju ljubi. Još i sad mu lebdi pred očima njezin stidljiv pogled, njezina dražesna zabuna, kao da posve jasno još čuje onaj ''da'', kojeg je iz nje izmamio. Da, da, bili su to krasni časovi, a sada? . . . Bojao se nečesa neizvjesna. Vjerovao je u Maričinu ljubav i njezinu vjernost, ali su ga salijetale svakojake najoprečnije misli, kad je pomislio, da sve ovo mora ostaviti i poći daleko od nje preko gora i dolova, preko burnog oceana, za kog se nikad nezna kada i kome propast snuje.

— Oh! — uskliknu — Bolje da na to ne mislim! — i udje u kuću.

Kuća je bila oniska, a unišavši u vežu sa lijeve i desne strane ulaziš u sobe, a ravno dolaziš u kuhinju, gdje je u sredini postavljeno ognjište, nad

kojim visi kotao. — Dim se širi iz kuhinje po čitavoj veži i uzlazi na pod, gdje je još do nedavna visila slanina i meso.

Ušavši Ivo u kuću, nadje starca, koji ga je jedva čekao.

— Ivo — reče otac sinu, pogledavši blago na nj. — Bio sam u općini. Došao ti je pasoš za "Meriku", treba, da sutra odeš po nj, a u nedjelju, ako bog dade zdravlje i života, poći ćeš s blagoslovom božjim.

— Oče! — bolno uzviknu Ivo. — Ne tjerajte me ispod svoga krova! Ja ću raditi kao crv od zore do mraka. Ja ću vam sve nastojati — u svemu vam pomoći, samo me ne tjerajte u daleki svijet, vi znate, oče da . . .

— Sine! — prekine ga starac. — Meni će biti još teže. Samac sam, ali ću se ipak nekako prokuburiti kroz to vrijeme, dok mi se ti povratiš. Krov nam se ruši nad glavom, porez smo zaostali . . . što će biti iz nas, ako ti ne odeš i ne pobrineš se. Znadeš, da su me ove zle godine, pak ova duga moja bolest, — posve uništile. — Sinko . . . sinko radi kako znaš. Ali ako ljubiš svog starog bolesnog oca, poslušat ćeš ga!

Ivo se borio sam sobom. S jedne strane pogled na bolesna i nemoćna oca, a s druge Marica . . . nije znao što, da odluči. Dolazile mu opet pred oči razne slike, koje je stvarala njegova uzrujana mašta, te nije htio popustiti. Tražio je riječi, kako da dokaže ocu, da ne može otići, al' kad je pogledao starca i vidio mu spuštenu sijedu glavu, začuo tihi jecaj, ne mogaše se uzdržati, već pade pred oca, obujmi ga rukama i utisnuvši glavu medju njegova koljena plačući poviče:

— Idem — oče — idem. Ne mojte se žalostiti i plakati. U nedjelju idem . . .

Starac je samo uzdigao oči zahvalno k nebu i shvaćajući borbu, koja je bila boj u srcu sinovljevu, položi mu ruke na glavu i prošapta:

— Bog te blagoslovio, dobri moj sine!

Druge nedjelje Ivo je otišao.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

III.

Marica je upravo redila i čistila sobe, kad bane kao iz busije u kuću susjedova Kata i zalomivši rukama poviče:

— Joj, Maro, što se dogodi . . . Oh, siromašni Ivo . . . .

— Ivo?! — poviče prestrašeno Marica, prihvativši se za grudi.

— Joj, joj, što će on reći . . . Svisnuti će . . . Ah, da nije otišao . . . A istom je dva mjeseca . . . Znala sam ja, da će se nešto dogoditi, jer mu se nikako nije dalo otići.

— Ma govori jednom, što je? Vidiš, da pogibam od čežnje.

— Stari Mikulica je umro. Udarila ga kap . . . Pripovijeda mu nevjesta, da je čitajući Ivino pismo rekao samo: Jadni moj sine! — i srušio se. Ona je odmah priskočila ali nije bilo pomoći. Ja sam se slučajno vraćala i začuvši plač i zapomaganje, udjoh u kuću i vidjeh Mikulicu ispruženog na podu, a do njeg Katu, gdje plače.

— Bože moj, još i to — zavapi Marica i pokrije lice rukama. — S kime ću se sada razgovarati o Ivi? — mislila si ona. —Tko će me tješiti, tko koju lijepu riječ reći . . . A kako će njemu siroti istom biti? Oh, da je mene poslušao i ostao kod kuće.

— No, no, ne cmizdri uvijek. Nije šala, za tako velikim gospodinom, kao što je tvoj (i tu se

posprdno nasmiješi) Ivo. No, pa sada će i bolje biti. Stari je odapeo, a bogme je bilo već i vrijeme, a Ivo će ostati u "Meriki". Zašto, da se vraća. Kuća zapuštena, grunt zadužen, a misliš, da će se radi tebe povratiti? Idi, nevoljo, nije tako lud. Naći će on sebi koju curu ondje, to ti je gotovo. Ne vidje ti Ive nikada više. A i bolje je. Ni prije ja nisam bila zato, dok je još ovdje bio, premda je moj Frane obećao mu tebe. Morala sam popustiti, samo da nemam kavge sa starim, ali sada, znaš, pa da mi se obadvojica na glavu postavite, dok sam ja živa, nedam ja svoje kćeri beskućniku . . .

— No medjutim kako rekoh, on se neće više povratiti, a i čula sam ja o njemu već lijepih stvari u to kratko vrijeme.

Marica je samo šutjela. Oni udarci, koji su je do sada snašli, skršiše ju sasvim, a što oni ne učiniše, to joj je majka dovršila. Da joj odgovori, da se s njome prepire? Ne! Kad i onako u naprijed znade, da bi bilo bezuspješno.

Čitav dan nije Marica ništa radila, već se zatvorila u svoju sobicu i plakala. Mučile su ju sumnje, koje joj majka nabacila, ali ih je postojano odvraćala od sebe i mislila na njega i na njegove zakletve, kojim joj se zaklinjao, da ju neće zaboraviti, već da će se što prije povratiti i povesti ju onda kao svoju ženu u svoju kuću . . . U večer se legla, a da iz sobe nije ni izašla, dok ju nije majka zvala na večeru. Pomolila se za njegovo zdravlje i za dušu oca mu i usnila krepkim djevojačkim snom.

IV.

Prošle su dvije godine od one večeri, kada je pokojni Mikulica nagovorio Ivu, da ode u Ameriku,

a Marica već od smrti Mikulice ne dobiva ni glasa od njega. Poslijednji list dobila je mjesec dana nakon očeve mu smrti i taj čuva kao zjenicu oka svoga.

Nosi ga u njedrima, po sto puta ga otvara i po sto puta čita one iste retke, u kojima joj otkriva svoju čežnju za njom. A ona mu je pisala već toliko puta, a nikada odgovora.. Je li umro? Da li se preselio i ne dobiva njezinih listova . . . . toga svega Marica nije mogla dokučiti. Bilo je časova, kad je bila odlučila pokupiti nešto svoje robe i pobjeći za njim. Nije se ni pitala kuda, već je samo njega vidjela pred očima, pak je mislila, da će ga lahko naći. Na to se sjetila, da joj on na sve njezine listove, u kojima mu je izlila sve svoje patnje, koje radi njega dragovoljno trpi — ne odgovara ni riječi, te ju je njezin ponos odvratio od te namisli.

Već je postala neosjetljiva. Isprva se znala žestoko oprijeti majci, kad je navaljivala na njega, ali sad je šuteći slušala. A one promišljene i proračunane sumnje ulazile joj polagano u dušu, a da ni sama nije znala kako i tresle onim nepokolebivim povjerenjem u Ivinu ljubav.

Koliko puta je znala sama sebi gotovo očajno uskliknuti: — Bože moj — ja ga ne ljubim više onako, kako sam ga ljubila, jer puštam, da ga mati psuje . . . kako je samo do toga došlo? Oh, nesretna ja! . . . Ali i on, ako me još ljubi i ako si nije drugu našao — zašto mi se ne javlja? Zar me je zaboravio? . . . Dobri Ivo, živote moj mili, zar si ti zaboravio na svoju Maricu? Zar si zaboravio onu večer, kad si mi otvorio svoje srce, kad si mi rekao, da me ljubiš — kad si mi oteo i kad sam ti dala prvi cjelov? . . . Zaboravio . . . . ti si zaboravio . . . . a ja?

U ovakovu času opet je njezina ljubav uzbuktila prvašnjim žarom i njezina vjera u Ivinu ljubav. Ali to je brzo prošlo.

Kako ženska slaboća traži zaštitu, tako se i ona priklonila majci, koja je polagano ali sigurno zadobila vlast nad njezinom voljom.

Susjeda Petra, sin Frane, zagledao se odavno u Maricu, a oni se voljeli kao brat i sestra. Frane je bio stasit momak i izučivši krojački zanat, napredovao dobro. Smjerao ju uzeti, ali kad je opazio, da se Marica i Ivo vole, povukao se i pregarao. Kad je pako dočuo, da se Ivo ne javlja, približio se Marici, razgovarao se danomice samo o njemu i tješio ju, da će se on povratiti i da će onda sretna biti. A njemu je dosta, kad će znati, da je ona sretna.

Kad se već pako Ivo nije sveudilj javljao, a Marica postajala sve potištenija, rasrdio se on na njega i pisao mu, a da Marica ni znala nije, da što misli, zašto se ne javlja. No od Ive ni traga ni glasa. Na to se probudila u njemu nada, moguće bi sada ipak Marica htjela za njega poći. Razgovarao se o tom s njezinom majkom, koja je odmah pristala, jer joj se Frane dopadao, a imao je uz to svoj zanat, kućicu i lijepi grunt.

— To je partija za Maricu, da, a ne onaj prosjak! — znala bi ona više puta reći. Dugo je ona o tom snovala, dok nije eto sad vidila, da joj sve osnove polaze za rukom.

Govorila je više puta iz daleka Marici o tome i rekla, kako će joj se djevojke izrugavati, ako ostane usidjelica, odbijajuć prosce, a onaj (prosjak je izgovorila tiho) se ne javlja. Pogodila je pravu žicu, jer ponos ju je zabolio pri pomisli, da bi mogla biti predmetom sprdnje. No ipak nije ništa htjela majci reći, jer se još uvijek nadala. Medjutim jedna zgoda sve to preokrenu.

V.

— Da li je Marica obučena? — upita Petar ženu svoju.

— Marice! Žuri se, eto je Minuta došao. Treba da podjemo, — poviče majka Marici.

— Evo me, odmah! —raču se glas iz Maričine sobice.

U to se začuše zvuci harmonike i dolažahu sve bliže i bliže, dok se ne zaustaviše upravo pred njihovom kućom. Udjoše u kuću i muzikant, kojeg nazivahu Minutom zasvira "hrvatski" a dva para stade upravo vratolomnom brzinom plesati taj ples.

U to je izašla i Marica obučena u bijeloj opravi, koja joj je divno pristajala k licu. Frane ostavi odmah svoju plesačicu i primivši Maricu oko pasa, zaplesa s njome.

— Dosta je — reče Petar, kad je vidio, da mladež ne bi tako brzo prestala. — Doba je, da podjemo! Parovi se svrstaše u redove i krenuše predvodjeni svirkom maloga Minute u kuću mlade.

Kata, prijateljica Maričina, udavala se za kovačeva sina, pak je Marica s ocem i majkom bila pozvana na pir, a po običaju se gosti harmonikom dopratili u svatove.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Svirka, cika, buka, pjesma, smijeh, lupa plesača odzvanjala je na daleko u tihu noć.

Pred kućom stajala je naslonjena na plot neka ženska prikaza i zagledala se daleko u noć.

Bila je to Marica. Pobjegla iz one buke — od onog veselja, da se ovdje na zraku malko odmori. Bacila se bila u vrtlog plesa i zabave, al' je misao

njezina za Ivom nije ostavljala. Svaki put, kad bi se bila u plesu okrenula, vidjela je u svakom kutu Ivu, kako je motri ozbiljnim pogledom. Nije mogla više izdržati pogleda i pobježe . . .

— Marice! — šapnu netko pokraj nje, primivši je za ruku.

— Ah! — vrisnu uplašeno Marica, ali opazivši, da je to Frane, reče: — Ah, ti si! Tako sam se preplašila. Mislila sam, bog zna tko je?

— A od mene se nećeš preplašiti, Marice? — upita je Frane, gledajuć joj nepomično u oči.

— Ali si čudan, zašto bi se tebe plašila? Ta mi smo svoji!

— Oh, kad bi bili svoji! — uzdahnu Frane i nastavi: — Marice čuj, slušaj me. Sada smo ovdje sami, nitko nas ne čuje, a ja ti imam mnogo toga na srcu. Moram ti reći — jer ovdje, vidiš — tu (i pokaže na prsa), tu me pali i žeže — ja ti moram sve reći . . . Ti se sjećaš Marice, kad smo još maleni bili i igrali se raznih igara, kako smo mi dvoje uvijek zajedno bili. Ako je tebe tko napao, ja sam te obranio. Ako ja nisam mogao što sam učiniti, ti si mi pomogla. Sjećam se, Marice, svakog časka, kojeg skupa provedosmo a voljeli smo se kao brat i sestra . . . Ti si ponarasla. Iz male, nestašne djevojčice postade iz tebe lijepa uzor djevojka. Ja sam naskoro opazio, da se ona moja bratska ljubav pretvorila u drugu — mnogo žešću — u onu, koja pali, žeže i koje se plam na ustima drage istom smiruje. Ljubio sam te divlje, ljubio sam te strastveno. Dao bih sto, a ne jedan život za te . . . Već ti htjedoh to reći, al' opazih, da tvoje srce već nije slobodno. Vidjeh, da sam se prevario, držeći tvoju sestrinsku ljubav za onu pravu ljubav. — Bio sam potišten. Htjedoh se skončati, proklinjah svijet i sudbinu . . . Primirio sam se — moram živjeti, jer

ti živiš i ne rekoh ti ništa. Želio sam samo, da ti budeš sretna i onda bi bio otišao u svijet u nepovrat sa uvjerenjem, da si ti sretna kraj svog Ive. No, prevarih se. Prodje godina, dvije i evo skoro već treća, da se ne javlja. Pisah mu, psovah ga i moljah u listovima, da se povrati, jer da ćeš svisnuti od žalosti. A on? . . . Ništa. Niti odgovora . . . A tebe sam, Marice, tješio i s tobom trpio, jer bol tvoja je i moja. — Vidiš, Marice, prije ti toga ne htjedoh reći, ali sada, kad vidim, da te je on ostavio, majka da te muči, a djevojke da ti se rugaju, ja podnijeti više ne mogu. Ja ti moradoh to reći, jer se više ne da ovako živjeti. Marice, moja mila, daj, reci, hoćeš li biti mojom? . . .

Dok je to govorio, sve se više zanosio, glas mu je bio mekan i zvučan a oči mu sjale od ljubavna žara. Sve ju je više stiskao k sebi, a ćuteći toplinu njezina tijela i uzdizanje bujnih grudiju, bio je sav omamljen, i stao joj vatreno cjelivati vrat, usne, oči, čelo, vlasi, a ona se bezsvijesno prepustila njegovim cjelovima, koji su ju palili poput žive vatre.

— Reci, dušo, hoćeš li biti mojom?

— Hoću! — šapnu Marica jedva čujno, a Frane joj natakne prsten na ruku.

VI.

Upravo je domaći župnik stavio prstene na ruke Marici i Frani, kad iznenada nahrupi netko u crkvu vičući:

— Marice . . . ja sam . . . tvoj Ivo — zaviknu i poleti prema oltaru, ali ga zaustavi župnik.

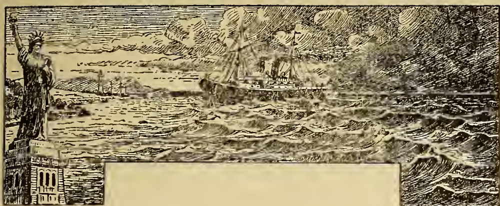
— Prekasno si došao. Marica je zakonita žena Franina — izusti župnik.

— Prekasno . . . prekasno . . . šaptao je Ivo i kao pijan oteturao iz crkve.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kasnije se razjasnilo, da je Maričina majka zaustavljala njihove listove, a Ivo bio preselio u drugo mjesto i nije dobivao listove od Marice . . . . . Ivo se treći dan povratio u Ameriku i više se za nj nije znalo.

U NOVI ŽIVOT.

I.

Božićne praznike i Novu Godinu 19** sproveo sam s prijateljem Marijanom L. u njegovom rodnom mjestancu. Seoce je to usred kićena Srijema nedaleko Šida. Još mjesec dana prije praznika pripravljali smo se na njih i snovali planove, kako ćemo ili ljepše i ugodnije sprovesti. Obojica bili smo najljepših godina, puni najljepših ideala što nas nije ali smetalo, da se često puta zanesemo najmaterijalnijim mislima, kad nam je oko zapelo o vitki stas mladih snaša.

Još zora nije ni zabijelila, prvi pijevci tek odpjevali, a ja se probudio i zvao Marijana.

— Marijane, hoćeš li ići k Anki?

A Marijan ni mukajet.

Spava slatko, a misli mu lete oko neke lijepe snaše, čiji je muž, netom se oženiše, otišao u Ameriku. Sinoć je bio do u kasno s njome. Zagledao se bio u mjesnu učiteljicu, a i meni ona zavrtila mozgom.

— Marijane — rekoh ja njemu nakon prvog sastanka s njome — okani se ti Anke, ona je moja.

— Šta, zar si se ti tako brzo upalio? — Marijan će smješeći se — Baš kao prava slama. E pa kad je ljubiš, a ono neka ti bude — reče Marijan i stisnu mi prijateljski desnicu.

I tako si mi podijelismo bojno polje. Njemu snaša, meni učiteljica. Snaša je bila udana, a to se protivilo mojim nazorima, da zabadam onamo, gdje bi mi se mogla ledja poravnati. Anka je bila inteligentna djevojka, pak učiteljica, a uz to neudata. Ona je bila lijepa — jedan razlog više mojoj ljubavi. Kako je selo bilo dosta udaljeno od grada, te osim Marijana i mene nije bilo mladića, koje bi mi smatrali sebi ravnima, to mi je pobjeda kod Anke bila više nego sigurna. Maturanti učiteljske škole — velike zvijeri!

Do godine smo imali postati učitelji s redovitom plaćom. Drva, šunke, pilići, jaja, zelje, mlijeko, vino — svi ti raznovrsni darovi dobrih roditelja, već su mi u duši napunjali moje buduće tavane i konobe. Anka je voljela glasovir, a i ja sam bio glazben. Tako me je Marijan njoj predstavio.

— Gospodjice — naglasio je Marijan — osobito je glazben. Udara u glasovir a svira i violinu.

— U istinu? — zapita ona i punim pogledom promotri me.

A ja sam se zacrvenio- kao pura i ono malo pametnih misli, što sam ih cijelog dana slagao i bubao na pamet, odletilo je poput vjetra. Neko vrijeme tražio sam nešto zgodna, a kad sam vidio da je stanka preduga i da je Anka uprla u me svoj pitajući pogled odgovorih pitanjem.

— A volite li Vi glazbu gospodjice?

Za ovo pitanje okrstio me je Marijan poslije budalom.

— Što ćeš brate — rekoh ja njemu — Već sam imao sve složeno. Ponajprije sam ju htio zamoliti za sastanak. Na tom sastanku počeo bih joj pripovijedati o onome, za što znadem, da se najviše zanima. Kao nehotice prihvatio bih joj ruku i rekao: — Oh gospodjice, kako je vaša ručica mekama! I topla! U istinu nisam mislio, da ženska ručica može biti tako topla. Ne — ne, tu sam zabrazdio. Rekao bih..... no, to i ti sam najbolje znadeš, što da ti pričam. Al kad si mi spomenuo o glazbi, kao da su mi svi durevi i molovi proletili ispred nosa, a četvrtine osmine, šesnaestine i tridesetdrugine natjeravale se, a ja se siromak znojio, da se izvučem iz tog labirinta. Na to je nadošla kriza, koja je završila mojom smrću.

— Stoj prijatelju, kakovom smrću?! — usklikne Marijan — Anka te voli, ja sam siguran. Na tebi je ali, da iskricu, koja u njezinu srcu klija rasplamtiš, da se za te porodi plamenom ljubavi.

— Hoću — odvratim. I u tren se oka moje mišljenje preokrenulo. Opet sam se vidio pobjednikom, grleći lijepu Anku, a ona sagibajući svoju glavu na moja prsa.

Drugoga dana sastadoh se sa Ankom i već sam bio smjeliji. Ljubio sam ju pravom platonskom ljubavi, te mi se živci i osjetila ne uzrujavahu, jer sam ju držao savršenim bićem. Pomisao grijeha bila je daleko od mene, akoprem sada, kad malo kritičkijim i trijeznijim pogledom gledam u duhu one dane, vidim kakovo li sam dijete bio. I istom sada mogu, da si protumačim, zašto se sve onako moralo svršiti, kako se u istinu i svršilo . . .

Kao što sam Marijanu bio govorio, tako sam i počeo. Sastali se, govorili u početku o posve indiferentnim stvarima, došlo do hvatanja za ručicu, a što je bilo poslije, gotovo, da ne bih znao kazati, ni

ponoviti onih nebrojenih gluposti, koje su izašle na moja usta. Sjećam se samo, da sam joj ispočetka ljubio njezine ručice — kako sam ih zvao —, a poslije vlasi, čelo i usta, a ona se nije opirala. Upravo kad sam tako s njome sjedeći na školskim klupama u sumračju, ponovio joj, po neznam koji puta — i uvjeravao ju o mojoj ljubavi, čekao na njezin odgovor, hoće li biti mojom, nanese ti vrag popa u sobu.

— Ankice, ne ćete li na večeru? — slatkim će glasom popo. — Izvolite i vi s nama, mladi gospodine — ljubezno će prema meni. — I gospodin Marijan će biti tamo.

Najvolio bih bio poslati ga do djavola, ali pomisao, odbijem li njegovu ponudu, znači ne nasladjivati se prisutnošću mog obožavanog andjela, prinukala me, te sam je zahvalnošću prihvatio.

Kod večere odbjegao me humor i smiješak, a glavom mi lijetale razne don-quijotske misli. Istoga dana prije podne čuo sam, da izmedju popa i moje obožavane postoje intimniji odnošaji. Pripovijedao mi je sam načelnik. Ja sam je — posve razumljivo — počeo braniti, ali mi načelnik prišapne:

— Zvonar ju ju vidio ovih zornica, gdje se svakog jutra žurila iz župnikovog stana kući.

— Nije moguće — uskliknuh ja.

— Jest. I jednog dana, upravo dva tri dana prije, nego li ste vi ovamo prispjeli, objesio je netko vijenac na dimnjak od župnog dvora.

— Zašto vijenac?

— No, to znate. Ovdje vam to znači, da je pop iste noći imao vjenčanje — reče načelnik i ugurzuski smješak preleti mu licem.

Dok sam tako mučaljiv sjedio, prijatelj Marijan češće me je gurnuo nogom ispod stola. Napokon vino i glazba učinilo je svoje. Puklo kud puklo, ja se raskokodakao i mi zapjevasmo, da je sve orilo.

One sam noći ja (akoprem preparandista) polagao moj prvi rigoroz, a Ankica je po svoj prilici grijala popovu postelju, jer se drugog dana ponovno pojavio vijenac na dimnjaku župnog dvora.

Drugog dana sastadoh, se sa Ankom i nastojah biti ozbiljan, ali nakon prvih riječi, ozbiljnost i sve nakane, da razvrgnem s njome moj umišljeni odnošaj otprhnuše, a moja se ljubav pojavi u istoj, ako ne i u jačoj formi. Kad sam se opet spremao na upit, hoće li biti mojom, oprostila se i otišla ispričavši se, da joj se žuri. Čitav dan bio sam u ognjici. Lijevao sam u se karampampulu, vino i pivo, ali sve to nije pomoglo. Napokon se riješih, da je pismeno zapitam. — Aut — aut — Ili da, ili ne. I Marijan je pristao, da će joj odnijeti pismo i donijeti odgovor, a ujedno, da će me lijepo preporučiti.

Čitave noći razmišljah, što i kako da joj pišem. Najprije sam mislio, da joj spočitnem o svemu, što se o njoj govori, ali se opet ukorih, kojim li pravom bih ja to mogao učiniti. A opet, kako je moja ljubav bila jaka, nisam mogao dopustiti, da bi išto od tih pripovijedaka moglo biti istina. Boreći se tako sam sobom, stvarajući zaključke i popravljajući ih, kasno u noći usnem.

Jedva se probudih — zovnuh Marijana.

— Marijane, hoćeš li ići k Anki?

Badava sam ga više puta zvao, on se nije micao. Povučem ga za ruku jednom, dva puta, a on se okrene na drugu stranu. Spavali smo na podu na slami. Marijanova se baka, u čijoj smo kući praznikovali, držala starih običaja. Božićne noći prespavale se na prostoj slami na podu. Od raznovrsnih običaja, što sam ih vidio u Srijemu, neki su mi se svidjali, akoprem za ovaj nisam bio osobito oduševljen. Volio sam onaj, kad su djevojke i snaše došle baci zaželiti čestit Božić, te su imale izljubiti sve

redom u čelo. Kad je došao red na mene, prevarih jednu i poljubih joj usta. Ona je uskliknula, da se Marijanova bakica odmah okrenula.

— Nije ništa bakice — Marijan će — pala je Mari marama na čelo, pak je dobila poljubac malko niže . . .

— E, djeco, djeco — zaprijeti baka prstom . . .

— Marijane, daj probudi se, jer je već kasno — pozovem ga po treći put, snažno ga prodrmavši . . .

Napokon otvori oči i začudjeno me pogleda.

— Ta spavaj čovječe, gdje je još dan — Marijan će dubokim basom.

— Ali Marijane, daj da se dogovorimo radi Anke, — molio sam ga i odmah mu stadoh tumačiti, što ću i kako ću joj pisati, te kako je potrebno, da i on nešto meni u prilog progovori.

Već je sunce pomolilo svoju ploču, a bakica pripravila ručak, kada smo se sjetili, da treba ustati s naših ležišta i urediti se.

Poslije zajutarka napisao sam list Anki i dao ga Marijanu. Kad je Marijan otišao s listom, postajali su mi časovi godinama, tako mi se vrijeme oteglo. Svakojake misli i kombinacije stvarale se u mojoj glavi i silom sam htio, da svrnem pravac mišljenju na koju drugu stvar, ali nije se dalo. Podjoh, da se prošetam. Vani je bilo lijepo zimsko jutro. Snijeg do koljena, ali vrijeme, da ne može biti ljepše. Male seoske kuće vire iz snijega, kojeg zima nanaša, zapusi naslažu, a tek sunce čisti i topi. Uskim putevima žure se žene i djevojke iz crkve kući, da pripravljaju ručak. Sve su obučene u lijepa bijela ruha, stegnule se oko pasa i nose preko ruke ćilime, na kojima kleče ili sjede u crkvi. — Oko vrata nanizale red, dva zlatnih dukata, koji odskakuju od bujnih grudi. Sve me to — što sam inače rado gledao — nije sada zanimalo. — Moje su misli bile uz Anku

i Marijana. Kad sam ga iz daleka opazio, pojurih gotovo. U ovoj žurbi imao sam da preskočim preko jedne grede, ali kako ne omjerih dobro visine, poljubih zemlju, bolje reći, njezino snježno velo.

— Kako je? — pitah Marijana još u snijegu.

— Izvrsno prijatelju — povika Marijan. U osam na večer čeka na te u školi. Ali ne prije osam.

— Oh, ipak je pristala — ote mi se zadovoljno.

— A zašto ne prije osam — upitam iza stanke.

— Neznam — ali rekla mi je, da ne dodješ prije, jer ima da piše neka izvješća.

Iste večeri imao je Marijan sastanak sa svojom snašom. Imao je doći oko 10 sati na večer, dok sve u selu legne na počinak. Oko sedam sati podjosmo, da se prošećemo, akoprem je vani bilo tamno. Zaputili smo se prema školi. Marijan mi je pripovijedao, kako se lijepo zabavljao sa svojom snašicom prošle večeri, premda sam malo koju riječ čuo. Kad smo bili nasuprot školske zgrade, opazismo u nutra svjetlo.

— Ona je sigurno unutra — Marijan će meni.

— Hodi, da vidimo!

— Čekaj, ja ću pogledati kroz okno.

I Marijan se prihvati za obod od prozora i pridignuvši se, zagleda u sobu. Kad mi se njegovo gledanje učinilo predugim, popeh se i ja na pokrajni prozor i zavirih. Imao sam što i vidjeti.

U sobi je bila polutama. Na učiteljičinu stolu gorila je mala svjetiljka, koju je netko na pola zavrnuo, te je davala manje svjetla. Kraj školskih vrata opazih naslonjenu Anku u naručaju muškarca. Šaptali su, a šapat se gubio u njihovim cjelovima.

Neznam, kako sam dugo visio na prozoru, kad li me netko povuče i ja skočih.

Bio je Marijan. Samo smo se pogledali i okrenuli pravcem kući.

— Tko je bio ono s njome? — upitah Marijana na putu.

— Pero Simić, načelnikov sin, koji se danas povratio iz Amerike — odvrati Marijan.

I moj obožavani andjeo izgledao je posve drugačije od toga časa u mojoj duši. Pilula je bila gorka, ali me dobro izliječila.

Drugoga dana odvezao nas Marijanov otac svojoj kući u Batrovce, odakle da poslije nove godine krenemo u Šid i vlakom u naš bijeli Zagreb, da nastavimo školu.

II.

Već sam odavna zaboravio na Anku, dok je čudnim slučajem nisam susreo u Americi. Pet godina poslije našeg prvog sastanka, kad sam se jedan dan u Čikagu vraćao kući, opazim u pouličnoj kari poznato mi lice.

Promatrao sam je ali se nikako ne mogoh dosjetiti odakle je poznam. Naskoro opazi moja nepoznanka, da ju promatram. Pričini mi se kao da me je i ona promatrala. To prepoznavanje trajalo je odulje vrijeme, te mi je već bilo neugodno ono neprestano pogledavanje, kad se ona sagne do mene i upita me hrvatski:

— Niste li Vi gospodine Hrvat?

— Jesam — odgovorih učtivo.

— Čini mi se kao da vas od nekuda poznajem.

— I meni se tako čini, samo što se ne mogu, da sjetim.

— Jest — jest sad se sjećam — uskliknu ona veselo. — Sad se sjećam. Prepoznala sam Vas odmah na prvi pogled, samo Vam se imena nisam mogla sjetiti. Ali sad kad ste progovorili, sad se sjećam. Zar Vi niste bili o Božiću 19** u mjestu S.?

— Oh, sad se i ja sjećam. Vi ste bila učiteljica tamo... Ali što Vas je ovamo dovelo? — upitah ju,

— A Vas? — odgovori ona upitom.

— Mene?... Politika, u kojoj se nikada u javnosti nisam ni isticao. Tražilo se žrtava, pak sam vidio, da bi kocka imala pasti na mene, volio sam otići u ovaj nepoznati svijet, nego čamiti u tamnici. Ali zbilja, zašto ste Vi ovamo došli?... Vi se barem niste bavila politikom — nadodam osmjehnuvši se.

— Mnogo toga, što je teško kazati u malo riječi — odvrati ona s uzdahom. — Ali ako želite znati kazati ću Vam jednoć, kad ćemo imati više vremena. Posjetite nas, ako Vam nije neugodno... Stanujem sa sestrom na... i tu mi kaže ulicu i broj.

— Doći ću — odvratih na rastanku.

III.

— Moji roditelji — počela je Anka — bili su imućniji seljaci. Imali su petero djece, izmedju kojih sam ja bila najstarija. Sjećam se iz mog djetinjstva, da mi dado uživao veliki ugled u selu. Nekoliko puta su ga birali načelnikom i mjesnim sucem. On se time ponosio i često pozivao u kuću našu varošku gospodu, koja su dolazila po raznim poslovima iz grada. Kad sam svršila pučku školu u mojem rodnom mjestancu, poslaše me u Zagreb opaticama, gdje sam ostala osam godina. Moje godine u samostanu bile su i lijepe i tužne. Lijepe, jer sam se sastala sa naukom, sa mnogo drugih djevojaka, s kojima sam sklopila uže prijateljstvo, te smo živjele kao rodjene sestre, ali i tužne, jer smo čeznule izmedju samostanskih zidina za slobodom. Najljepši dani moje mladosti prošli su medju tim zidinama, a kad se povratih kući kao maturantica, — dodjoh

na pusto ognjište. Otac i stariji sin zadužiše imanje, te su im sve, do jedne male kućice i vrta na bubnju prodali. Povrativši se kući, nije tu bilo govora o praznicima, već se trebalo prihvatiti posla, da se rukama što zasluži i pomogne starcima. Poslala sam molbu, desetak njih ali uzalud. Pet do šest stotina dijelilo je istu sudbinu. Sjećam se, gdje su kćeri nadzornika, sudaca, kotarskih predstojnika dobivale najbolja mjesta, po gradovima, dok se za nas kćeri siromašnih seljaka, nije staralo. Ipak nakon godinu dana prosjakanja i silnih molba i preporuka dobila sam mjesto u S. — Srce mi je kucalo od veselja kad me mjesni školski nadzornik doveo u moju novu školu i predstavio ravnajućem. Uz ravnajućeg stajao je domaći župnik.

— Dobro nam došli kolegice — pozdravi me ravnajući.

— Drago mi je upoznati Vas — nadoda župnik. — Čuo sam mnogo dobra pripovijedati o Vama, te sam upravo znatiželjno očekivao Vaš dolazak. Sad vidim, da je došljak bolji od glasnika.

Župnik se nježno smješkao, dok se Anka veselo i bezbrižno razgledavala po novoj školskoj sobi. Po zidovima visjele su razne karte za zemljopis i prirodopis. Razgledavajući ih, pomišljala je Anka, koju li će slast oćutjeti, kad prvi puta stupi pred onu malu dječicu i kad im počne tumačiti značenje ovih slika. Sjetila se sama svoje mladenačke dobe i školskih klupa, te zaronila u te misli, kad je župnik zovnu.

— Gospodjice — a da li ste se pobrinula za stan?

Anka se trzne. Zbilja na to još nije ni pomislila, jer to je sve došlo tako brzo.

— Nisam, ali mislim, da mi je gospodin načelnik pripovijedao, da je ovdje u blizini lijepa sobica kod jedne žene. Pogledat ću si danas.

— Da, da, tako će biti najbolje, potvrdi Ivan Tomić — ravnajući učitelj.

— U slučaju, da bi vam bilo teško poradi hrane, to . . . moja vam kuhinja stoji uvijek na raspolaganje — reče župnik i nakloni se Anki.

— Hvala, vidjeti ću! Još neznam — kako ću sve to urediti — primjeti Anka s lahkim naklonom.

IV.

Kad je Anka Sokolić nastupila mjesto učiteljice na dvorazrednoj školi u S. bila je u svojoj dvadesetoj godini. Nije bila ljepotica ali crte lica odavale su neku dražest i milinu, koja je čovjeka morala osvojiti. Osobito je bila stidljiva, te bi se znala zarumeniti i za najmanje malenkosti. Stas joj je bio vitak, hod dražestan, te se seljaci ogledavali i hvalili novu učiteljicu. Maleno oblo lice sa dva crna oka, resile su od naravi crvene usne, a guste prame crne kose svila je u kitu.

Onako lijepa, mila, čedna svakomu je ušla u volju. Svi su se natjecali, kako, da joj pokažu, da ju vole i štuju. Na dan svog dolaska uzela je Anka stan kod one žene, gdje joj preporučio mjesni školski nadzornik, samo joj bijaše neugodno poradi jela. Istina, da joj je župnik ponudio, ali joj je bilo teško primiti ponudu.

Akoprem je bila u samostanu, ali i tamo su doprle svakojake pikantne vijesti o raznim dobrim pastirima, koje su vijesti mlade preparandice pravom pobožnošću slušale i dalje raznašale. Bojala se zato, da se nebi, i o njoj što takova proneslo, a što će onda. Ta ubila bi se od stida i sramote. Časne sestre, koje su znale, kako takove vijesti polag sve pažnje dopiru do ušiju njihovih pitomkinja, govorile su šešće i naglašivale iz daleka, kako ta-

kove vijesti širi djavo i njegovi pristaše sa jedinom namjerom, da sruše crkvu i vjeru, a ako i je koji slučaj bio istinit, da je to morala biti krivnja dotičnice.

— Jest — i ja tako mislim, Anka će za se — da nije bilo ništa na stvari, ne bi se ništa ni govorilo o tom.—Iste večeri izjavi Anka župniku da njegovu ponudu prima sa zahvalnošću. Župnik se zadovoljno smješkao, dok je Anka sjedala za stol.

— Niste mi ali kazali gospodine župniče, koliko ću plaćati za hranu — upozori Anka.

— O, to je najmanje gospodjice, za to se ne mojte starati. Glavno je, ako će vam se moja kuhinja svidjeti. U protivnom slučaju izvolite samo kazati mojoj sluškinji. Ona imade nalog, da vam u svemu udovolji.

— Najljepša hvala, velečasni, ali ipak želila bih znati, koliko će te tražiti, da si znadem moju plaću kako rasporediti.

— No, to nije sila. Znadete gospodjice, meni nije do toga. Ja vas najradje ne bih tražio ništa, jer znadem kako su vam beriva malena. Ali svijet je zločest i opak, pak bi se svašta naklapalo. Dakle ako vam neće biti puno, možete mi dati petnaest forinti mjesečno.

Župnik je pazljivo čekao na Ankin odgovor, ali ona nije imala drugo što da reče, osim da je pristala, jer joj se ta cijena činila umjerena.

Na rastanku joj župnik dade ruku, koju je ona jedva dotakla vršcima prstiju, ali je župnik prihvati i stisne u svojoj ugojenoj, dok ju je drugom rukom nježno potapšao po ledjima. Anka se zacrveni do ušiju, te nije ni znala, kako je ispala na ulicu. Onaj smješak župnika i njegovi pogledi, kao i sve njegovo ponašanje odurilo joj se najednoć tako, da je žalila, što se prenaglila i primila njegovu

ponudu. Ali zar je ona mogla znati, da je svijet tako zao i da se u koži janjećoj krije vučje srce?

Anka se žurila kući i nije opazila, kako je iz daljine slijedi jedan mladić. Danas je doživila prvo razočaranje a tko zna, koliko je još čeka. Pospješila je korak ni ne obazirući se lijevo ni desno, a u grudima palilo je poput plamena.

— Zašto se on prema meni tako ponaša već prvi dan — pitala se ona — da li sam mu ja zato povoda dala?

I stala je točno, da ispituje svaki svoj kret, riječi, opaske i poglede, ali nije mogla ništa naći s čega bi sebe mogla okriviti. Došavši kući pomno je zatvorila i zaključala vrata svoje sobice, upalila svjetlo i zbacivši sa sebe ogrtač i šešir, sjela na stolac i podbočiv laktima glavu — tiho zaplakala.

Vani je popuhivao lagani vjetrić, posljednje požutjelo lišće padalo s drveća, a mjesec stao se uspinjati posred milijuna treptećih zvijezdica. Upravo pred Ankinim prozorom stajala je stara lipa. O njezino deblo naslonio se onaj mladić, koji je uzastopce slijedio Anku. U ruci je držao malenu žensku torbicu i gledao u rasvijetljen prozor. Iz vana se moglo vidjeti sve, što se u sobi dogadja.

— Zašto plače? — pitao se mladić. Sigurno ju je ona zvijer od čovjeka pokušala napastovati. Ah da znadem, da je tako, zavrtio bi mu vratom! — uskliknu bijesno stisnuv pesti. U ruci je držao malenu torbicu i ogledavao je. Bila je Ankina torbica, koju je putem žureći se, izgubila. Mladić je mislio, bi li joj predao danas ili sutra. Bojao se, da je ne uvrijedi, kad bi u to doba pokucao na njezina vrata, nepoznat i stran. S druge strane bijaše mu teško, ako Anka opazi, da je izgubila torbicu, biti će radi toga u brizi.

Najednoć se odluči. Izvadivši komadić papira, napiše nekoliko riječi i metnuvši papir u torbicu, došulja se do prozora i postavi na nj. Brzo se ukloni i sakrije za stablo.

Upravo u taj čas Anka se digla. Tražila je nešto, sigurno rubac da otare suzne oči. Brzo je opazila, da nema torbice, u kojoj je običavala nositi žepni rupčić. Počela je tražiti, ispremetala svu sobu ali bez uspjeha.

— Morala sam je izgubiti na putu — šapne. — A unutra mi je moja plaća, sav moj imetak. — Oh kako sam nesmotrena i neoprezna!

Uzevši ogrtač i šešir, podje, da je traži. Pristupivši prozoru, da ga zatvori, opazi na njem svoju torbicu. Iz prsiju joj se ote veseo usklik. — Pohiti k stolu i otvorivši je sa zadovoljstvom opazi, da je novac i sve ostalo netaknuto. Na vrhu opazi komadić papira, koji nije bio njezino vlasništvo.

— Kako je taj papir ovamo došao — Anka će ni ne sjetivši se, da mora poticati od osobe, koja je našla i povratila torbicu.

Na papiru je bilo napisano:

— Gospodjice, vraćam vam torbicu, koju ste večeras putem izgubila. Htio sam, da vam osobno predam. Večeras se to ne pristoji, a da sam čekao do sutra, vi bi ste se žalostila radi gubitka iste.

Vidio sam vaše suze, kojih uzrok naslućujem. Ne žalostite se, gospodjice, jer ista osoba nije toga vrijedna. Budite uvjereni, da netko, tko vas vrlo cijeni i štuje, pazi, da Vam se ništa zla dogoditi ne će.

Prijatelj.

Čim je mladić opazio, da je Anka našla torbicu i pročitala pismo, žurno se udaljio.

Za časak pokaže se na prozoru Anka. Gledajući pravcem, kojim je nepoznanac otišao, opazi ga u

daljini, ali ga ne mogaše raspoznati. Kad ga je izgubila s vida, šapne:

— Hvala Vam, dobri moj prijatelju!

V.

Godina dana prošla je od toga dogodjaja. Anka je medjutim upoznala svog tajinstvenog prijatelja u osobi pravnika Pere Simića, sina načelnikova u S. Pero je bio mladić u dobi od 25 godina, visoka stasa, crnomanjast, kratkih zasukanih brčića. Učio je pravo u Zagrebu, ali se nije mogao baš pohvaliti svojim napretkom. Bio je doduše bistrouman i okretan mladić, samo što je svoje bistroumlje i okretnost posvećivao više krasnom spolu i vinskom stolu no pravničkim škriptima. Otac ga karao i grozio mu se, da će mu obustaviti svaku potporu, ako se ne popravi, a on je svaki put svečano obećao i prisizao, da se bez ispita neće povratiti. I kad god je odlazio u Zagreb, odlazio je čvrstom nakanom, da će raditi i položiti ispit. Došavši u Zagreb, skrivao se par dana od prijatelja, ali ovi nanjušiše njegov dolazak i eto ti jednog dana banu čitava četa u njegov maleni stan na Prilazu i odvukoše ga u dalmatinski podrum, da proslave sretni povratak. Pero se nastojao poslije sam pred sobom opravdati, da je morao ići, jer je to bila večera u počast njegova dolaska. Medjutim su sastanci stali učestavati, a Pero nalazio za svaki izgovor. Nakon kratkog vremena postaše redoviti, te izgovora nije više ni trebalo. Pero provadjao noći kod karata i vina, a kazneno pravo drijemalo uprašeno iza peći.

Kad je upoznao Anku, njegovi praznici primicali se kraju. Prvi puta osjetio je u sebi neku promjenu. Osjetio je, da ga ne privlače više pogledi

nježnih krasotica, što više, da se ne probudjuju u njemu putene misli, koje su ga prije na svakom koraku pratile. — Neki nepoznati do tada ugodni osjećaj napunjao mu dušu. Kad god bi se susreo sa Ankom na putu, zacrvenio bi se i smeteno skinuo šešir. On, za kojim su djevojke u Zagrebu ludovale smeo se, i nije se znao prvi puta ni okrenuti pred Ankom. Kadgod bi pomislio na nju, vidio bi pred sobom tip ženskoga savršenstva, te mu se isprva lagano, kasnije sve jasnije i očitije poradjala želja, da Anka bude njegovom. Gledajući nju, osjećao je, kolika je razlika izmedju ove mile djevojke i njegove pokvarenosti, te čisto nije mogao vjerovati, da bi ona njega htjela.

Kad je poslije toga otišao u Zagreb, za prvi puta je održao svoju riječ. Ni prijatelji, ni krasotice, ni čaše, ni karte nije bilo kadro više, da ga odvuče od knjige. Učio je dvostrukim marom, da barem donekle nadoknadi izgubljeno vrijeme i kad je dočas konac semestra, a Pero vedra i vesela lica stupio i podrgao se ispitu, kojeg je s odlikom položio.

Noseći brzojav na poštu, kojim je javljao ocu o svom uspjehu — radovao se na pomisao, da će se i Anka veseliti, kad čuje, da se je on preokrenuo.

On je iskupio svoju riječ ne samo ocu nego i Anki, kojoj je obećao, da će postati drugi čovjek.

Poslije položenog ispita nije Pero htio da podje kući, već je ostao u Zagrebu, pripravljajući se marljivo za drugi ispit u proljeću.

Jedne zimske večeri sjedeći zadubljen u čitanju, prene ga kucanje na njegovim sobnim vratima.

— Unutra! — povikne.

U sobu udje raznašeč brzojava i predade mu brzojavku. Otvorivši istu i pročitavši je, skoči kao mahnit. Po drugi puta prinesao je k svjetlu i kao ne vjerujući sam sebi pročita glasno:

Dodji prvim vlakom, Anka je na umoru. Moguće je nadješ živu. Milan.

Milan Krišković, Perin prijatelj, bio je kotarski liječnik u V. Poznavali su se i prijateljevali još iz djetinstva. Pero nije mnogo razmišljao, već se stao spremati na put. Strpao je u ručni kovčeg nešto rublja i odijela i kazao gospodarici, da nezna, kad će se povratiti, jer da mu je otac teško bolestan.

Došavši na kolodvor upravo je uhvatio posljeddnji vlak, koji kreće u Slavoniju.

— — — — — — — — — — — — — — —

Dok je Pero sjedio u vagonu nestrpljivo čekajući posljednju postaju, ležala je Anka u svojoj maloj sobici u nesvijestici.

Kraj uzglavlja sjedio je Perin prijatelj, liječnik Krišković i pozorno pratio stanje bolesnice. Anka je bila sva u ognjici i buncala nerazumljive izreke, iz kojih su se samo mogle razabrati pojedine riječi:

Zvijer . . . sramota . . . Pero . . . oprosti . . . kriva . . . kriva . . .

Anka već odavna nije bila kod župnika. Iza one večeri kad se župnik onako ponesao spram nje, zamolila je ravnajućeg ne bi li je htio primiti. On se ispričao, da mu to nije moguće, jer mu je žena bolesna, a u istinu bojao se zamjeriti se župniku, a i ženi, koja je bila užasno ljubomorna. Kad je čula načelnikova gospodja, da mlada učiteljica traži koštu, ponudila joj je, što je Anka i prihvatila. Tu se upoznala ona sa Perom. Prvi puta što se vidješe, zavolješe se. Kako je Pero imao na skoro otići u Zagreb, to nije bilo prilike, da joj se očituje, ali bez toga znali su oboje, da se ljube. Tako joj je morao obećati, da neće više trošiti vrijeme u tutanj,

već uz knjigu. Kad je čitala brzojav, što ga je Pero poslao, sve joj srce skakalo od veselja.

— Jest — ljubi me, jer da me ne ljubi, ne bi bio ispunio svoje riječi, — govorila veselo sama sebi.

Odsad su joj dani bili veseliji, a posao išao brže od ruke. — Željno je iščekivala svakog dana, kad je stari načelnik kod večere rekao:

— Djeco — piše Pero iz Zagreba i lijepo Vas sve pozdravlja.

Anka bi se brzo povratila kući i cijele je noći samo o njemu mislila i sanjala.

Jedne večeri reče načelnik:

— Sutra je imendan našeg župnika, treba da odemo čestitati mu. I Vi ćete poći, zar ne? — upita starac Anku.

— Da! Mislim, da hoću — odvrati Anka smeteno.

— Podjite, podjite samo. Ipak župnik je, treba da živite u slozi s njime.

Kao na stratište otpremala se Anka sutradan u župni dvor. Sve ju je nešto odgovaralo, da ne ide, da ostane kod kuće, ali se bojala, da bi joj načelnik, koji joj je bio toli dobar, zamjerio. Kad se već nakon dugog krzmanja spremila, da ide i upravo htjela da izadje, pokuca netko na vrata. Otvorivši vrata, opazi Anka listonošu. Veselo pruži ruku za listom, kojeg je stari Lovro držao u ruci.

— Preporučeno je. Molim vas potpišite ovdje — upozori je starac.

Već po naslovu prepoznala je Anka rukopis bratov. Čudila se tek, zašto joj ne piše obično pismo, nego preporučeno. Otvorivši pismo preleti pogledom. — Kratki sadržaj i klonu na stolac. Nijemo je gledala preda se bez čuvstva, bez misli. Brat je molio, da mu brzojavno pošalje 100 forinti, da nadoknadi manjak u blagajni, jer inače je izgubljen.

— Nesretnik! — zavapi Anka očajno. — A odakle ću mu poslati? Odakle, da ih uzmem? usklikne briznuvši u plač.

Od sve braće i sestara Anka je Ivana najviše ljubila. Polagala je u njeg velike nade i vjerovala, da će potpomagati starog im oca. A gle, kako je brzo moralo doći razočaranje.

Već se kazaljka na malom zidnom satu primicala dvanaestoj uri, kad se Anka sjetila, da joj je poći k župniku. Obrisav vlažno lice od suza krene prema župnom stanu. Putem je susrela mnogo znanaca, koji su se vraćali od župnika, a na samim kućnim vratima sretne se sa načelnikom.

— Ajde, ajde Ankice. Gospodin župnik je mislio, da ne ćete ni doći. Podjite, pak se požurite, čekat ćemo na Vas s objedom — reče načelnik i otputi se kući.

Stegnuta srca udje Anka u župnikov ured. Župnik je sjedio sam kraj pisaćeg stola i čitao novine. Kad je Anka ušla u sobu, skočio je župnik sa stolca i upravo uzradovan uskliknuo:

— Eto ipak sam doživio tu sreću, da Vas mogu pozdraviti pod mojim krovom otkako ste ono nenadano otišli — župnik će nasmjehnuvši se:

— Imendan Vam je, pak dužnost mi je — odvrati Anka na pola ozbiljno, na pola šaljivo.

— Znam ja, da nije toga, da se ne bi ni vidjeli. Ali ja sam i tako zadovoljan. Samo što bih želio. da je tih imendana više u godini.

— Zašto? — upitati će Anka, kad je sjela na ponudjenu joj stolicu.

— Jer bih Vas češće mogao vidjeti — odvrati župnik šaljivo. — Ali Vama kao da nije najbolje, izgledate nekako zaplakani — primjeti župnik promatrajući pozorno Anku.

Anka se smete i obori pogled. Ugleda u ruci zgnječen bratov list i sve joj dodje pred oči, te na čas zaboravi gdje se nalazila, a dvije suze spustile se niz njezino lice.

—Gospodjice, što Vam je?—pitao je župnik — Povjerite se meni, moguće Vas mogu utješiti.—U to spazi u Ankinoj ruci zgnječeni list te ga lagano izvuče i pročita. Pročitavši ga, zadovoljan smješak preleti mu licem. Uozbiljivši se progovori glasno:

— Ne žalostite se gospodjice, ta to je malenkost. Ja ću Vam dati taj novac, a Vi će te mi ga povratiti kad Vam bude moguće.

Anka je podignula svoju zaplakanu glavu. Srela se sa pogledom župnikovim, koji ju je čvrsto gledao posve mirnim pogledom i poniknula je glavom. Pričinilo joj se kao da je sagriješila, kad je onako ružno sudila o njemu i čuvstvo zahvalnosti probudilo se u njezinom srcu.

Župnik je odmah shvatio, što se zbiva u Ankinom srcu, te je nastavio blagim glasom:

— Dužnost je naša, gospodjice, da zacjeljujemo rane naših bližnjih, da utiremo suze nevoljnih, da pomažemo sirote. Primite za to od mene pomoć koju Vam pružam, jer mi je Krist naložio da tako radim.

Župnik je izgovorio ove riječi osobitim naglaskom, te je Anka i nehotice pala na koljena, prihvatila njegovu ruku i poljubila je.

— Ustanite, dijete moje! Hvalite Gospodinu, ne meni, jer sam ja samo sluga Njegov.

I nježnom kretnjom posadi on Anku na naslonjač. Anka se u brzo sabrala i stala se zahvaljivati župniku najljepšim riječima.

— Ništa, ništa, gospodjice — odvraćao župnik. Sve je dobro. Držimo se one: Nek ne zna ljevica, što daje desnica. Ali morati će te doći poslije po-

dne do mene, jer neimam sad ovdje u pripravi tolike svote—župnik će prema Anki, pozorno promatrajući je.

— U koliko sati? — upita ona.

— Četiri, ili ne, bolje oko pet — odvrati župnik.

Zahvalivši se Anka ponovno, podje umirena i vesela, da joj je uspjelo otkloniti pogibelj od bratove glave, na objed k načelniku.

Okolo pet sati otputila se Anka u župnikov dvor po novce za brata. Kad je unišla u njegov ured i primivši novce, popila u njegovo zdravlje, — ne sluteći zla — čašicu vina, sve se zavrtilo oko nje, htjela je da progovori, ali su joj riječi umrle na ustima i spusti se iznemogla u naručaj župnikov.

Kasno u noći, namjesnik Kristov, izvršivši zvjerski čin na nedužnoj djevojci, odvezao je u njezin stan i spustio na krevet. Hitro se zatim udaljio.

Još prije zore Anka se probudila. Otvorivši oči začudjeno je promatrala, gdje je. Cijelo tijelo bijaše joj iznemoglo i jedva je pridigla ruku do čela i pogladila ga. Malo po malo svijest joj se stala vraćati i kad je razabrala svoj pravi položaj, očajno vrisne.

— Majko moja, što učini tvoja Anica! Majčice draga, majčice dobra, oprosti mi. Ja neznam što se . . . kako se to dogodilo . . . Oh, Bože, što sam ti skrivila, da si me tako kaznio . . . Oče — vrisnu, kao izvan sebe. — Oče tvoja kći okaljana . . . Ti neimaš više svoje Anice . . . kome ćeš se radovati sada, kad si je izgubio? . . . i očajno prihvati rukama glavu i sakrije lice medju dlanove. Najednoć skoči s kreveta i osovi se kao stup.

— Pero — šapnu jedva čujno — Tebe sam ljubila prvom svojom ljubavi .Ti nesmiješ nikada znati, da je Anica sagriješila, ako i ne samovoljno. Ja ću umrijeti, Pero. Ja moram umrijeti, ja sam izgublje-

na, okaljana... izgubila sam poštenje... Tko će mi vjerovati, da nisam kriva . . . kako ću dokazati ...Oh djavle, proklet bio na vijeke...

Anica je grozničavom žurbom nešto tražila i kad je našla škatulju sa šibicama, pokidala je glavice i metnula ih u čašu, napunivši je vodom. Bez ijedne riječi prinesla je istu ustima i popila sadržinu njezinu.

— — — — — — — — — — — — — — —

Nekoliko časaka poslije našla ju je gospodarica, gdje se previja od boli i grčeva.

U njezinoj stisnutoj ruci vidjela je čašu u kojoj bijaše još ostalo nekoliko glavica od žigica, te shvativši položaj, u kojem se jadnica nalazila, pohiti načelniku.

Dok su očekivali liječnika po kog su brzojavili, dala joj je primalja mlijeka, te je počela povraćati. Oko deset sati prispio je kotarski liječnik, koji se odmah dao na posao. Ispraznivši joj želudac posvema, izjavio je, da je položaj veoma opasan. Istog časa poslao je poznati brzojav Peri.

Liječnik Krišković sjedeći uz Ankinu postelju razmišljao je, što da kaže Peri, kad on dodje.

Pravog uzroka nije mu smio kazati, jer se bojao zla. Poznavao je Perinu naglu ćud, za to je smišljao, što bi mu mogao navesti kao uzrok. Već se i sumrak stao spuštati, a kočije, koja je otišla na postaju pred Peru, još nema. Bolesnica čitavoga dana nije došla k svijesti, te je liječnik bio osobito zabrinut za njezin položaj . . .

— Evo ga, — usklikne veselo Krišković, kad je čuo, da je kočija stala pred kućom. Na vrata nahrupi Pero blijed kao krpa.

— Anko — zavapi bolno i padne uz njezino uzglavlje.

— Tiho, Pero, svladaj se. Ubiti ćeš ju ovakovim postupkom.

— Ona hulja, crknuti će, ako već nije — poviče Pero, skočivši na noge.

— Tko? — uprepašteno upita Krišković.

— Sretić ... taj djavo u ljudskoj spodobi. Sve mi je kazivao Ivan putem. Zaustavih se kod njegovog dvora, udjoh i nadjoh ga kod večere. Bio je sam. Tražih ga razjašnjenje. Hulja smijao se i činio se nevješt. Izvadih oružje i odapeh. Držim, da sam dobro pogodio, jer se je — zaviknuvši kao vol — stropoštao na tle.

— Pero, što si učinio — zalama Krišković.

— Milane i ti bi učinio isto, da se nalaziš u mom položaju. Ali sad je kasno. Ne koristi lamatati, nego čuj. Tako ti našeg prijateljstva, pazi na Anku. Ja bježim u Ameriku, dok se ne sazna. Nemoj, da se otkrije njezina sramota. Čuvaj mi je.

Pero se sagne nad Ankinu postelju i izljubi joj čelo i lice. Jedva se odijelio od nje kad ga je Krišković tjerao, da se žuri. Još jedan pogled i ode.

VI.

Kad sam došla k svijesti i oporavila se — nastavi Anka pričati mi — kazao mi je liječnik, što se dogodilo. Tane, koje je Pero odapeo u župnika, proletilo je mimo njegove glave, a on je tek od straha onako zaviknuo. Pero je umaknuo u Ameriku, ali nikada nije se javljao. Pisao mu Krišković, pisala sam mu i ja na nekoliko mjesta, ali kao da ga je more progutalo. Za moju sramotu znalo je samo šest osoba, koje su je čuvale kao tajnu, te se ni danas nije doznalo. Ali ipak sam ćutila, da načelnik nije više htio onako općiti samnom kao prije. Svagdje me je izbjegavao, gdje smo se susreli. Po-

slije toga sam uzela koštu kod moje gazdarice, te sam živila skromno i nisam gotovo nikad izlazila iz kuće.

Devet mjeseci iza tog dogadjaja, brat koji nije znao za moju nesreću, opet me tražio novaca. Istodobno pisao je i župniku Sretiću, kojeg je osobno poznavao. Borila sam se groznom borbom. Izgubih čast, poštenje svoje, a sad je još prijetio gubitak poštenja moga brata. Jednog dana spomenuo mi je župnik u školi, da je dobio pismo od moga brata. Navalih na njega. Smijao mi se. Zagrozio mi se, da će poslati pismo gospodaru bratovu. Htjedoh da poludim. Zagrozih mu se sudom, a on se smijao.

— Tko će Vam vjerovati? Pak napokon cio svijet će znati za Vaš položaj.

Grozno. Htjedoh da poludim. Istjerah ga iz škole. Istog dana dobih brzojav od brata, kojim ponovno moli novac brzojavno ....

Brat je iste večeri podmirio manjak, a ja sam postala Sretićeva priležnica . . . .

Onog dana, kad ste Vi došli u S. trajao je moj odnošaj sa Sretićem već četvrti mjesec. Izgubila sam već bila svaki osjećaj, život mi se činio bez svrhe i ja sam se uživila u moj položaj. Iste večeri kad sam se imala sastati s Vama, došao je Pero.

Jedan od mnogih listova našao ga i on se povratio. Ostao je samo jedan dan. Drugog dana saznao je od oca za moj odnošaj, došao k meni i pitao me, je li to istina. Kad sam mu priznala, okrenuo se, ne prozborivši mi riječi i otišao.

Nitko ga poslije nije vidio. Govori se, da je otišao u Ameriku, ali kamo — nitko nezna. Ja sam se počela kajati za moju nepromišljenost, za moju slabu narav, te sam sakupivši za trošek otišla ovamo, da otpočnem novi život.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kad je svršila, oboje smo šutjeli. Oboje smo stajali pod utjecajem teške istine. Dva mlada života, puna najlepših ideala, uništila je gnjusna pohota jednog čovjeka . . . .

I to dvoje mladih staraca, rastavljeno jedno od drugog, daleko od svoga rodnog žala sniva o novome životu. A može li nov okoliš, narod, običaji i život zacijeliti stare rane?

ZADNJI DAN.

Obale velikih jezera, koja su se protegla sredinom sjevero-zapada Sjedinjenih Država, opustile su. Promet je zastao, brodovi se usidriše, da prospavaju odulji zimski san. Sjeverni Mičigan odavno bijaše ovijen zimskim velom, sniežni zapusi napravili čitave bregove uzduž i popreko prostranih polja, ljuti sjevero-zapadnjak brijao čitavim krajem naganjajući sive valove velikog "Lake Superior". Priroda bijaše u svoj svojoj divljoj romantičnosti.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Život u sjevernome Mičiganu pričinja ti se kao da je izumro. Polja za rana pokrivena snijegom, tvornica se u mnogo manjoj mjeri nalazi, trgovina je tek mjesna, te je svud pusto i mirno.

Željeznica nosi te tim studenim predjelima, na kojima držiš, da je sa prirodom i narod izumro, tek začudjeno gledaš u nedalekim razmacima oveće naseobine. Kuće su to radničke, a gradjene sve na jedan način. Jeden veličine iz vana i jednaka oblika i prostora u nutrašnjosti svojoj. Opažaš u stano-

vitim razmacima drvene kuće, slične tornjevima, do kojih dolazi željeznička pruga i znatiželjan promatraš sve to. Što se više primičeš sjevernoj obali Lake Superior, tih drvenih naseobina biva sve više, a drveni tornjevi učestaše isto u sve bližim i bližim razmacima. Nalaziš se u središtu bakrenih dolova, najdubljih rudokopa na svijetu. I dok je život na zemaljskoj kori kao obumro, dotle u utrobi njenoj ozvanja mukli tutanj mina, kotrljanje vagona, jeka orudja . . . tisuće i tisuće robova napinje svoje mišice, da vade, kopaju, dižu, natovaruju, vuku i čiste debele bakrene žile, koje će opet drugi robovi dalje izradjivati, dok ne izadje čisti bakar, koji će na tržištu napuniti zlatom žepove onih, za koje se ovi robove pate.

I.

Istom što je podne minulo, a sumrak se već stao spuštati. Kao da je ušao neki novi život u one kolibe, sve se stalo micati i komešati.

Zadješ li u jednu izmedju onih kuća, pričiniti će ti se kao da su ljudi istom ustali sa svojih ležišta, tako su im oči nabuhnute, lica masna od znoja, ne mogu se oteti zjevu protežući na sve moguće mačine svoja umorna uda. Vidi se po njihovim žilavim, mišičastim rukama, radnici su. Široka prsa i pleća po daju im atletski izražaj, ali neka svjetložuta boja, koja je podlila njihove obraze, dokazuje ti da vidiš pred sobom krasni plod, kojeg izjeda neki crv što se zavukao duboko, duboko u nutrinju njegovu.

Ustadoše se sa kreveta, prospavavši nekoliko dnevnih sati i spremaju se na rad u jamu. Kakav protunaravni život! Spavati i odmarati se danju, a raditi noću. Ta i bilje živi svojim redovitim životom . . . i zvijer u šumi i ptica u gaju znade što je

dan, što li noć. Lotos u sumračje sklapa svoju čašku, da je jutrom s prvim trakom sunca rasklopi, koka u predvečerje skuplja pod okrilje svoju malu gološad, jer znade da dolazi čas odmora i počinka... A čovjek? . . .

On se tek sprema na rad. Zašto? . . . Da zasiti one, kojima nikada dosti nije, da radi, skapava od žege, ili zime u utrobi zemaljskoj, da navuče na se razne bolesti, da pogiba od nepredvidivih i neminovnih nesreća, da žrtvuje svoj život za krvnika svoga. I ako se jutrom povrati živ iz jame, al umoran i skršen svojoj kući, baci se u vrući ležaj sa kojega su tek dva njegova druga ustala, te spava protuprirodan san. Danje svjetlo pritište mu oči, a on ih jadnik sklapa sa željom da usne, jer treba počinka . . .

Tomo Rajković, čovjek osrednjeg stasa, plećat i brkat u dobi izmedju 30 i 35 godina, stanovao je sa pet svojih drugova u kući Matije Stankovića. I on i njegovi stanari radili su već nekoliko godina u rudniku "Calumet & Hecla Mining Co."

Tomo bijaše rudar već deset godina. Bilo je to na samu novu godinu 189*, kad je Tomo stupio u kuću Stankovićevu. Tek prekoračio dvadesetu, pun snage i jedrine, vedra čela i bistra pogleda sa smješkom na licu pozdravio je Tomo svoje nove ukućane. I sad se živo sjeća onoga dana. Bila je zima, snijeg i vijavica upravo kao i danas, a on se osjećao nekako voljko, prožet nekim neizvjesnim nadama i sancima o budućnosti, prožet samopouzdanjem u vlastitu snagu, koju je htio žrtvovati samo da stekne ono nekoliko potrebnih groša, da se namiri desetina popu, a tlaka, porezi, i prirezi kralju. Ostaci od ostataka . . . onim će se hraniti on, njegova žena i ono njegovo malo i zdravo čedance, koje je ostavio ženi pod srcem.

Sjedeći Tomo kod stola i zagledavši se kroz prozor u mećavu, sjetio se ovih uspomena i bilo mu ugodno, te je nastavio maštati . . . .

Rodio se on u kršnoj Lici ispod planine Janče, a u selu * * * nedaleko Perušića. Roditelji bijahu mu imućniji seljaci, ali nakon očeve smrti sprskao je stariji mu brat Pero ono malo gotovine, zadužio zemljišta i kuću, te s preostatkom otišao u svijet. Kuća je ostala od tada na njemu, Tomi. Slaba zarada, veliki porezi, pak kamati na posudjeni novac — odakle da se toliko nasmaže? Ne bijaše druge, već uzajmi od seoskoga načelnika dvije stotine forinti, napisavši obveznicu na tri stotine. Ostavivši majci i ženi nekoliko krajcara, otidje u bijeli svijet. Otidje nadom u bolju budućnost. Ta koliko li je lijepa čuo o onom dalekom kraju iz kojeg stiže i u njegovo selo novac, koji toliko obraduje siromašni, zaduženi narod. Koliko li je maštao o onoj udaljenoj zemlji, koja dnevno proguta toliko i toliko njegovih zemljaka . . . . Ali on je gledao samo onu lijepu i svjetlu stranu, dok je tjerao od sebe misli, koje bi mu mogle zagnati srsi u mozak, kad bi im se bio podao.

I počeo je raditi. Zdrav, krepak, jak, svjež, mogao bi bio vola da podigne, što je njemu ovaj rad . . . tako je on mislio u početku. Ali, kako li se razočarao! Obukao na se teško odijelo, navukao dvostruko podkovane čizme, a na šešir zataknuo svjetiljku i zguria se medju supatnicima u neka kola, koja iznaprije polagano, a kasnije sve to većom brzinom spuštala se na konopu u dubinu. Imao je saći u dvadeseti rov. Kola se spuštala u onoj tami, vlažan uzduh dahnuo mu u lice, a guste kapi vode padale po njihovim glavama. Glavu je morao sagnuti malko straga, da se ne udari u svod, a trnci mu prolazili tijelom. Takav je bio prvi njegov silaz u rov.

Dadoše mu nekoga Finca, koji je već znao nekoliko engleskih riječi. Teško ga je u početku razumio, ali se malo po malo privikao i naučio ono najnužnije. Punio je dnevno 18—20 vagona sa rudačom i turao na mjesto iskrcanja. Smilio mu se siromašni Finac, koji češće puta nije mogao ni s mjesta pomaknuti litice, pak mu je draga srca pomogao.

Dok je danju radio, išlo je još kako tako. Kad je dobio prvu pedu (paid — plaća) gotovo je skakao od veselja. Odmah je izračunao, koliko je to u austrijskoj vrijednosti. Stoidvadeset kruna, ta to je novac... Slao je marljivo kući, ali polagano zaboravio pretvarati vrijednost novca i računao ga njegovom pravom vrijednošću. Radio i radio, prolazili dani, prolazili mjeseci i godine. Kroz to vrijeme obolio nekoliko puta. Progutali doktori i medicine mnogi uštedjeni dolar, te on tako odlagao svoj odlazak u domovinu. Ali sad je doba. Deset punih godina već je prošlo, što je otišao iz rodnog mjestanca.

Deset dugih godina...

Koliko patnje, koliko stradanja i boli morao je da podnese! A zašto?

Razmišljao je on često o društvenom poredku i imao o tome svoje posebne nazore. Ćutio je, da ipak nije pravo, da toliko i toliko ljudi sprovadja vrijeme u besposlici, lahkoumnim i raskošnim igrankama, dok su milijuni drugih odsudjeni na vječno, doživotno robstvo u tvornicama, rudnicima i raznim drugim poduzećima prvih. Tražio je, neće li naći moguće uzrok, koji bi to opravdavao, ali uzalud, sve je govorilo protiv tog poredka.... Deset godina najljepše svoje dobe morao je da žrtvuje, a da uzmogne namiriti sve te "državne potrebe", a kad se povrati kući, znade da ga čeka: ne odmor, ili počinak, već teški rad. Pogledao se u zrcalo i nekako

žalostan osmjeh preletio mu licem. Htio je silom da bude veseo, ali ga nešto čudno stezalo u grudima. Neke čudne slutnje, što li, uznemirivale ga i pobudjivale neko neodredjeno uzbudjenje.

— Ah, neću da razmišljam više, — progovori i predje rukom preko čela. — Jest, ići ću, jer je vrijeme.... Još danas ću poći u jamu za zadnji puta, a onda ... treba da se povratim kući....

— Tomo! Ej, Tomo, hoćemo li? — ozva se glas iz kuhinje.

— Evo me, Mato, evo —odvrati Tomo i nadoda — ta i onako je za zadnji puta.

— Eh, sretan ti! Kamo sreće da je meni tako sada. A, ovako se nezna, hoću li se kada ili nikada povratiti — tužno uzdahne Matija, koji je po izgledu bio mnogo stariji od Tome.

— Ali zašto ti ideš danas na posao, Tomo? — priupita Matija.

— Zašto?... Ta tako... odlučio sam. Hoću, da si još jednoć razgledam ono mjesto u kojem sam proživio mladost svoju.

— Ta što će ti to, čovječe! — odpovrne Matija. — Mani se ludorija! Ne bih ni ja išao, kad ne bih morao!

— E, pa kad sam mogao uzdržati ovih deset godina, valjda ću moći da izdržim još i ovaj dan — Tomo će više smješeci se. — Želim se pozdraviti sa drugovima, stisnuti im bratsku desnicu i zaželiti im svako dobro... Ej, Mate, Mate! — uzdahnuvši će Tomo — To ti ne pojmiš, ali znaš, ovdje mi je nekako čudno,.... nešto me steže u grudima... neki čudni osjećaji... nerazjašnjivi... htio bih nešto da učinim... da pomognem tebi, Franji, Ivi, Jocanu i svima... svima vama bijednim robovima. Teško mi je,

jer zašto da ja sada izlazim iz onih dubokih rovova, a ostavljam tisuće svoje braće, koja će noseći glavu u torbi sagibati se pod pritiskom teška rada. Ipak, dok sam i sam patio se i izvrgavao istim pogiblima, vjeruj mi, Mate, osjećao sam se nekud voljkijim i slobodnijim. Osjećao sam, da svojim radom olakšavam patnju naših drugova .... osjećao sam, da usprkos velike raznolikosti narodnosti, imademo nešto zajedničkoga. Kod kuće učili me samo mrziti i mrziti. Mrzi Turčina, jer je proganjao kršćanstvo! Mrzi Srbina, jer je prionio uz raskolništvo. Mrzi Madžara, mrzi Švabu, mrzi Talijana .... mrzi ih tolikom snagom, da u tvom malenom srcu za ljubav ni najmanjeg mjesta ostati neće.

— Istina je, Tomo, istina — potvrdi Matija.

— A gledaj — nastavi Tomo — kad su nas stjerali u utrobu zemaljsku, pomješaše nas kao u kuli babilonskoj: i Hrvati i Njemci, Madžari, Finci, Srbi, Bugari i kako sam znaš sve moguće narodnosti. I tu sam počeo opažati da sam bio opsjenjen. Ona mržnja, kojom me od djetinjstva zadojiše, izčezavala je lagano, a da ustupi mjesto do tad neznanome čuvstvu. Koliko puta razmišljah, gledajući onog siromašnog Madžara kako se prigiba i napinje svu svoju snagu, da pridigne rudaču, čemu ... i zašto da mrzim toga čovjeka? Zar za to, što se izlaže životnoj pogibelji kao i ja? ... I na njegovom ognjištu ostade sirotica uz malu nejačad, a on otišao u ovaj daleki kraj, da proda cvijet mladosti i snage svoje, da spasi ognjište svoje ... Ne, ne, brate. Ne mogoh, a ni ne mogu da mrzim čovjeka, da mrzim sama sebe, jer on je jedna čestica istog bića, kojim se i ja osjećam .....

— Govori, Tomo, govori! Tako te rado slušam. Osjećam, da će mi teško biti, kad nam ti odeš — reći

će Matija. —Tak umiješ lijepo da govoriš da sve to njekako jasno razložiš, da nam pokažeš prave uzroke naše bijede i izlaz iz nje... i zato te ja i svi mi volimo jako.

— Vidiš, Mate — Tomo će — Kad sam se tako češće zavezao u te misli, pitah se: A zašto su mene, tebe i sve nas odgojili tako? Zašto su nas mučili već u prvoj školi i plašili paklom i čistilištem? Zašto su u nedužnim, mladim srcima raspirivali umjetnu mržnju protiva drugih ljudi? Zašto su mam utuvljivali, da je moć kraljeva dana iz ruku božjih? Zašto su nam propovjedali poslušnost, pokornost i siromaštvo, a poslije smrti vječno blaženstvo?.... I želio sam, da nadjem odgovor na ta pitanja. Nisam mirovao, već sam danju radio, a noću razmišljao i čitao dok mi se malo po malo nije razotkrila ta do onda nerazrješiva zagonetka . . . Želiš, da znadeš? Pak čuj!......

— Već u stara vremena, dok je još vladalo pravo jačega, nastojali su pojednici da steku prevlast nad svojim sudrugovima. Sticali su tu prevlast oružjem, lukavstvom i na stotinu drugih načina. Vladala je u njima želja, da se odmetnu od prastaroga prirodnoga zakona, kad su svi ljudi uživali plodove majke prirode, kad su svi ljudi nastavali površinu zemaljsku bez odredjenih granica i medja, kad su svi imali da obavljaju jednake dužnosti i uživali jednaka prava..... Ti pojedinci htjeli su da žive lagodnije i udobnije od ostalih, pak su ih podjarmili pod svoje igo i nametnuli im se za knezove i razne druge silnike. A kad su se dobri, krotki ljudi, dali skučiti pod njihov jaram, upotrebljavali su sva moguća sredstva, da ih u istom položaju uzdrže samo da njima život bude lagodnijim i boljim. Osjećajući se ovako moćnima, uzobjestiše se i počeše okrutno postupati sa prijašnjom braćom svojom, te ih sta-

doše pritiskivati sve jače i jače. Ali, kako kaže naša narodna: — Pritisnuto jače, sve to više skače! — tako i ovdje. Narod je opazio kud je zabrazdio i u čije pandže zapao, te je stao misliti o svom spasu i slobodi. Razumije se, da mu se moglo sve dopustiti, samo ne ovo potonje......

— I trebalo je naći raznih načina i sredstava kako da se to pravedno čivstvo guši i uguši. Što tražiše — nadjoše. Što ne mogoše učiniti razni vladari pomoću sile i oružja, to ih je pomagala ona uzvišena nauka "Ljubi bližnjega kao sama sebe". Jest, ljubi, ljubi ga, al ujedno ne suprotivi se volji cesarevoj, jer je njegova vlast od boga. Ljubi bližnjega, ali ako se tvome vladaru prohtije ono malo sirotinje bližnjega tvoga — podji i ako ti ne preda kolibu svoju i siromaštvo svoje, da zasitiš time gospodara svoga, — a ti ga ubij! Ubij ga, jer se on usudio suprotstaviti volji gospodara tvoga. Ubij ga, mrzi ga, jer se on usudio, da pokuša obraniti se da ne padne u robstvo u kojem i ti čamiš....... A sljedbenici Kristovi pomagaju vjerno gospodare tvoje naučajući narod, da je vlast njihova od nekuda s druge strane svijeta, pak da ih se treba slijepo slušati....

— I kad sam o svemu tom razmišljao, uvidio sam i osjetio, da bih mrzio sama sebe, mrzim li onog siromašnog neznanca, kojem je sudba utisnula na čelo isti žig patnje, stradanja i robstva . . . .

— A neima li tome lijeka? — upita iza kratke stanke Matija.

— Jest, ima. Spasenje je naše blizu. Ne moguće spasenje u kojekakvim rajskim dvoranama, već spasenje nas robova, koji radimo i na tisuće pogibamo na zapovijed i volju pojedinaca. Blizu je dan kada ćemo stresavši sa sebe jaram robstva, pružiti

si desnice slobodni i ravnopravni. Blizu je dan kada ćemo pružiti ljudstvu novo pokoljenje slobodnih i zdravih ljudi, koji će zajedničkim radom, postavljeni svaki na svome mjestu vršiti svoje opredjeljene dužnosti kako je to i narav sama opredjelila. Ali dotle treba još mnogo i mnogo rada. Mnogo i mnogo čestitih i trijeznih ljudi. Treba da se sruše razna praznovjerja i sistem izrabljivanja slabijih. Treba da se roblje sviju narodnosti upozna, jer im je isti cilj, ista zadaća. A upoznavši se, uzljubit će se, te kao složna vojska snagom uma i volje svoje srušiti će vladu manjine, vladu krvožednih trutova ...

Prestao je, a misli mu se zanijele daleko, daleko, snatreći o lijepim idejalima. Govor njegov, priprosta radnika, prožet bijaše tolikom dubljinom misli, zdravih osjećaja, a tekao mu toli glatko, žarko i iskreno da ih je bio obojicu osvojio, te se zavezoše u daleke misli i ušutješe. Nezna se kako bi dugo u tom položaju ostali, da ih gazdarica ne zovnu na večeru.

— E, — dakle ćeš u istinu da ideš? — prenuvši se, upita Matija.

— Hoću Mate — odvrati Tomo — Neka još jednoć vidim našu braću i da se pozdravim s njima, bit će mi ipak ljepše.

— Pak onda podji, premda bi mi bilo milije, da odustaneš od svoje namisli.

— Zašto?

— Ipak, znaš i sam, da nikad čovjek nezna što ga čeka.

— Radio sam deset godina i danju i noću pod zemljom, pak sam ostao živ i zdrav, te ću valjda i ovaj jedan dan, — Tomo će.

— Ajdemo onda na večeru, pak na pasao!

II.

U drvenoj kući uzdignutoj nad rovom broj 5 u Calumetu, okupili se rudari čekajući na dani znak, da sadju u utrobu zemlje. Jedni posjedali na drvenim gredama, koje su se isto imale da spuste u rov, da služe za podporanj pojedinih rovova, drugi pripaljuju lule, dok se opet neki razgovaraju o svakidašnjim dogadjajima.

Medju prisutnima vidimo i Tomu Rajkovića. Stoji okružen nekolicinom radnika i živo im i zanosno priča. Osobito dokazuje nešto jednome mladiću, koji kao da se ne slaže s njegovim razlaganjem.

— Treba da se reče nadzorniku — oglasi se iz hrpe jedan Irac.

— Ta rekli smo mu jučer — odvrati srdito onaj mladić — ali nam je odgovorio, da je ono mjesto sigurno za danas, a u ponedeljak da će dati poduprijeti.

— E, nemaju dosta radnika, — posprdno će Irac.

— Jučer je stari odpustio trojicu, a traži da obavljamo isti posao — okrene se prema Tomi jedan Slovenac.

— Pustimo rad i podjimo na štrajk! — povikne onaj mladić.

— Umiri se Ivane — Tomo će. — Budite braćo pametni. Izadjete li sada na štrajk, ostati će te usred zime u snijegu sa svojim obiteljima, a vaša će se mjesta popuniti stotinama naših nesvjesnih drugova . . . Prije treba da se složimo i da pristupimo u rudarski savez, te da, kad se krzmanje proglasi, neće ostati nijednog nesvjesnika, koji bi protiv svoje braće radio.

— Tako je, tako — povladjivahu sa svih strana.

Zvono je oglasilo početak rada. Kola dodjoše i napuniše se radnicima, te vertikalnim smjerom pojuriše u bezdno od 7000 stopa. Bakrokop No. 5 u Calumetu jest najdublji rudnik na svijetu.

Do mala je opustio do pred nekolika časaka prenatrpan prostor u daščari, tek dvojica, trojica ostadoše da valjaju i pripravljaju grede za spuštanje u rov.......

III.

Poslije podne pronio se Calumetom i okolicom brzinom munje glas, da je u rudokopu No. 5 odlomila se stijena i pokopala tri ljudska života. Medju poginulima nalazio se i Tomo Rajković. Mrtva tjelesa sva raskomadana metnuše u ljesove i idućeg dana pokopaše na groblju.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Još jedan dan robstva i imalo je granuti mu sunce slobode. Još posljednji dan patnje, a da zbaci sa sebe taj prisilni teret i povrati se svojim dragim od kojih je punih deset godina rastavljen živio. Još jedan dan — i imao je da promjeni život — da promjeni način robovanja — u dvoje ili troje, koje bi laglje snosio — a sudbina prekinula nit života njegova.

Sudbina?

Da. Tako se veli, a u istinu nemoralna težnja nekolicine za sve većim i većim hrpama mamona, nemoralna težnja nezasitnih želudaca, da makar i radničkom krvlju natrpaju svoje i onako omašne kese. Sudbina? Jest, ako se sudbinom zove nemoralna vlast pojedinaca, koja zakonito zarobljuje i podjarmljuje tisuće i tisuće ljudskih života, — koja zavija u crno tisuće i tisuće udova i djece.

Drugovi njihovi sakupiše svoticu dolara i platiše popu da čita misu na spomen pokojnika . . . Zar da im dade kraljevstvo nebesko i raj na drugome svijetu?

Da li će se Tomine misli ostvariti, ako će drugovi njegovi ovako raditi?

SVAKDANJA PRIČA.

Upravo bijah na odlasku iz Calumeta, kad se sretoh s jednim sumješćanom, kog je svakdanja tragika našeg naroda protjerala u ove daleke krajeve. Prošao je pokraj mene blijed, zamišljen i pognute glave — nije me opazio. Prepoznah ga po izrazito visokom stasu i tipičnom hodu, jer jedini on je imao takav hod, koji ne odaje kmeta, već bi čovjek pomišljao, da je othranjen u gradu. — Slijedio sam ga polagano prispodabljajući u duhu njegov današnji izgled s onim, kakav je bio u svome mjestu.

I.

Kuća oca Jure M. bila je jedna izmedju boljih kuća ubavog gorskog mjestanca, u kom učiteljevah dvije i pô godine. Nije to bila kuća gazdinska — al' opet nije ni nevolja u nju virila. Stari, kojeg je čitavo selo i okoliš samo Jukanom zvalo, radio je od zore od mraka. Često sam ga vidio zorom, gdje

u četiri sata goni konje na vodu, a zatim kroz dan vuče se za kolima tromim koracima. Korak mu je uvijek lagan, lijen, te su dapače isti konji poprimili tu njegovu tromost, jer ako ih kada ošine bičem, to se oni ne maknu brže, naučni na onaj monotoni korak. Prazna kola pripravljena za dovoz drva vuku dva mršava konja, glave im pognute, korak trom, a za njima kod zadnjih točkova vuče se Jukan uvijek tih i zamišljen. Ako ga upitaš, o čemu razmišlja, pogledao bi te začudjeno. Nikada nije o tome htio razgovarati, te se pričinjao bezbrižnim. No cijelo selo je poznavalo njegove boli, ali svak se brižno klonio, da zapodjene s njime o tom razgovor. Kako sam se za tog zagonetnog čovjeka osobito zanimao, uspjelo mi je dignuti koprenu s tajne, koju je on tako brižno čuvao. Vidio sam u njemu čovjeka, koji se približava na kraj životne staze, a pogled u natrag, napunja sjenom boli njegovo srce.

Stari Jukan oženio se rano. Još u dvadesetoj godini. Oženio se ne iz ljubavi, već što mu roditelji za rana umriješe, a u kući je trebalo ženskih ruku. I u braku je bio sretan, a dva sina Jure i Mile bila su njegova dika, potpora i veselje. Sinovi su po običaju otišli još u mladosti u "Meriku", da se prehranjuju i koji dolarčić pošalju ocu. Kad se nakon šest godina stariji, Jure povratio kući, reče ocu:

— Oče, ja ću, da se ženim.

— Ženi se, sinko . . . koju uzimaš . . . ljubopitno će Jukan, pogledavši veselo sina.

— Matlovu Pepu, — odvrati Jure.

Stari ponikne glavom. Kao grom iz vedra neba, došla mu ta sinova izjava nenadano. Glavu je spustio na dlan ruke, stotinu misli, osjećaja prohujilo je njegovom dušom, dok je Jure kao na žeravici nestrpljivo iščekivao očev odgovor.

— Oče, zašto ne odgovaraš? Zar ti se moj izbor ne svidja? .. .

— Ili, oče, zar i ti misliš ono, što i naš glupi svijet, da . . . no, što je to takova, ako čestita djevojka služi u plovana? Ako je djevojka poštena, ne će je ni pop dirnuti.. A zar je plovan vrag?

— Sinko, sinko, to boli. Pogledaj ove moje stare kosti, ove mršave ruke, pogledaj moju sijedu glavu . . . siromah sam, ali mi je ime čestito . . . Znam sine, — reći će Jukan, kad je vidio, da mu Jure želi prigovoriti.

— Istina je sinko, da je Pepa iz poštene kuće. Da, al' ti ne znaš, što se dogodilo, od kada si ti bi u 'Meriki.

Ne znam, oče — reče Jure.

— Dobro, slušaj — Jukan će.

Neko vrijeme potraja tišina, dok si je Jukan pripravljao lulu, a Jure se zamišljeno zagledao kroz prozor. Boljelo ga je, da je o svojem miljenčetu i od vlastita oca morao slušati tako nepovoljnu osudu. Oh, on bi bio volio naći se u onom američkom rudniku pod zemljom i stenjati pod težinom rada, no čuti, da mu otac sudi sudom ovog prostog sela.

Kako si ti ono prošao u Meriku, prekine Jukan šutnju, bio sam sa starim Matlom dobar prijatelj. Ne bijaše dana, a da se nije navratio k meni u kuću, dok smo nedjeljom raspredali razgovor pred crkvom. U to je nekako umro naš stari plovan, Bog mu dao svjetlost vječnu, a na samo Petrovo zapjevao je novi svetu misu. Nisam čuo takova glasa, a ni tako lijepe prodike nisu čule još moje uši. Da, sinko, plakao sam u crkvi od veselja.. To je bio naš blagdan, naše veselje za čitavo selo, al' sinko bojim se i jedini sretni dan, kog nam je novi plovan donio.

— Svakakovi glasovi dolazili su za njim. O njegovim gazdaricama, s kojima je u nedopuštenom odnošaju živio, o ostavljenom djetetu i slično. Nu tog ne htjedosmo vjerovati, dok nam on sam nije oči otvorio. Mjesec dana za njim dodje nova gazdarica. Zvali su je Micika. Od tog doba kao da je Bog poslao pokoru na naše selo, a po gotovo na nas, koji smo u blizini crkve. Zalazila ta lisica, mazala jezikom kao vještica, njuškala čitavom kućom, te onda nalagala svega i svašta plovanu. Koliko puta sjetili smo se i zaželili našega staroga, al on je pod ledinom na cimitru.

— Došla loša godina, daj porez, daj za ceste, daj za školu, daj plovanu za drva, daj mu radnike za polje, kirija slaba, al sve se to ne pita i ja sam dao do posljednjeg grošića. No sve bih to sinko podnio, al' ne mogu podnijeti, što se sramota na naše selo sprema. S tom Micikom živio je tri godine. Dogadjalo se svašta — a dosta ti je da znaš, da je Gašparova babica jedne noći odnijela živo dijete iz plovanije. Dijete su poslali u Karlovac nekoj njezinoj daljnjoj rodjakinji, dok je ona, da se sramota zabašuri, kratko za tim isto potajno otišla.

— Ali, oče, što je to u savezu s Pepom? — upita Jure, koji je nestrpljivo slušao pripovijedanje Jukanovo.

— Čekaj, Jure, odmah ćeš čuti. To ti je upravo ono, što me najviše boli i radi česa se bojim, da se sramota ne navuče i na moju kuću.

Jure je čudnovato gledao svog oca. Opazio je na njem doduše promjenu, kad se vratio iz 'Merike, ali držao je, da su to učinile godine. No sada se zagledao u očevo navorano lice i upale oči i vidio je, da su te mutne od suza, te ga je žalio ali nikako nije mogao ni htio dovesti njegove riječi u sklad sa svojom odlukom.

— Jedva je Micika otišla, — nastavi Jukan pripovijedanje,—kad se pronesoše selom čudni glasovi. Nisam htio vjerovati i držao sam, da su te glasine babje priče, no neko čudnovato i suzdržljivo držanje kuma Matla prisililo me, da se raspitam i vidim na čemu sam. Odoh jedne večeri do njega i odmah otpočeh.

— Znaš kume — a što se ti od mene tudjiš? Jesam li ti se zamjerio ili te uvrijedio?

— Ma kako to govoriš, on će meni. Ta mi smo prijatelji kako smo i bili. A zašto to pitaš Jukane?

— Ti me poznaš Jure, da sam ja otvoren. Što mi na srcu, to i na jeziku. I ja sam mu stao točno opisivati, što se u selu govori. Rekoh mu, da je opći glas, da se plovan previše vrze oko njegove kuće, da hoda s njime k Lovri, gdje piju zajedno do kasne večeri, a spomenuh mu, da mu je i kćerka češće tamo bila... Ja sam to govorio kao prijatelj, a on se odmah smrkao te mi odvrati.

— To su moji posli Jukane. Istina je, da sam ja sa prečasnim dobar i da smo više puta skupa, no u tom još neima ništa zla.

No pak tebi mogu i to kazati, da će Pepa poći u službu k prečasnomu. Zašto ne bi pošla? Zaslužiti će bar koji groš i onako je štibra velika.

— A što će moj Jure na to? prekinuh ga ja. Ne znaš li, da će tvoje dijete doći na zločeste babje jezike? . . .

— Što je poslije bilo sinko — ne mogu ti sve kazati. Al od tog doba klonemo se jedan drugoga, a i Pepa već treću godinu služi kod njega. Sinko sad vidiš za što sam žalostan i zašto me tvoje riječi još više rastužiše.

Jure je slušajući oca tupo zurio kroz okno, a oko srca stezalo ga nešto silnom snagom. U to spazi

nju, gdje s kablom ispod ruke bezbrižno koraca bunaru.

— Zar ona? Nije moguće! Ne, ne, oče, ja ne mogu vjerovati, da je Pepa pošla zlom stazom. Oče to je grozno, smiluj se, reci, da to nije istina, jer meni je teško. Za me je sve izgubljeno, ako Pepa ne bude mojom.

— Sinko, sinko, bolno će Jukan, — a krupne suze navrvile mu na oči. — Ništa zla o njoj ne mogu reći . . . a ti pazi, gledaj što radiš . . . i vidiš li da je vrijedna stupiti pod naš siromašni, ali pošteni krov — onda budite blagoslovljeni.

— Oče! — uskliknu veselo Jure i ogrli ga strastveno. Sunce se spuštalo k zapadu, te je posljednjim tracima obasjalo tu ganutljivu sliku.

A ne daleko u župnom dvoru kovala se podla spletka, kojoj je žrtvom imala pasti ova čestita obitelj.

II.

Jure i Pepa postadoše svoji. — Na dan vjenčanja išla je Pepa u plovaniju, gdje se obukla u vjenčano ruho. Jure u svojoj zaslijepljenosti nije ništa opažao. Svi su klimali glavama, al opet bojeći se zamjere, ne prozboriše ni bijele. Osmi dan vjenčanja dodje Jure na općinu, da izvadi putnicu za Ameriku.

— Ma, čovječe božji, tek si se oženio, kamo putuješ? — začudjeno će bilježnik.

— E pa znate kako. Slaba su vremena. Plaća slaba, rada malo, — ispričavao se Jure.

Dvije nedjelje po tom praštao se Jure s rodbinom i poznatima. Priredilo se tu kao u svatovima. Kuća puna što rodbine, što znanaca. Svaki bi htio, da mu pozdravi brata, oca, sina, da im ponese "ko-

pice'' ili rubac na dar. Neki se vesele, jer su čuli, da Jure putuje u ''Okton'' (Hougton) a tamo su njihovi. Drugi ga izvjedljivo pitaju o svojima.

— Jure, da li je moja Kata blizu Oktona? upitat će stari Martin, kog su nazivali prišvarkom ''Klapiž''.

— O, gdje ti je Kansas, moj Martine. Preko desete kontre, — usklikne Stipe, brat pandurov.

— Pozdravi mi muža i ponesi mu to na spomen, reče susjedova Kate, proturavši se do Jure.

— Reci mu, neka ne zaboravi na me i..... na sina. Već je godina dana, što mi nije pisao.... Reci mu Jure, ovo dijete je njegovo, zli jezici nabrbljaše mu svašta. Eto zna cijelo selo. I brizne u plač, a susjede odmah oko nje, da ju tješe.

Muški posjedali oko stola. Jedni si pripovijedaju razne zgode iz 'merikanskog života rišući to zlatnim bojama, dok stariji, koji su već po pet po šest krstova prevavili preko ledja, smiješkaju se, te se vidi, da ne shvaćaju ozbiljno tih priča.

— Djeco moja, nije sve zlato što se sja. Zar mislite, da tolari u 'Merici na vrbama rastu? — prozbori Luka Pintar, koji se po treći put vratio iz 'Merike.

— Bio sam ja tri puta ondje. Prvi puta podjoh u Mississippi. S ''trenom'' se dovezoh u gustu šumu. Nigdje, kud ti oko stigne, ne vidiš no drvo do drveta i sagradjene kolibe. Ustajali smo sa suncem, a lijegali po kasno. Mahao sam s ''bradviljem'' po vas dan a u večer legnuh i zaspah ko zaklan. Činilo mi se, da se nisam no tek legao, a već nas zove na radnju. I hoćeš, nećeš, moraš. I tako dan na dan. Drugi su svoju nevolju utaživali rakijom, koju zovu viskom (whiskey) no ja se čuvah toga. Radih 3 mjeseca, spopade me groznica. Morate znati, da ih u toj kontri danomice umire nekoliko od žute

groznice. — Odvezoh se u South Chicago. Tu sam radio godinu i pol u talionicama željeza. Vrućina, teret, svjetlo, šundra ti život. Svu moju mladost i svježinu ostavih ondje za 400 tolari, koje sam donio kući.

— Drugi i treći puta radio sam u Oktonu, u majnama, kamo sad Jure ide. Tu je istom pravi pakao.... Stegneš se u ono debelo odijelo, natakneš na glavu šešir sa lampicom, držiš u ruci "peil" (limena posuda) s hranom, žuriš se, da dobiješ mjesta u keču (kola, koja voze radnike u rudnik), da što prije dospiješ u živi grob. Koliko sam puta na svoje oči vidio, kako je "keč" već bio pun, a jedan se silom gura, da se u nj utisne, izgubi ravnotežje i sunovrati se u dubinu, odakle ga na stotinu komadića iznesu. Jadnik silom hrli u propast, i žuri se u onu tamu ne htijući još deset časaka biti na svježem zraku dok dodje drugi "keč".

— Ostajte mi zdravo, čuvajte mi kuću! — poče se u to Jure opraštati sa svojima, jer je kazalo na uri pokazivalo po noći.

Sad nastane plač i lelek ženskinja. Jure se sa svakim pozdravi i sjedne u kola. Prati ga žena i nešto rodbine do "Fijume". Na rastanku ide "dupljak" od ruke do ruke, još jedan s bogom, kočijaš pucketnu bičem i kola krenuše. Dugo su još svi ostali na okupu razgovarajući se o Juri — odmah se proneslo, da je otišao, jer da nije mogao trpjeti, što mu žena nije poštena.

III.

Drugu godinu mog učiteljevanja u mjestu C. obavljao sam popis školskih sposobnjaka. Dodje i Jurina žena Pepa i upiše maloga Jurića u prvi

razred. Za ruku je vodila još jednog dječačića od četiri godine.

— Je li i to Vaš — upitam je.

— Jest i to je moj, samo je malo zločest, — odgovori ona i pogladi nježno maloga.

Primih maloga za ručicu i potepah ga lagašno po licu. Izrazito inteligentne crte lica, visoko čelo, odavale su, da će dijete biti vrlo razborito. Kad je otišla sa djetetom, upitah bilježnika.

— Tonček, kako dugo je njezin muž u Americi?

— Bit će osam godina, — odvrati bilježnik.

— A kroz to vrijeme nije ga bilo kući?

— Ne.

— Pa kako onda Pepa ima dijete od četiri godine?

— Ala si čudam! — nasmije se bilježnik. — A što je plovan?

Sad razumih sve. I od toga doba pomno sam pratio čitavu stvar. I istom sada razumjeh, zašto stari Jukan tako tromo i pognuto hoda.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jedne večeri, oko svih Svetih, povratio se Jure nakon osam godina iz ''Merike''. Nije se povratio kući, već je pošao na stan u jednoga znanca. Kako je peć u mojoj sobi bila razrušena — a hvala vrijednom bilježniku — s popravkom se otezalo od dana u dan — to sam po nalogu liječnika morao, da potražim topliji stan.

Preselih se kuću Frane Knausa, vrlo poštena i marljiva čovjeka, gdje sam se od svoje bolesti naskoro oporavio.

Toga dana sjedio sam upravo u njihovoj sobi, kad unidje Frane sa Jurom.

— Dobar večer, gospodine učitelju. Evo došao je naš Amerikanac. To je Jure Jukanov.... Poznate Jukana.

— Poznam, e pa dobro došli. Kako je? Kako ste putovali? — ja ću.

— Hvala gospodine. Nismo baš imali lijepo vrijeme, ali meni to ne škodi. Mi iz Gorskoga kotara, puno smo čvršći, nego li naši Slavonci, te lagano izdržimo sve nepogode na moru.

— Kako dugo ste bili u Americi? — upitam.

—Osam godina, a još nepotpunih, ali ne manjka mnogo.

— Kako vam se čini, kad ste nakon tolikog vremena stupili u svoje rodno mjesto?... Ne ćutite li se sretnim?

— Da sretan sam — odgovori — a sjetni smiješak preleti mu licem.

Odmah ga razumjeh i zamučah. Teško mi je bilo otvarati rane na njegovom srcu te se oprostih naskoro i odoh u svoju sobu.

Dok sam bio zaduben u čitanje, čuh vesele poklike iz gazdine sobe. U to pokuca netko na vrata i prije nego li sam mogao što reći, unidje Frane.

— Gospodine učitelju, došla Pepa i Jure se pomirio s njom. Hodite, budemo pili "likov" reče Frane veselo.

— Frane dragi, — odpovrnuh, veselite se vi samo, ja moram, da radim.

Još kasno u noć, čulo se živahno razgovaranje, dok oko po noći nije sve umuklo. Jure otišao sa ženom i sa dvoje djece kući.

Legavši u krevet, zadnja mi je pomisao bila: — Kakov će to biti život? Da li je u toj pomirbi nestalo jaza, koji ih dijeli — tudjim djetetom?

IV.

Prolazio dan za danom, mjesec za mjesecom, a Jure živio u slozi sa svojom ženom. Uvijek ozbiljan, nikada smješka nisi opazio na njegovu licu, polazio je marljivo na posao. Nedjeljom bi otišao sa ženom u šetnju do bližnje šumice, te se činilo, da neima sretnije obitelji, no što je bila Jure Jukanovog. I preokrenula se Pepa. Ne zalazi više na "vasi" k susjedama, ne zalazi ni k Lovri ni k Tijanu, već se neprestano vrze oko kuće i radi kao pčela.

Išlo to tako odulje vrijeme, kad se, ali jednog ponedjeljka pronio čudan glas selom. Plovan imao u nedjelju goste, i pozvao Pepu, da mu kuha. Ona se nećkala. Pozvao on Juru k sebi, poslao po "litricu" i te večeri se gostilo kod plovana. Sve češće zalazio Jure s Pepom župniku. Prijatelji opominjali Juru, da se opameti, no on se klonio svakoga, samo, da ne zapodjene o tomu razgovor. Pepa udarila u staru kolotečinu. Muž otišao po poslu u Fijumu. Pepa otišla u noći k plovanu. Kad u jutro osvane na plovanovim vratima blazina i jastuci. Ljudi koji su podranili, gledaju čudom u plovaniju, a brbljave babe okupile se i gataju što to znači. U brzo se pronijela selom vijest.

— Pepa Jukanova bila ovu noć kod plovana.

— Mežnjar Gašpar, objesio njezinu posteljinu na plovanova vrata.

Kako je Pepa bila vrlo naprasite ćudi, to se zavadila sa svim susjedama i nastadoše tužbe bez kraja i konca. Plovan je isto trčao po sudovina, a u mjestu D. čim ga opaziše, znadoše, da je opet radi Pepe došao. Mežnjar Gašpar pazio je na svaki njezin kret, te je i one noći opazio kako je Pepa smuknula na plovanova vrata. On brže, bolje kroz

prozor k njoj u kuću, pobere blazinu i vanjkuše i objesi to sve na plovaniju. I tako je to išlo dan na dan. A Jure?

Čudio sam mu se. Bio je ozbiljan kao i prije. Ni jedna žilica na licu nije mu poprimila drugog oblika. Uvijek miran, tih i ozbiljan. Kad i kad došlo je do žešćeg, al' se uvijek kod plovana u miru svršilo.

U to sam otišao u Ameriku, gdje me sudba dovede u susret s njime.

V.

— Jeste li vi to, Jure? — upitah približivši mu se.

— Da, — bio je njegov kratki odgovor.

— A što Vas nosi ovamo? — upitat ću ja.

— E, znate kakove su prilike kod kuće, — on će.

Promotrih ga pobliže. Neima više onog ozbiljnog ponosnog izražaja, već mu je lice poprimilo skroz patnički. Glava mu je malko pognuta, lice i oči upale, duboka crna pruga ovila se oko očiju. Hod mu je rek bi isti, al' već sporiji i teži. Jama iscrpila svu njegovu svježinu, a što ne jama, to njegova nesreća.

— Radio sam neko vrijeme na —Jurentanu — no ondje su premrzle jame, pak sam došao ovamo. Ne ćutim se baš najbolje, ali čim ozdravim, počet ću raditi, reče Jure kašljucajući.

Utješih ga, kako sam bolje znao i oprostih se lijepo s njime.

Ne htjedoh ga dirnuti u najosjetljiviju ranu, da ga zapitam za kuću — jer sam ćutio, da je toga radi i otišao. A ovdje daleko od kuće, gdje se otresao tudjeg upliva, stao je ozbiljno razmišljati o svom položaju. Vidio je zlo, koje ga bije, a pomoći

više neima. Siromah tješi se i nada zdravlju. Jedino ozdravljenje njegovo jest: smrt.

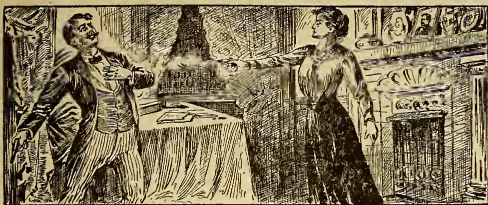
Njegovoj boli neima lijeka. Osim što je tjelesno iscrpljen, izjeda ga u duši crv, kome podleći mora. I daleko od svoje rodne grude, daleko od svojih milih gasne luč života njegova, dok njegov krvnik hvata u naručaj njegovo najmilije.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Kratko iza toga susreta dobio sam vijest, da je Jure preminuo. Bio je upisan u jedan odsjek Nar. Hrv. Zajednice. Preostatak osmrtnine poslaše njegovoj ženi.

I ni jedna suza ne pade na Jurin grob, a djeca ostadoše bez oca.

DVA ZNAČAJA.

Milijuaš Samuel Winderman posjedovao je jednu izmedju najljepših palača na Wrightwood Avenui u neposrednoj blizini Lincoln parka. Ista ulica udaljena je nekoliko milja od središta grada Čikaga, a počinje kod jednog od najljepših parkova. Jedva u svibnju počne listati, kad sve već onom okolicom vrvi, da se naužije svježa zraka. Radnici i trgovci, siromasi i bogataši, staro i mlado, sve to nedjelom hiti ovamo i zaposjedne tisuće i tisuće klupa, koje su postavljene u gustim razmacima i po najljepšim i najsjenatijim mjestima. Sam park jedan je izmedju najvećih, najljepših i najpopularnjih čikaških parkova. U njemu je muzej, veliki zvjerinjak i cvijetnjak, koji se pamno nadziru, nekoliko igrališta za tennis i "base-ball" te veliko kupalište, koje je uredjeno na najmodernji način. Sve to grad pruža gradjanima bez ikakove posebne odštete, da za vrijeme dokolice imadu u istinu ugodan i lijep odmor.

U vrijeme, kada pada naša pripovijest, bilo je u tom kraju već sve živahno. Pulične kare dovažale

su stotine i stotine posjetnika, bogataši provozili se bezbrojnim automobilima, objesne i odvažne amerikanske krasotice pritezale uzde konjima, koji bi znali juriti velikom brzinom, te se često puta dogadjale nesreće, iz kojih su se krivci istih uz male neugodnosti znali izvući.

U modrome salonu Windermanove palače sjedile su u živahnom razgovoru dvije djevojke. Obje su bile vršnjakinje u godinama, a najstrožiji kritičar žena nebi ih ocjenio više od 22 godine. Kako su godinama bile jednake, to su inače bile antipodi. Jedna crnka, visoka stasa, sa bujnim, vitkim oblicima, koji su se u skupocijenim al' ukusnim haljinama činili još dražim, a velike crne oči, koje su ispod gustih i tamnih obrva gledale veselo u svijet, bile su kadre zavesti i najozbiljnijeg mužića na sklisku stazu. Dok je temperamenat Miss Ethel A. McKay bio živahan, razdražljiv, sangviničan, dotle je Miss Violet P. Knight bila više mirne i tihe naravi. — Ako se i nije mogla brojiti medju ljepotice, ipak je iz te male plavojke, iz njezina umiljata glasa, nježnih kretnja, sanenih riječi provijavao neki ugodan duh, koji se u mnogočem razlikovao od njezine prijateljice.

Modri salon, u kom su prijateljice rasprele svoj razgovor, bio je najljepša dvorana Windermanove palače.

Poradi slikanih prozora i tamnih zavjesa bila je gotovo uvijek polutama. Skupocijeno pokućtvo bilo je upravo ukusno, a zidovi urešeni originalima i kopijama najvećih umjetnika. Uz Murilla bio je Cabanel, Fromentin i Cormon, a na suprotnoj strani nekoliko karikatura od Cruikshank i Hunta. Izbor i način, kojim je vlasnik postavio umjetnine pokazivale su dubokog poznavaoca slikarske umjestnosti. Cormonova: "Majka" i ako se nije mogla

takmiti sa Murillovim kistom, ne zaostaje svojom plastikom i divno izraženom idejom ni najmanje za njima.

A u onoj polutami bilo je još ugodnije promatrati i zanijeti se u carstvo umjetnina.

— Istina je, Violeto — okrene se Ethel naprama prijateljici, koja je nehajno prebirala tipkalima glasovira — koliko god sam bila pripravna na slični slučaj, ipak sam iznenadjena. Došlo je to tako naglo i neočekivano, te gotovo sama sebi ne vjerujem... Sirota Ema!... Kako je još prošle nedjelje bila vesela i šalila se samnom.

— Kad si bila posljednji put s sjome? — upita Violeta, prestavši za časak sa igranjem.

— Ta pred tri dana — bile smo zajedno u operi i opazila sam, da je bila neobično raspoložena.

— A ti kažeš, da si naslućivala taj dogadjaj? upitno će Violeta. — A zar ga nijesi mogla odmah spriječiti.

— Ti me ne razumiješ, mila moja Violeto. Jest ja sam naslućivala, ali ipak nijesam mogla ništa učiniti, da spriječim nesreću, koja se morala dogoditi.

— Ja te u istinu ne mogu, da shvatim. Molim te, govori jasnije.

— Duga je to pripovijest, ali i zanimljiva — naglasi Ethel — i ako te zanima, to ću ti ispričati, kako mi je to pokojna Ema kazivala.

— Počni, ja slušan — umoli Violeta.

— Pet godina unatrag bio George R. Collins na Harward sveučilištu, slušatelj medicine. George je bio sin siromašnih farmera iz okolice Boona u Iowi. Već u ranoj mladosti pokazao je izvanrednu volju i dar za nauku, te kad je svršio high school, otišao je na sveučilište. Roditelji mu ne mogoše dati novaca, ali on ih nije ni trebao. On se je znao

snaći u svom položaju, te je obavljao neke poslove, kako to čine i drugi siromašniji djaci, samo da se iškolaju. Tu se on upoznao sa Miss Mary Williams, koja je upravo svršavala glazbeni tečaj.

— Tko je ta Miss Williams? — znatiželjno će Violeta.

— Njegova prva supruga — odvrati Ethel kratko.

— Čija? — upita Violeta preneraženo.

— Pa Mr. Collinsa.

— Zar se on dva puta oženio? ... A da li je ista još živa?

— Jest — potvrdi Ethel — živa jest i danas je došla u Chicago, da prisustvuje parnici.

— George je dakle bigamista! — usklikne Violeta.

— Da bigamista ... Je li ti sada jasno? — upita Ethel, prijateljicu, koja se nije prestala čuditi. Kad ova nije ništa odgovarala, nastavi Ethel, da pripovijeda.

— George i Mary u kratko se vrijeme zavolješe. Ti, koja poznaš život djački, razumjet ćeš, kako im nije bilo teško sastajati se i sprovadjati vrijeme u najugodnijoj zabavi. Miss Williams je kćerka poznatog novčara u Fort Wayne, Indiana, ali je bila sigurna da joj se roditelji neće protiviti, pruži li ruku George-u. Zato kad je nadošao čas rastanka i kad se ona morala povratiti roditeljima, zavjeriše se, da će čekati jedno na drugo dok George svrši nauke ... Prolazili su dani, mjeseci, prošle i godine, dok je George dobio svoju doktorsku diplomu i nastanio se u Čikagu. Kroz to vrijeme zaboravio je on ali malo po malo na Mary, te je držao, da se ista već udala.

— Kako je samo mogao zaboraviti! — ogorčeno će Violeta.

— Da on je zaboravio — nastavi Ethel pričanjem — ali nije zaboravila ona. Mary je strpljivo čekala, čvrsto vjerujući u njegov karakter. Kad je dočula, da je George svršio školu i dobio mjesto na poluklinici u Chicagu, nestrpljivo je isčekivala njegovo pismo.

— Dali joj je pisao? — upadne Violeta.

— On je zaboravio, da na kruglji zemaljskoj postoji biće, koje nosi ime Mery Williams — posprdno će Ethel. — Znadeš što su muškarci... Svi su jednaki. Dok se nalaze u blizini ženskih, padaju na koljena i ponašaju se kao robovi, a ne kao ljudi, a kad žena, koja u takovom slučaju posjeduje više razbora i bistra suda, želi ih podići do svoje visine ili postaju nesnosni i grubi, ili odlaze, da na drugom mjestu odigraju slične prizore.

— Molim te Ethel — prekine ju Violeta — pripovijedaj mi, kako je to dalje bilo.

— George se medjutim upoznao u Čikagu sa Emom, zamolio je za ruku, a ona je pristala. Za 15 ožujka bio je urečen dan svadbe. Medjutim se dogodilo nešto, što je sasma preobratilo njihov život, što je dovelo do katastrofe. Mary je naime pisala George-u i podsjetila ga na medjusobnu zakletvu. Istoga dana bila je mala nesuglasica izmedju Georga i Eme, te se on odlučio i otputovao u Fort Wayne. Iza nekoliko dana Miss Mary Williams postala je Mrs. G. R. Collins. George se povratio na to u Čikago, dok je mlada supruga ostala uz svoje roditelje.

— Zar je ona na to pristala, ili ju je George ostavio? — znatiželjno će Violeta.

— Nije. On je razložio njezinom ocu, da ovo mjesto, koje on ima na poliklinici, ne može imati oženjeni liječnik i poradi toga držali su oni tu že-

nidbu tajnom. Nakon dvogodišnje prakse, otvorio je George svoj vlastiti ured...

Povrativši se u Čikago, priznao je Emi, da se oženio, jer je na to bio vezan poštenom riječi. Ema se onesvijestila. Sad je on istom uvidio, što je učinio. Ema je dva tri puta pokušala skončati si život, ali im je uvijek uspjelo spasiti je.

Radi tolikih patnja njezinih, kad je već po stoti puta molila, neka je ne ostavi, on se odlučio i oženio se snjome ovdje u Čikagu. Bilo je to deset dana poslije njegove prve svadbe. Ti i ja bili smo tamo, a nismo mogle shvatiti, da se ispod onog sjaja i prividnog veselja krije crna i teška sudbina.

— Da li je Mary saznala za tu ženidbu? — upita Violeta.

— Godinu dana uspjelo je njemu držati to tajnom. On je medjutim silio Emu, da se rastave, ali ona nije nikako htjela. George je bio zdvojan. Napokon je pošao k odvjetniku, koji je podnio u njegovo ime tužbu za rastavu braka, ali kako nije bilo valjanih i dostatnih razloga, tužba je bila odbijena. Mary je medjutim dolazila svakoga mjeseca jednoć u Čikago, te se sastajala s njime u Blackstonu.

— Neznaš li koju je više ljubio? — znatiželjno će Violeta, koja je pozorno pratila njezino pripovijedanje.

— Tko bi to znao? odgovori Ethel i nastavi — Ja držim ipak, da je više ljubio svoju prvu suprugu i to posve s jednostavnog razloga, jer je na Emi počinio tako užasni čin... Prije tri dana bila je nedjelja. Bile smo zajedno u loži Mr. Windermana, dok je George ostao kod kuće ispričavši se glavoboljom. Ona mi se učinila veoma veselom, dapače nestašnom. Na početku drugog čina povukla me u kut i ispripovijedala mi sve. Rekla mi je, da je George bigamista i da je želi ostaviti. Sutra da pu-

tuje k svojoj prvoj ženi, ali da će i ona u istom vlaku za njim. Ja sam bila tako iznenadjena te se nisam mogla za dugo snaći. Kad me pitala za savjet, sjećam se, da sam je odgovarala od toga, da tamo polazi... Ona je ipak pošla za njime, a on ju je, kako piše u jutarnim novinama, opazio istom u Fort Wayne. Ema ga molila, da ju uzme k svojoj prvoj ženi, da je vidi, ali on se protivio tome. U svratištu uzeli su dvije sobe, iz kojih se drugog jutra George povratio sam u Chicago... Kako ga je savjest pekla, otišao je na redarstvo i tu se prijavio, da je izvršio umorstvo na svojoj drugoj supruzi Emi u Fort Wayne. Kako i gdje to nije znao navesti.

— Da li je Mary saznala za taj dogadjaj?

— Mr. Callahan je brzojavio njezinim roditeljima, te je ona došla juče s ocem u Čikago.

— Sirota Ema, meni je samo nje žao-sućutno će Violeta.

— Zašto je žališ? — upita Ethel — Ja . . . ja držim, da si je sama kriva. Kad joj je George priznao, da je oženjen, zašto ga je išla siliti na taj korak?

— Ta svi smo već znali, da su zaručeni, te su se za koji dan imali vjenčati. Kolika bi to bila sramota za nju, da ju je on ostavio.

— Sramota? . . . Ja te nerazumijem, Violeto, da i ti sudiš ovako. Ta koliki su se trgali za malom Emom . . . samo jedna riječ njezina i sve bi bilo drugačije.

— Ti to lahko govoriš, koja nisi nikad ljubila — Violeta će malko razdraženo.

— Ljubila? smiješeći će Ethel — Varaš se mila moja Violeto. I ja sam ljubila . . . ja ljubim, samo što moja ljubav ne poznaje strasti . . . ne poznaje okova.

— Valjda mi ne želiš dokazati da ljubiš Mr. Windermana.

— Ti to znadeš, a i on znade, da čuvstvo, koje prama njemu gojim, jest čuvstvo zahvalnosti. A od zahvalnosti do ljubavi je daleko.

— Upravo radi toga sam i kazala, da ti ne razumiješ, zašto Ema nije mogla ostaviti Georga. Ona je ljubila svojom prvom ljubavi, a ljubi se samo jedanput — uzdahnuvši će Violeta.

— Vidiš Violeto — nastavi Ethel — ja ljubim lijepe oprave, lijep nakit i lijepe šešire. Ja ljubim lijepi i ugodni stan i život . . .

Ti se smiješ, Violeto i držiš kakova li sam materijalistkinja — usklikne Ethel. — O, varaš se, mila moja prijateljice. Ja ljubim i poeziju i glazbu. Ljubim slikarstvo i kiparstvo i sve lijepe umjetnosti.

U Rimu naučila sam poznavati stare klasike, a zvuci Verdijeve i Mascagnijeve glazbe blažili su mi dušu. Mleci, Piza, Muenchen i Pariz uvedoše me u raj umjetnina. Najbolji profesori tumačili su mi i učili me s uspjehom poznavati i uživati u tim umjetninama, a na Oxfordu proučila sam djela najznamenitijih filozofa.

Kad me nisu zadovoljavali spisi Hobba, čitala sam s nasladom djela utilitarista Benthama. To ali nije bilo zaprijekom da sam se kašnje zanijela više djelima starih i novih idejalista. Pratila sam ih od Platona i Aristotela do Kanta, Leibnitza i Hegela . . . Sve sam to ljubila . . . Ljubim još i danas. ali nikada takovim načinom, da bi mi moglo prijeći u strast i oteti mi moju duševnu slobodu. —

— Ha, ha, ha!—nasmije se Violeta srdačno. Ta ja ne mislim to. Ja sam govorila o posve inoj ljubavi, za koju će čovjek . . . i žena žrtvovati sve, sve . . . pa i svoju slobodu. Čekaj, čekaj, doći će i na tebe red, pak ćeš mi onda pripovijedati.

— Dvojim. U istinu ne vjerujem u te priče . . . Ljubav!? . . . Čitala sam stotinu definicija s kojima

su si filozofi i psiholozi razbijali glave, a mene naprosto nisu ni zanimale, jer je ni ne poznam.

Zar ti nazivlješ ljubavlju ono, što počinje cjelovom, a svršava ženidbom?

Koliko laži pretvaranja, laskanja i praznih riječi prodje u tutanj samo da dobije prvi cjelov.

Poslije? . . . Zarobljuje vam slobodu. Do prije rob . . . moli, zaklinje, prisiže, obećaje, a kad se slaba ženska narav svlada i dade prvi cjelov . . . on se oslobadja. Vaši pogledi, riječi, djela i što više vaše misli treba da prodju kroz njegovu cenzuru. Pogledaš li koga . . . razjašnjenja. Sastaneš li se s kime i razgovaraš . . . razjašnjenja. Podješ li u operu s drugim, a ne s njime . . . razjašnjenja. Phi! Ne želim si nikada onda ljubavi, ako mi ne može dati ljepših ugodnosti. —

Dok je Ethel razvijala svoje nazore, Violeta je češće puta provirila kroz prozore na koje je već stao ulaziti sumrak. Po njezinom držanju, moglo se vidjeti, da se ne slaže sa razlaganjem prijateljice, ali je strpljivo čekala dok ista dovrši.

— Ti si kazala, da je svrha ljubavi brak. Je li? — upita Violeta, kad je Ethel prestala i odmah nastavi — tvoje je mišljenje, da ljubav zarobljuje i otima slobodu. Žao mi je ali se u tome ne mogu s tobom složiti. Ja ću dopustiti, da se nadje stotine primjera, kakove si ti navela, ali iz toga ne slijedi tvoj zaključak. Ja bi ti mogla dokazati to posve jasno, ali ti si okružena posve drugim okolnostima, koje su zaprijekom, te me ne bi shvatila ili barem, ne bi se s mojim dokazima složiti mogla.

— Ja znam što misliš. Moj odnošaj prema Mr. Windermanu, zar ne?

— Pogodila si. Ti živiš s njime, a ne ljubiš ga. On ti nudja ljubav, bogatstvo i ime, a ti prihvaćaš tek jedno i vraćaš mu zahvalnošću. Pitaj sama sebe,

bi li bila dosta jaka prihvatiti i drugo ili odbiti i ovo. Ako ne, znak je, da i tebe prema tvom razlaganju nešto veže i zarobljuje, ako i nije ljubav.

— Nije tako, mila moja prijateljice . . . Evo ovog časa, reknem li samo jednu riječ, mogu da postanem njegovom suprugom.

— Pokušaj! . . .

— Neću! . . . Vidiš u tome je ta sloboda. Ja želim, da uživam, ali neću, da robujem.

—Vidiš ovdje si na krivom putu. Zašto obsjenjivati sama sebe? Ti se predstavljaš slobodnom, a u istinu si, (ako i ne rob) podvržena tvojim željama, a prava duševna sloboda ne sastoji se, da želimo kako hoćemo, nego da radimo kako nam savjest nalaže. Ti ne ljubiš Mr. Windermana. Dobro! Zašto ga ne ostaviš i ne odeš kud drugamo? Na primjer, tvojoj kući. Ti si mlada, lijepa, puna života i lijepe naobrazbe i naći ćeš lahko svoju sreću.

— Neću! — lakonično će Ethel.

— Znam, da nećeš. A želiš li znati razlog? . . . . Jer bez tih oprava, šešira, automobila, opera, plesova, ti si ne možeš predstaviti života. Vidiš to su tvoji gospodari, a ne tvoja sloboda.

— Ja te razumijem, Violeto. Ali ti kao da zaboravljaš, da su sve to puke formalnosti. Brak! Zar nije brak jedna jednostavna ceremonija, koja je kod raznih naroda, dapače kod istih naroda raznolična. Vezanje ruku kod Indijanaca ne razlikuje se u bitnosti ništa od ženidbe katolika ili protestanata. To je tek neka forma, isprazna ceremonija, koju je ljudstvo uvelo, da se tobože na neki svečaniji način obavi. A ono, što je bitno, na to se ne gleda. Nitko ne pazi, da li je ono dvoje mladih, koji će tom ceremonijom biti svezani doživotno, jedno za drugo. Nitko ne pomišlja na posljedice, već ih se steže tim verigama, iz kojih izlaza nema.

— Ti si zaboravila, da ipak postoji zakonito sredstvo za takove slučajeve — opomene Violeta.

— Razvod, znadem. Ali i to je jedna od takovih formalnosti, koja vodi ili ne vodi k ničemu, a u istinu podupire i nehotice moje nazore. Vidiš, tebi je dobro poznato, da izmedju stotinu brakova, devedeset ih nije sretno. Zašto dakle, da ti parovi, koji nisu jedan za drugoga i nadalje živu zajedno? Istina je, da mogu dobiti razvod, al kakogod su ti razvodi mnogobrojni, ipak ne vode svojoj svrsi.

— Ta ti ne zagovaraš valjda slobodan brak? usklikne Violeta.

— Ti se plašiš, a to je tako prirodno i jednostavno. Vidiš na primjer — nastavi Ethel s razlaganjem — kad nebi bilo ovih ceremonija, koje zovemo brakom i razvodom . . .

— Nastala bi sveopća pokvarenost i nemoral — dobaci Violeta.

— . . . postojao bi pravi brak i razvod u istinu samo sa tom razlikom, te bilo bi više pravih brakova a manje razvoda.

— Smiješno — usklikne Violeta. Tvoje razlaganje ne može se slagati, sa činjenicama.

— Dokazat ću ti — mirno odvrati Ethel — koliko i koliko imademo primjera, gdje roditelji, siromaštvo i druge razne okolnosti natjeraju ili djevojku ili mladića, da obave tu formalnost, koju ti zoveš brakom. Oboje obsjenjuju jedno drugo zavaravajući se, da se u istinu ljube, jer da u protivnom slučaju ne bi se vezali tim vezom, koji pako ide proračunanim putem, već unaprijed računa na razvod kao na vrata, na koja će uteći, kad zasiti svoje nagone ili popravi loše financijalne prilike. Kad pako ne bi bilo ove kratke ceremonije, koja iz dvoje mladih, koji se do pred nekoliko časova ni poznavali nisu, učini muža i ženu . . . ne bi se brakovi sklapali takovim na-

činom. Sada je brak smatram kao siguran i oslon i zaštita moralnog života, a onamo koliko i koliko nemoralnosti svojim plaštem krije ... Vidiš, Violeto, ja si brak zamišljam posve drugačije. Ja neću uzeti sebe primjerom, jer sam odrasla u takovim prilikama i okolnostima, te bi morala sagnuti glavu u jaram tvoga braka ... Ali ja si zamišljam brak kao život muža i žene, koji prije nego li su stupili u taj odnošaj poznaju se u tančine ...

Život je to dvaju harmoničnih duša, gdje imade malo ili nimalo disharmoničnih zvukova.

Život bića, koja su proučila jedno drugo, koja su shvatila svoj položaj, što ga imadu jedno naprama drugomu i prema svom porodu i naprama ljudskom društvu ....

— A u slučaju nesklada? — prekine ju Violeta.

— U tom slučaju, tu je na prvom mjestu savjest pojedinaca, a za tim je tu i društvo, država, koja imade za to potrebne zakone ...

— Prema tomu i ti priznaješ ove ceremonije, samo što ih drugačije zoveš ili predstavljaš. Samo što bi onda po mome mnijenju bilo i brakova i razvoda a i nemorala više.

— Ja vidim, da me ti ne razumiješ, a i sigurno osudjuješ moj društveni položaj ... Bila sam dijete siromašnih farmera. Otac mi je umro još prije deset godina. Moj život bio bi, kao što je život tolikih farmerskih kćeri ... bez naobrazbe, bez ikakovih žudnja, za onim što je dobro i lijepo, bez razvijenih estetskih čuvstava. Udala bih se u šesnaestoj godini, imala kup djece i radila od zore do mraka. A moja djeca imala bi istu sudbinu. Pukim slučajem došao je Mr. Winderman u naše selo. Upoznao me i nagovorio majku, neka dozvoli, da me dade iškolati. Majka je pristala i on me poslao u Pariz. Proputovala sam Europu i stekla naobrazbu. On je

iz mene učinio ženu... razvio i upotpunio moje osjećaje. Od one obične farmerke on me podigao na stupanj društvenog položaja, na koji se sama nikada ne bi mogla podići...

Koliko puta vidim ironičan posmjeh oko usta, koje nadute žene i razumijem ga ali ne marim za nj.

Krivo misle, koji drže, da sam ja uzdarje za to .... Ti si mi prijateljica, dapače više no sestra, tebi se za to mogu i želim povjeriti. Već je šest godina, što sam se sastala sa Mr. Windermanom. Pet godina sprovela sam u Europi, a sada sam evo ovdje u njegovoj kući. I kroz tih šest godina nikada me nije on taknuo bez moje privole, nikada nije ni pomislio na čin, koji se ne bi slagao sa našim karakterima. Akoprem je dvadeset godina stariji od mene, ipak to nije doba, u kojoj bi bio prestar za me. I on me molio češće za moju ruku, a ja sam ga odbila. Nisam ga odbila, kako bih to učinila čovjeku, kojega sam prvi puta srela, nego sam ga odbila načinom, koji ga je još više približio k meni kao iskrena prijatelja. On je jedini, koji poznaje moje nazore i ideje i on je moguće jedini, koji ih potpunoma shvaća i cijeni. Ja ga cijenim i dugujem mu zahvalnost i upravo radi toga teško mi je pružiti mu moju ruku. Bojim se, učinim li to, da bi mogao doći dan, kad bi iz nedostatnog poznavanja samih sebe, nastale razmirice. Moja zahvalnost učinila bi me robom i ja bi za čitav svoj ostali život morala trpjeti ... Ja neznam kako ću učiniti, ali to je sigurno, da imadem slobodne ruke i da mi je značaj toli čist i neokaljan kao onog dana, kad sam ostavila moju roditeljsku kuću.

— Zašto mi to nisi nikada prije rekla? upita Violeta, koja je slušala prijateljicu sa velikom pozornošću.

— Jer sam držala previše do svog ponosa, a da se ikomu povjeravam. A znala sam. da i ti sudiš kao

i ostali. Sad ne znam ni sama, što me na to ponukalo, da sam ti opisala moj životopis. Ovdje je Ethel zašutjela i naslonivši glavu na naslonjač zagledala se u Cormonovu "Majku". U kolijevci leži bolesno čedo, a liječnik čeka čas krize. Na dnu kolijevke stoji pognuta žena, a pogledi joj križaju od djeteta do liječnika.

Pazi na svaki kretaj i micanje njegovo. Jedna njegova riječ, jedan pogled i riješit će se sudbina onog malog čedanca, za koje je ona već toliko prepatila.

Ethel je promatrala sliku i kao da se zamišljala na mjestu "Majke" tako je napetost njezina rasla. Gledala je nepomično u onaj sat u liječnikovoj ruci, te je sa strahom pazila, kada će kazalo doći na zakazanu minutu. Vrijeme se vuklo, te se čas činio godinom. U to joj se pričini, da se glava liječnikova sagiba bliže djetetu, da se okreće prema njojzi i veseo smiješak zatitra na njegovim usnama. Ona mu pruži ruke i u isti čas osjeti topli stisak. Hitro skoči kao prestrašena i opazi kraj sebe Mr. Windermana.

Dok je ona naime snatrila, ušao je Mr. Winderman u sobu i pozdravivši Violetu približio se k Ethel. — Stao je i promatrao je. Opajala ga ljepota njezina izražaja a onaj položaj koji ju je činio pravim djetetom, čisto ga osvojio. Kad je pružila ruke, prihvatio ih je i nježno stisnuo.

— Vi ste drijemali Ethel, a na Miss Violetu kao da ste zaboravili — Winderman će nježnim prikorom.

— U istinu!? začudjeno usklikne Ethel — Violeta zar ne, ti se nećeš srditi na mene poradi toga?

— Ali kako možeš samo pitati? I ja sam se sama izgubila slušajući tvoje pripovijedanje. U istinu ugodno je, kad se čovjek sjeti mladosti . . . .

a ona tako brzo prolazi — kao sjetno pridometne Violeta.

— O, vi mlade bakice! — nasmije se Winderman srdačno zaprijetivši im prstom. — Ali ne znate li, što je sutra? Već ste zaboravile, a neima tomu tjedan dana, da smo o tom govorili.

— Sutra? — upita Ethel. — Sutra je srijeda, dvadesetidrugog lipnja 19** — nadoda smiješeći se.

— To je istina, ali kakov važan dogadjaj? — upita Violeta Windermana. — Kažite nam, molim Vas, što je to?

— Sjetite se prije.

Otkuda ćemo se sjetiti, kad nismo nikada ni znale — odvrati Ethel.

— Rolland . . . Valparaiso . . .

— Znamo, znamo! — veselo uskliknuše obje. —

— Mr. Rolland Winderman, vaš sinovac, biti će promoviran sutra na čast doktora medicine, zar ne, Mr. Winderman — upita Violeta.

— Da gospodjice i biti će mi osobita čast, budete li izvoljeli poći s nama — odvrati Winderman udvorno. —

— Jest, Violeto, ti ćeš poći — umoli Ethel prijateljicu. —

— Poći ću Ethel, tebi za volju — reče Violeta nakon kratkog nećkanja.

— A za moju volju ne biste pošli? — upita Winderman smiješećki.

— No pa i za vašu! — pristane Violeta.

II.

Četrdeset i četiri i devet desetina milja jugoistočnim pravcem od Čikaga u državi Indiani, nalazi se maleni gradić Valparaiso. I ako samo mjesto broji tek oko osam hiljada duša, ipak je poznato s

ovu i s onu stranu oceana. Petnaest časaka hoda od gradića usred lisnatog drveća sakrila se "Valparaiso University" sa brojnim zgradama i kućama za stanovanje. Isto sveučilište utemeljeno je prije trideset i osam godina sa trideset sedam djaka, a danas ih broji preko četiri hiljade. Iza Harward, Yale Columbia i Cornel, Valparaiso University je za njima jedno od odličnih mjesta. Zastupani su svi fakulteti osim bogoslovnog ili teološkog. Uz tri glavna fakulteta: pravni, filozofski i medicinski ,ovdje je i trgovačka akademija, te vrst manjeg konservatorija.

Na tom sveučilištu nalaze se djaci ne samo iz svih krajeva Sjedinjenih Država, već iz Meksika, Canade, Europe, Kine i Japana.

Mješavina svih narodnosti i svih vjera, zastupana je ovdje. — Djaci imadu svoje klubove, koji se dijele na športske, narodnosne a dapače i vjerske, od kojih je najveći Y. M. C. A. (Young Men's Christian Ass'n). Od športskih klubova najjači su base-ball klubovi i tennis klub. Base-ball jest jedan izmedju najobljubljenijih športova američke mladosti. Jedva prohoda, već hvata za loptu i počinje, da uči. Ne pušta je prije, dok ne dodje do položaja, koji mu to više ne dozvoljava. Razumije se, da su djaci jedni izmedju prvih igrača, jer većinu svojeg slobodnog vremena posvećuju tomu športu. Stanovi u kojima djaci stanuju jesu zračni, čisti i zdravi, a uredjeni su tako, da po dvojica stanuju u dvije sobe. Jedna soba služi im za učenje i drugi rad, dok je druga spavaonica. Djaci si sami rede i čiste svoje sobe i napravljaju krevete. —

Školska godina dijeli se na četiri semestra, te u svim fakultetima traje svaki po dvanaest tjedana, dok u pravničkom deset. Koncem svake godine obično u lipnju, svečanim se načinom svršeni pravnici, filosofi, slušači trgovačkih nauka i slušatelji medi-

cine promoviraju primajući naslove L. L. B., S. B., A. M., M. D., kojim polaze onda u svijet. Tom prilikom malko je živahnije medju djaštvom, priredjuju se igre i zabave, a iz raznih i najudaljenijih mjesta dolaze znanci i rodjaci pojedinaca, da prisustvuju tim svečanostima. —

Bilo je oko dva sata poslije podne, a ljetno sunce okušalo je po prvi puta svoju snagu. U Valparaiso dolazili stranci sa svih strana u vlakovima i automobilima. Iz Čikaga prispio je upravo vlak, koji je donio sobom osamdeset mladih medicinara, koji su imali iste večeri biti promovirani na čast doktora sveukupnog liječništva. Medicinski fakultet podijeljen je tako, da se prve dvije godine polazi u Valparaiso, a poslijednje u Čikago, te nakon svršetka svih nauka obavlja se promocija u Valparaisu. Velike povorke djaka marširale su kroz grad do na kolodvor, da čekaju kolege. Išli su u redovima ali tako, da je lijevi išao s lijeve, a desni s desne strane ceste. Povorka je brojila nekoliko stotina. Sa strane stupali su "yell masters", koji su svakih par časaka dali znak, te su djaci započeli "yell" ili koju obljubljenu pjesmu. Velika većina bili su pravnici. Kad su prolazili ispred stana svog dekana zaustavi se povorka i na dani znak: — "three cheers for Bowman" započeše svi kao jedan

Rah, Rah, Rah,
Rah, Rah, Rah,
Rah, Rah, Rah.
Bowman, Bowman, Bowman!

Who is all right? usklikne yell master.

— Bowman, Bowman, Bowman! — odgovoriše složni glasovi i krenuše dalje. Kudagod su prolazili, susretali su vesela lica. Sve voli, sve se raduje i cijeni djake. Oni kada treba, uče i rade i po 16 do

18 sati na dan, ali kada je čas odmora, onda puste oduška svome veselju. Kad su prolazili mimo sudnice, na dani znak zapjevaše svoju omiljelu pjesmu:

— Hail! Hail! The Gang's all here
What in the hell do we care,
What in the hell do we care,
Hail! Hail! The Gang's all here,
What in the hell do we care — now.

Prolaznici ustavljali se i pozdravljali ih, dok su oni veselo koracali naprijed. Kad su prispjeli na Pennsylvanija kolodvor, koji je najveći od triju postaja raznih željezničkih pruga, poredaše se na peronu iščekivajući vlak. Još nekoliko časaka manjkalo je do dolaska vlaka. Nekolicina koji su pošli na tračnice kad opaziše vlak u daljini povikaše:

— Dolazi! Eto ga!

— Svi u red! — poviče yell master.

Svrstavši se u redove pratili su okom dolazak vlaka, a kad je isti ušao u stanicu, djaci, znanci i rodbina stali izlaziti iz njeg, poviče yell master:

Three cheers for Medics!
Rah, Rah, Rah,
Rah, Rah, Rah,
Rah, Rah, Rah.
Medics! Medics! Medics!

Povorka se svrstala u redove primivši u sredinu gostove, te krenuvši kroz grad pjevajući podjoše prema sveučilištu. Tu je već sve vrvilo strancima. Preko stotinu automobila bili su poredani uzduž College Avenue, a objesni djaci, kad su prolazili, išli su od jednog do drugog i pritiskali trublje.

Kad je povorka došla pred aulu, u tren se okupiše u okrug i na dani znak započeše:

Bom — a Lac, Bom — a Lac
Bow — Yow — Yow
Ching — a Lac, Ching — a Lac

Chow — Chow — Chow —
Bom — a Lac, Ching — a Lac
Zip — Boom — Zet
We are the Lawyers of 1908.

U isto vrijeme okupilo se nekoliko stotina što djaka što gostova na igralištu, gdje su igrali baseball pravnici protiv filozofa. Kolegice njihove bile su brojno zastupane, a gostovi zauzeše mjesta na podignutoj tribini. U prvome redu opažamo poznata nam lica. Do Miss Ethel McKay sjela se Violeta, dok je Winderman zauzeo jedno mjesto na vrhu tribine, gdje je vjetar imao više maha.

— Sada će početi! — Ethel će prema Violeti.

— I on igra danas — šapne Violeta.

— Tko on? — upita Ethel, pogledavši prijateljicu.

Violeta se zacrveni i neodgovori ni riječi, već je uprla pogled u jednu grupu mladića, koji su se upravo spremali, da započnu igru. Ethel ju je slijedila pogledom i naskoro opazila onog, kog je Violeta promatrala. Njoj nije bilo poznato, da je Violeta bila zaljubljena. Ona joj nije nikada o tom što izvjesna ili jasna rekla.

— Lijep mladić — rekne Ethel Violeti.

— Zar ne? — odgovori ona upitom.

— Kako je dugo što ga poznaješ?

— Upoznali smo se prošle zime u operi. Došao je sa stricem u Čikago i tu smo se slučajno susreli. Nego od onda nijesam ga više vidjela . . . Kuda si se zagledala Ethel? — upita Violeta spazivši prijateljicu, da gleda posve protivnim pravcem.

Igra bijaše već započela. Igrači igrali su upravo izvrsno, te je teško bilo pogoditi svršetak igre. Publika se ipak razdijelila u stranke i jedni su bodrili pravnike, dok su ih drugi pokušali nadvikati u

korist filozofa. Ethel je uprla dalekozor i činilo se, da ga ne miče s jednog mjesta.

— Sigurno je nekog prepoznala — pomisli Violeta.

Igra je postajala sve življa, a napetost publike rasla sve više i više. Činilo se, da će u prvoj igri pravnici izaći pobjednici. Kada su se igrači mijenjali, upita Ethel prijateljicu.

— Kako je ime onome mladiću?

— Misliš onome, o kom sam ti netom pripovijedala? — upita Violeta i nastavi — Neznam sigurno, ali mislim, da se zove Robert Federhoff.

—Poznaš li moguće onog, koji sada s njime govori?

— Onog visokog? Ne, ne poznam . . . Zašto me pitaš?

— Tako. Zanima me. Lijepi mladić! — šapne Ethel više kao za se.

Robert je medjutim opazio u publici svoju poznanku i upozorivši prijatelja, mahnuše obojica kapama u znak pozdrava, a djevojke im odvratiše rubcima. Igra je započela iznova, al sreća kao da je stajala ovaj puta uz pravnike. Siromašni filozofi, kolikogod su pazili i igrali priličnom vještinom, imali su "smolu", jer su poradi kakove trice znali izgubiti.

— Gospodjice, vi možete ostati ovdje, ja ću poći, da posjetim jednoga znanca — reče Winderman pristupivši djevojkama.

—Ostavite nam ali auto Mr. Winderman—umoli Violeta.

— Dobro je samo pazite, da ne zadjete u grabu — našali se Winderman.

— Ethel će voziti, jer ja ne znam. Kad biste vi ali pošli s nama, preuzela bih ja vodstvo.

— Hvala — hvala! Koliko želite meni zlo, zaboravljate, da bi se i vi nalazili u automobilu — primjeti Winderman.

— Podjite vi samo pješice, to Vam prija zdravlju, a i sigurnije je — poviče za njim Violeta, kad je već poodmaknuo nekoliko koraka.

— Violeto — zovne Ethel prijateljicu.

— Što je Ethel?

— Hoćeš li se ti sastati sa Robertom.

— Zašto to pitaš?

— Reci mi najprije hoćeš li se sastati danas s njime? — tvrdokorno će Ethel.

— Ako će doći ovamo, onda ćemo se sastati, to je sigurno . . . . Ali ja nisam sigurna, da hoće.

— Ja bih se željela upoznati s njegovim prijateljem — primjeti Ethel.

Violeta je pogleda postrance i nešto joj sune glavom. Nije se bila u početku mogla dosjetiti, ali sada, kao da je pogodila pravu misao. Nije htjela otkriti to prijateljici, već je odlučila raditi bez njezina znanja. Kad je igra već bila pri koncu, Violeta je u zgodnom času neopaženo dala znak Robertu, da poslije igre dodje. On je samo mahnuo glavom u znak odgovora. Vrijeme se oteglo, te se približavalo šest sati, a igrači kao da i ne misle svršiti. Ne svrše li u šest, značilo je ostati bez večere. Ipak nekoliko minuta prije igra je svršila s pobjedom pravnika 8 naprama 6. Pod zadnje su se filozofi popravili malko i počeli bolje igrati, za to je i rezultat bio malko bolji. Dok je Ethel pristupila automobilu, pozdravljala se Violeta sa Robertom.

— How do you do Miss Knight — pozdravi Robert.

— Thank you Mr. Federhoff — odvrati Violeta srdačno prihvativši pruženu joj ruku. Ogledavši se za Ethel prišapne hitro Robertu — Mr. Federhoff,

da li je ono Vaš prijatelj? — i tu pokaže rukom na mladića, koji je toliko zainteresovao Ethel.

— Da gospodjice! Želite da Vam ga predstavim? upita udvorno.

— Da! To jest, ne! . . . Ah ali sam smiješna. Izvolite ga dovesti i predstaviti mojoj prijateljici, s kojom se još ni ne poznate . . . Ethel — zovne Violeta.

Ethel se ogleda i pristupi bliže k prijateljici. Prije nego li je mogla progovoriti opazi Roberta i uzanj neznanca, kako koracaju prema njima. Ethel se tako zacrvenila, te ju Violeta upita.

— Što ti je Ethel, ti si uzrujana?

— Nije ništa! Malko me glava zaboljela od ove vrućine — smeteno će Ethel.

U to pristupiše mladići bliže a Robert predstavi svog prijatelja Violeti.

— Mr. William Ernest Warren, Miss Violet Knight.

— Very glad to know you, Mr. Warren — ljubezno će Violeta.

— I am pleased to meet you, Miss Knight — odvrati Warren učtivo.

Violeta se na to okrene i predstavi obojicu prijateljici, koja se još više zacrvenila, kad je osjetila Warrenovu ruku u svojoj.

Svi se uputiše k automobilu, jer je Ethel pozvala mladiće, da se prošeću zajedno. Robert se odmah našao uz Violetu u zadnjem sjedalu, dok je Ernest pomogao udvorno Ethel uzaći.

Polagano zaokrenula je Ethel strojem i krenuše raznim ulicama.

Mala automobilska kapa pristajala joj upravo divno, a prameni njenih vlasi lepršali od vjetra, što ju je činilo još zanimivljivijom. Ernest je bio lijep mladić. Moglo mu je biti oko 23 godine. Stasa bija-

še ovisoka, a puti više tamne. Bio je vrlo vesele naravi, pravi umjetnik u zabavljanju krasnog spola.

Kad je došlo vrijeme rastanka, Ethel je čisto žalila, što je vrijeme toli brzo prošlo, tako joj bijaše ugodno Ernestovo društvo.

— Kad ćemo se opet vidjeti Mr. Warren — upita Ethel.

— Ja sam sada svršio nauke. Ne znam ni sam kamo ću poći, da se udomim. — — Kad ćemo se vidjeti? . . . Kad Vi to zaželite Miss Ethel — reče Ernest naglasivši osobito onaj posljednji Vi.

— Ako bih ja kazala sutra?

— Vidjeli bi se sutra — prihvati Ernest hitro.

— Ne, ne! Nije moguće. Ja polazim ovaj koji dan na zapad. Zaustaviti ću se u Coloradu, a onda polazim u Los Angelos ili Frisco, gdje mislim ostati dva tri mjeseca.

— Sretna Vi, koja možete putovati! — uzdahne Ernest,

— Putujete li Vi rado — upita ga Ethel.

— I te kako rado. . A pogotovo kad bih imao tako krasno društvo — laskavo će Ernest.

— Pak . . . podjite samnom. Ja bih se i onako dugočasila sama.

— Ne mogu Miss Ethel. Išao bih rado, ali vjerujte ne mogu.

— Da imate volju ići, išli bi ste sigurno . . . Ali tako sigurno Vas nešto spriječava . . . Zar ne?

— Ne, Miss Ethel. Ne spriječava me nitko. Ili bolje nije tko, što me spriječava, nego što.

— Onda mi je žao Mr. Warren, jer sam se ćutila tako ugodno u Vašoj blizini . . . Vi znadete zabavljati upravo divno.

Ernest se samo naklonio, a smiješak mu zatitra oko usnica. Vidio je odmah u početku, da mu je Ethel iskazivala naklonost.

Sada si je on njezino ponašanje tumačio tako, te je držao stalnim, da je zavrtio mozgom mladoj milijunarki. (Ernest je stalno držao, da je Ethel milijunašica.) U to mu Ethel pruži ruku za rastanak. Ernest je prihvati i prinesavši k usnama utisne na nju dugi cjelov. Ethel se trgne i brzo skoči u auto. Za nekoliko časaka zaokrenuo je stroj i obje djevojke isčeznuše ispred pogleda prijatelja.

Čitavim putem Ethel je šutila. Do prije nekoliko časaka toli vesela i razgovorna, sjedila je sada uz Violetu ne progovorivši ni riječi.

Nekoliko puta morala je Violeta upozoriti je, jer joj se činilo, kao da Ethel nije pazila na put, kojim su išli.

Moglo je biti pola noći, kad si Ethel i Violeta zaželiše: Lahku noć.

III.

Upravo je Ethel spremala svoje kovčege, kad donese sobarica nekoliko pisama.

— Ovo je za vas, Miss McKay, — reče sobarica, pruživši na srebrnoj taci pismo.

Ethel prihvati pismo i pogleda napis. Rukopis bio joj nepoznat, al u lijevome kutu spazi Ernestovu adresu. Srce joj zakuca naglije, a rumen joj zadje u obraze. Otvorivši pismo pročita glasno:

Vrlo cijenjena gospodice:—

Oprostite mi što se usudjujem uznemirivati Vas mojim pisanjem. Učinio sam to za to, jer se bojim, da ste ponijeli veoma loš utisak o meni, kad sam Vam uskratio moju pratnju na zapad. Ne u San Francisko, već i na kraj svijeta pripravan sam poći s Vama svakog časa . . . kad ne bih bio samo sin siromašnih farmera. Oprostite, gospodjice, nikada Vam

ne bih to kazao, da se nijesam bojao, e sam Vas mojim postupkom uvrijedio.

Želeći Vam ugodno putovanje, ja ću se nasladjivati uspomenom na kratke ali najugodnije časove, koje sprovedoh u Vašoj blizini.

Uz odlično štovanje

Vaš iskreni prijatelj

William E. Warren.

Pročitavši Ethel pismo, prinese ga na usne i poljubi mjesto, gdje je bio potpis.

— Ah, on me ljubi — veselo usklikne.

— Da ljubi! — A ti? — začuje se glas.

Ethel se brzo okrene i opazi Violetu, koja je ušla u sobu, a da je ona nije ni opazila.

—Da li golubice, je smo li te ulovili? — usklikne Violeta šaljivo.

— Ne moj mi se izrugavati, Violeto — umoli je Ethel. — Vjeruj mi, ja neznam, kako je to došlo ... Znaš samo, što sam ga opazila, već mi srce stalo nekako drugačije tući . . . Ja nisam kriva Violeto, ali ja ga ljubim ... u istinu ga ljubim. Nemoj se srditi, mila moja prijateljice ali ja . . . ja sam tako sretna. —

— Kako dugo poznaješ Ernesta? — upita Violeta držeći se ozbiljno.

— Zašto me to pitaš? — odvrati Ethel začudjeno i nadoda iza stanke. — Ta ti si mi ga predstavila, pak ćeš se valjda sjetiti, da su tomu tek četiri dana.

— Oh ništa, ništa! Mislila sam si samo, koliko ćeš morati čekati, dok proučite jedno drugo.

— Violeta! — usklikne Ethel.

— Ja samo opetujem tvoje nazore o braku, oprosti mi — Violeta će držeći se ozbiljno. — Ja sam uvjerena, da si ti proti ovome braku, koji je samo jedna ceremonija, koja iz dvoje mladih, koji se do pred nekoliko časaka ni poznavali nisu, učini mu-

ža i ženu, te je štitom nemoralnosti. . O, ja sam posve uvjerena, da će to biti život harmoničnih duša, gdje će biti malo ili nimalo disharmoničnih zvukova.

— Violeto — plačući usklikne Ethel.

Violeta nije čula, već je nastavila svojim sarkazmom.

— Ja sam posve sigurna, da ćeš ga proučavati nekoliko godina u tančine, dok . . . ako se on prije ne oženi . . . Htjela je nastaviti, ali kad je pogledala Ethel, opazi, da je ova sakrila lice medju dlanove i tiho jecala.

— Mila moja Ethel, oprosti mi, nijesam htjela. Ja sam se samo šalila. Da sam znala, da će te to boljeti, ne bih bila govorila. . . . Zar se srdiš na mene? Nemoj! Daj, pogledaj me i ne srdi se, pak ćemo se lijepo razgovarati — molila je Violeta prijateljicu.

Ethel podigne glavu, a na oku joj titrala suza. Pogledavši Violetu začudjenim pogledom, ogleda se oko sebe, kao da se nečemu domišlja.

— Zašto sam ja plakala? — upita Violetu.

— Jer ljubiš Ernesta — odgovori Violeta kratko uprvši nepomični pogled u nju.

Ethel sagne glavu na prsa i duboki uzdah vinu joj se iz grudi. Brzo je disala, a rumen joj ponovno navalila u obraze. Nakon kratke stanke, počela je govoriti. Ispočetka polagano, nestalno, a poslije sve sigurnijim glasom.

— Rugala si mi se Violeto —prikorno će Ethel. — Rugala si se mome čuvstvu . . . Želiš mi spočitavati moju nedosljednost? . . . Ja još nisam ničim pokazala, da sam se iznevjerila mojim načelima . .. Da ga ljubim, zar sam ja kriva? Tu je srce, . . . ono mi je govorilo, dok je pamet, razum sakrio se i neće ništa da kaže . . .

— Da li ga poznam? Ti i razum kažete: — Ne! — A moje srce šapće tiho: — Da! Kome da vjerujem... koga da slušam?

... Vidjela sam i zabavljala se sa toliko ugodnih mladića, a nikad što slična oćutila nisam .... kad se ustajem ... kad čitam ili sviram piano ... kad polazim na počinak ... uvijek me prati njegov pogled, njegova slika ... Zašto? ... Reci mi, molim te, zašto? ... Ja nastojim u početku, da istisnem te pojave, ali što ih dulje gledam, što više o tom mislim, to mi je ugodnije kod srca ... tu mi je tako lijepo i željela bih samo, da je on uz mene. — ... Oh Violeto, ja neznam, što je to samnom!

Violeta veselo zapljesnu rukama i ogrli strastveno prijateljicu. Bilo joj drago, da se Ethel zaljubila. Ljubila ju kao svoju sestru, bila uvjerena o čistoći njezina karaktera, ali joj bijaše teško videći, kako njeke gospodje šapuću koješta o njezinom odnošaju prema Windermanu. S tih razloga mogla se tumačiti njezina radost, kad se uvjerila, da je Ethel u istinu zaljubljena.

— Još ćeš me ugušiti od radosti! — uskliknu Ethel.

— Oh, da znadeš kako sam vesela, kad sam to doživjela — iskreno će Violeta.

— Ali nemoj misliti, da ja mislim odmah na brak — reče Ethel polu plašljivo, polu šaljivo.

— Ali niti na proučavanje, to sam sigurna — našali se Violeta. Dok su se djevojke tako šalile. odmicalo je vrijeme, te je kazaljka na uri pokazivala pola dvanaest. Kad je sat odbio pola, prihvate se obje, da pospreme stvari u kovčege.

— U koliko sati odlazimo? — upita Violeta.

— U dva sata i trideset časaka, — odgovori Ethel.

— Treba se žuriti.

— A zar ćemo same putovati?

— Kako same? A koga bi ti htjela?

— Tako . . . mislila sam . . . Ta pozvala sam bila Ernesta.

— Zar si zaboravila što piše?

— U istinu, da, on ne može — žalosno će Ethel.

— A da mu stric pošalje novaca? upita Violeta.

— Oh za stalno bi išao! . . . Ali kakav stric? Imade li on strica? — upitala je Ethel.

— Zar se ne možeš dosjetiti? . . Zašto ne bismo mi mogle igrati ulogu strica? . . . Misliš li, da smo premlade?

— A jeli se to pristoji? — upitala je Ethel zabrinuto.

— Pristoji? . . . Da li se pristoji? . . . Sad bih ja trebala preuzeti tvoju ulogu — govorila je Violeta.

— Zar mu se ne može poslati tako, a da on nezna, tko mu šalje?

— Misliš, da će primiti i doći — upita Ethel nesigurno.

— Ta malo prije si mi kazala, da si sigurna, da će doći! . . . Jest, doći će.

Obje prijateljice sjednu k stolu. Violeta se primila, da sastavi pismo, dok je Ethel našavši čekovnu knjižicu ispunila jedan. Kad je Violeta svršila pismo, pročita ga glasno.

Mr. William E. Warren,
478 Locust Str., Valparaiso, Ind.

Prvi vlak za Kansas City, Mo., ostavlja Čikago večer 8:35. Uzmite svoje kovčege i ne zakasnite. Priloženo služit će Vam, da se ne izgubite. Da Vam ne bude dosadno, povedite sobom Mr. Robert Federhoffa, kojemu isto izručite priloženu putnu kartu. Do skora vidova

Violet i Ethel.

Priloženi čekovi bili su svaki na $500. Kad je Violeta pročitala pismo i umetnula čekove, napiše

adresu i pozvoni. Sobarica udje, a Ethel joj preda pismo.

— Odnesite to osobno na poštu i predajte Sp. D. — reče Ethel.

Sobarica se nakloni i izadje. Kad su se vrata za njom zatvorila, okrene se Ethel k Violeti.

— Violeto, bojim se, da nismo dobro uradile.

— Kako to misliš?

— Tako. Što će si oni misliti o nama? Ja sam uvijek tako nepromišljena, da radim sve u brzini — tužila se Ethel.

— Neboj se, mila moja Ethel — mirila ju prijateljica.

— Ti znaš, da se Robert i ja, ako i ne pet, a to već jednu godinu poznajemo. Ja mislim, da sam ga proučila, jer kad me je zadnji put u Valparaisu zapitao za moju ruku, ja sam . . . .

— Što si odgovorila? — prekine je Ethel nestrpljivo.

— Pristala sam — odvrati ona kratko. Nakon male stanke nastavi — Vidiš izmedju mene i Roberta sve je već gotovo, te ćemo se uzeti još ove jeseni. Neće dakle biti ništa nenaravna, ako sam mu poslala tu malenkost . . . .

— Da, to je što drugo. Ali ja nisam sa Ernestom još tako daleko došla — primjeti Ethel.

— Nisi? . . . Sirotica mala, strpi se malko. Ako ti se ptičica dopadne — nakon dugog proučavanja — to će samo po sebi doći . . . No medjutim, to je sad u redu . . . Skoro da sam zaboravila! Ja ću izaći Ethel, ali ću se za pola sata povratiti. Rado bih vidjela, da li su moji kovčezi odpremljeni. Do vidova!

Žuri se Violeto, da ne zakasnimo na vlak — upozori je ova.

Kad je Violeta otišla, ostala je Ethel sama. Pristupila je k prozoru i naslonila se nanj, zagledavši se

i zaronivši pogledom u svemir. Neki neobični osjećaji, čas ugodni, čas nemirni, hujili joj dušom. Misli njezine, koje su prije zauzimale tako slatke, odredjene oblike, razbježale se sada i lovile jedna drugu tako, te ni par časaka nije mogla slijediti stanoviti red mišljenja.

— Tko je on? — pitala je samu sebe. — Ja da ljubim onog mladića, koga sam tek prije nekoliko dana prvi puta srela . . . O čemu smo govorili? . . . O ljubavi? . . . Ne, ne! . . . Ili, da i o tom . . . Ali kako? . . . Je li to ljubav? . . . Je li ljubav ili neko zavodljivo čuvstvo, koje bi me moglo stranputice zavesti? . . . Oh, ako je ljubav, zašto nisam sigurna . . . Zašto mi nije to jasnije? . . . Ako li je čuvstvo, koje bi me moglo baciti u ponor, zašto mi toli ugodnim čini ove časove, kad na njega mislim? . . . Na njeg, a onog drugog sam zaboravila! . . . Winderman i Warren! . . . Da biram! . . . Koga? Kako? I zamislila se u ta pitanja, nastojeći riješiti ih. Dlanovima podbočila je lice a pogled je nepomično bio uprt u prazninu . . . u svemir. Pred očima stvorile se slike njezine mladosti, njezinih najljepših dana, koje je sprovela u Europi sa Windermanom. Vidjela se, kako je od sramežljive djevojčice postala obrazovana žena. Postala je žena, koja ćuti i osjeća narav. Postala je žena, u kojoj su se sva svojstva razvila do savršenosti, a to sve ima da zahvali . . . komu?

U pozatku otvoriše se vrata, na kojima se ukaže Winderman. Opazivši, da se Ethel naslonila na prozor, pomislio je u prvi čas, da gleda na ulicu, ali je u brzo opazio, da se prevario. Privuče se lagano do nje i poljubi je u kosu.

Ah! usklikne ona skočivši naglo. Opazi ali Windermana, sagne glavu na njegova prsa i tiho zajeca.

Winderman se čisto iznenadio. Nije si mogao protumačiti tih suza. Mislio je naći ju veselu i nestašnu, a onamo suze.

— Ethel! — pozove je nježno, pogladivši joj vlasi.

Ona se nije micala.

— Ethel! Zašto plačete? Srdite li se na me? . . . Govorite, molim vas — molio je on gladeći sveudilj njezinu glavu, koju je držala naslonjenu na njegovom ramenu.

Ethel pridigne glavu, a niz obraze kanule su dvije kapi suza. Pogledavši ga ravno u oči reče mu jasnim i nježnim glasom.

— Ja želim biti vaša. Vi ste mi tako dobri . . . Ja ne odlazim nikamo. — I opet joj klonu glava na njegovo rame, a on gladeći je rukom, borio se sam sobom.

Samuel Winderman bio je muž najljepših godina. Nije prekoračio četrdeset i drugu, ali nitko ne bi rekao, da imade više od trideset i pet, tako je bio dobra izgleda. Roditelji njegovi dodjoše iz Njemačke iz Nürnberga, kad je njemu bilo tek pet godina. Bili su siromašni, ali marljivim radom podigao se otac od siromašnog krojača do vlasnika nekolikih tvornica. Kad je Samuel odrastao, nije se slagao s načinom očeve uprave, te je radi toga češće dolazilo do konflikta izmedju oca i sina. Otac bijaše škrtac, tvrd i nepristupačan ikojoj molbi i razlogu. Novac i novac bio je njegov alfa i omega. U svojoj dvadeset i petoj godini zaljubio se Samuel u kćerku jednog siromašnog radnika. Ista je radila u jednoj od očevih radiona. Kako su prostorije, u kojima su radnice šivale, bile tijesne i niske, to je svježi i čisti uzduh bio rijedak gost. Plaće njihove bile su tako niske, te se već na niže spustiti nisu dale. I kad je imalo, da se proglasi krzmanje, nagovarao je Samuel

oca neka udovolji opravdanim željama radnica. Otac nije htio, da čuje. Samuel je pošao sa radničkim odborom k ocu i ponovno molio. Ni ovaj puta nije uspio. Razočaran nad postupkom očevim, posvadio se s njime i ostavio ga s namjerom, da se oženi s onom sirotom. Nesretni slučaj učinio je to ali nemogućim. Jedan sat prije, no što su radnice imale izaći na štrajk buknuo je požar u tvornici i raširio se takovom brzinom, te nesretne radnice nisu mogle naći izlaza, na koji bi mogle bile neozledjene izaći. Mnoge se od straha bacahu kroz prozor sa već upaljenim haljinama, izgledajući kao žive baklje. I u groznim mukama umirahu. Od pet stotina radnica, poginulo je u tom groznom požaru sto četrdeset i šest. Medju poginulima našao je Samuel tijelo svoje nesudjene.

Proklevši oca otputio se na zapad. Radio je pet godina kao obični rudar u zlatnim rudnicima, dok jednoga dana nije otkrio, da na zemljištu, koje je kupio, imade zlatne rudače. Našao je kapitala, počeo kopati i iskopao tako svoje milijune. Kad se povratio u Čikago bilo mu je trideset i pet godina. Kolikim ljepoticama otimale se oči za njegovom lijepom pojavom, ali on je bio naprama njima uvijek uljudan, udvoran, ali dalje se nije nikada upuštao. Nijedna se nije mogla pohvaliti sa većom naklonosti, no što je iskazivao prema drugoj i prema svim ostalima.

Boraveći jednoč u Ames, Iowa, susreo se na ulici sa Ethel, koja je imala onda 15 godina. Djevojče mu se izvaredno svidjalo. Sljedio je iz daleka i drugoga dana došao je u njezinu kuću sa jednim od svojih prijatelja, koji je poznavao njezine roditelje. Kad se razgovarao sa djevojčicom još više mu je omilila sa svog iskrenog i otmenog ponašanja. Predložio je njezinoj majci, da će je poslati u škole

u Europu, što je starica nakon nećkanja i prihvatila. Oko samog Božića odjedriše put Liverpoola. Uzeše kabinu prvog razreda. Svi su držali da je Ethel njegova kćerka. Kako je samo bila prpošna, vesela i živahna. Iskrenost njezina naprama njemu nije poznavala granica. Kad je slušao njezino naivno pričanje, izgubio se od preugodnih osjećaja. Iz Engleske odputiše se preko Franceske i Švicarske u Italiju. Ne bijaše mjesta kamo je nije poveo, ne bijaše želje, kojoj nije udovoljio. Često se znao ljutiti, što su njezine želje toli neznatne i čedne, dok su prema njegovom mišljenju morale biti većeg izbora. Kad ju je ostavio u Parizu i povratio se u Čikago, uvidio je na njezinom licu istu onu tugu, koju je opazio i danas. I poljubio ju na raztanku u čelo, a ona se pridigla na prste, zagrlila ga oko vrata i dala mu svoj nevini cjelov. Krasni li bijahu ti časovi. Svake godine polazio je na par tjedana u Europu. Kad bi se susreo s njome opažao je na prvom susretu veliku promjenu. Ne promjenu u njenom ponašanju prema njemu, jer to je bilo srdačno kao i prije. Ali je opažao veliku promjenu u njezinom govoru, kretnjama, običajima. Neki novi duh kao da ju je okruživao. Iz njezinih otmenih kretnja vidjela se otmenost njezina duha. Njezin govor odavao je ne djevojku nestašnu, već ženu, koja shvaća svu realnost života, ali manjkavosti krutog realizma znade upotpuniti finim niansama modernog idejalizma. Iz nje je provirivala žena svestrane naobrazbe, kojoj je temelj bilo poznavanje i razumjevanje gotovo svih filozofskih načela. Iskrenost njezina nije ni sada suzila svoje granice, te je iz njezina čavrljanja znao i za najskrovitiju njezinu pomisao. Poznavao je njezine želje, težnje i načela, te ih je vrlo cijenio i često ih pred njome pohvalio. Sjedeći jednoga dana na verandi svojeg ljetnikovca

u Nizi, odkrio joj, da je ljubi. Ona ga gledala neko vrijeme i onda reče tihim al' sigurnim glasom: I ja Vas ljubim, ali ja neznam, da li je to ljubav, koja treba spajati muža i ženu. Počekajmo malko. Zašto da se varamo, te da se poslije kajemo.

Kajanje je teško. I on je priznao, da je govorila istinu. Oprostivši se s' njome utisnuo joj na čelo cjelov, a ona ga povukla za ruku i nije ga puštala od sebe. Kad se okrenuo, uzdigla se na prste, zagrlila ... i on je ćutio dugi cjelov na svojim usnama, a na njezinom licu zasjala je suza ... ista suza kakovu je danas vidio.

Koju li je slast oćutio, kad je čuo riječi, koje su prošaptale njene usne. Ali pomisao na one suze, dozvale mu u pamet svu njihovu prošlost i mozgom mu poput munje sune misao: — Žrtva? Ne, ne! On to neće i ne može dozvoliti. On je pridigao ovaj cvijet i učinio od njeg sretnu ženu. Zar da se naplati oduzevši joj ponovno ono, što joj je dao? Bio bi sto puta veći zločinac, jer bi joj oteo u času kad je ona sve to spoznala i oćutjela, dok, kad joj je to davao, bijaše nesvjesna.

Ethel je sveudilj počivala na njegovim ramenima a ruka njegova nježnim kretnjama gladila vlasi njezine.

— Ethel — zovne je on nježno. Polagano uzdigne ona glavu ,a smješak zatitra oko njezinih usna. Pitajućim pogledom gledala je u njeg.

— Ethel, ti si plakala. Reci mi, zašto?

Prvi puta što ju je on tako oslovio. Bio je odlučio u sebi. Odlučio da će joj biti otac i pokrovitelj, jer nije htio zarobiti njezina srca.

Nije ništa, već je prošlo — mirila ga ona.

— Mi smo si bili uvjek iskreni — upozori je on nježno.

Ove riječi djelovale su na nju tako, te mu je na sve potanko ispričala. Izpričala mu je svoj susret s Ernestom, svoja čustva, razgovor s Violetom, kao i o pismu i njihovom putnom planu. Najposlije mu je spomenula svoju duševnu borbu i odluku da će biti njegova.

— Jest, ja sam odlučila ja želim biti Vaša —odgovori ona zatezajući. — To jest, ako me vi hoćete.

— Dijete moje dobro. Ja razumijem tvoje boli. Ja sam ti zahvalan za tvoje osjećaje. I kad bih bio samo dvadeset godina mladji . . .

— Mr. Winderman — usklikne Ethel.

— Slušaj, Ethel — nastavi on—kad bi bio samo dvadeset godina mladji smatrao bi se sretnim uzeti te. Al' sada? Ne, ne, Ethel. Vjeruj mi, ja sam pregorio moje boli. Ako bi netko trebao da trpi, to ću biti ja, a ne ti, koja još nisi ni okušala života . . . Nemoj dobro moje dijete! . . . Neću ni ja trpiti. Ja ću biti . . . ja sam sretan, kad vidim tebe sretnu . . . . ti ljubiš Ernesta? . . . Ako ga ti ljubiš, ljubit ću ga i ja i blagosloviti vas . . . Ja se podvrgavam i odobravam tvoj izbor, jer sam uvjeren da si radila kako ti je srce i razum kazivalo.

Na zidnoj uri odbio je jedan sat. Oboje se trgnuše. Winderman primivši je za glavu, utisne joj dugi cjelov na visoko njezino čelo. A Ethel mu se veselo ovinula oko vrata i dražesnim smješkom na usnama pogledala ga svojim crnim očima. Časak je gledala a tad hitro, sagnuvši mu glavu, poljubila u usne i otrčala u drugu sobu.

Winderman je ostao sam u sobi. Jednom rukom pritisnuo srce, dok se drugom prihvatio prozora. —Smiri se, srce moje šapnuo je tiho!—Sreća njezina učinit će ti tvoje pregaranje lagljim.

IV.

Prošla je godina dana, što se Ethel udala za Ernesta. Sastala se s' njime u Kansasu i odputovaše zajedno put zapada. Iza tjedan dana zajedničkog boravka vjenčala se dva mlada para: Ernest i Ethel, Violeta i Robert. Violeta se povratila nakon dvomjesečnog boravka u Californiji u Čikago, dok se Ethel odlučila ostati u Friscu. Prvi dani njezinog bračnog života bili su onakvi kako ih je ona i zamišljala. Ali nije prošao ni prvi mjesec, počela je Ethel opažati stanovite znakove, koji nisu upućivali na dobro. Često puta ne bijaše Ernesta do rana jutra kući. A kad je došao, zavalio se kao drvo na postelju i spavao tako do nekoliko sati poslije podne. Iz njegovih ustiju mirio zadah, koji joj ga otudjivao sve više i više. Kad bi se probudio, obećao joj, da je to posljednji puta. I kad je pred večer odlazio i pristupio do nje, da je poljubi, a ona oćutivši onaj teški i neugodni zadah, morala se suspregnuti, da ga neodgurne od sebe. A Ethel je ljubila Ernesta svom snagom svoje prve ljubavi. Bila je to ljubav puna mladenačkog žara, puna poleta i snenih ideala. Bila je to ljubav, koja je tražila i težila samo za jednim: da joj bude vraćana. Ona je čeznula za njegovim cjelovima. Ona je čeznula za njegovom lijepom riječi, smješkom pogledom i zagrljajem. A ti su bili tako rijedki. Zašto se baš ona morala da prevari?

Kad ju je tako ostavio samu, zagledala se u more, u one sive talase, kako se prebacivaju, dok se ne razbiju silnim pljuskom o velike klisure, a iz tih talasa izmedju tih klisura provirivao je njegov lik. Svaku crtu njegova lica, svaki zarez, utisak, izražaj, smješak, sve je to znala i poznavala u najtanje tanči-

ne. Sjećala se tom prilikom onih časova, kad joj je govorio o ljubavi. Koliko slasti, koliko mile opojnosti! A bili su kratki, kratki u istinu. Mnogo puta uzela je njegovu sliku i zagledavši se u nju razgovarala se s' njime.

— Zašto nije ta opsjena i dalje potrajala? Zašto me je prestao ljubiti? Zar sam postala ružna i odurna? Nisam li ti dobra? Ne činim li što ti se vidja i što mi nalažeš? . . . Kad si me varao, da me ljubiš, kad si mi govorio one sladke i zamamljive riječi, zašto nisi uztrajao u tome? Barem bi se tješila, da me ljubiš — a ovako?... Suze, koje su prije rijetko kada ovlažile njezine obraze, spustile se curkom niz njezina lica. A kad ju je našao u ovakom stanju, otresao se na nju grubo i otišao u svoju sobu, ostavivši ju samu.

Svoju nesreću nije nikomu kazivala. Držala je, da si je sama kriva svemu, zato je i šutila. Kad je primila listove od Violete ili Windermana, zatvorila se u svoju sobu i čitala ih po nekoliko puta i gorko plakala sjećajući se dana svoje mladosti. Njihove listove sakrivala je na dnu jednog kovčega iz bojazni, da Ernest na njih ne naidje. Ona nije nikad kazivala Ernestu o njezinom odnošaju prema Windermanu. Za vrijeme svadbenih dana nije od prevelike sreće na to ni mislila, a kad je poslije opazila preokret u Ernestovom ponašanju, odlučila je, da ne kaže ništa. Zadnji njegov list primila je prije nekoliko dana. Bilo je to polovicom srpnja. Pisao joj, da će početkom kolovoza u Pariz, ali da će mu se sve činiti pusto, jer neće uz sebe vidjeti njezinu veselu pojavu, čuti njezino umno pripovijedanje i nasladjivati se njezinom naivnošću. — Ti si sada sretna supruga, pisao joj, a ja žalim za tobom kao za izgubljenom kćerkom . . . Ipak sretam sam zato, jer znadem, da si ti sretna.

— Oh, da znade! — uskliknula je bolno držeći u ruci njegovo pismo. — Da znade, kako trpim uz muža, koga ljubim više na išto . . . Zašto sam to učinila? Zašto nisam poslušala glas svoje savjesti, koji me odgovarao od toga? Zašto?

I tako je to išlo od dana u dan. Jednog poslije podneva, kad je sjedeći u njihaljci bila zabavljena čitanjem jedne Pinerove lakardije, opazi na uglu u bašći Ernesta. U prvi mah htjela je zaviknuti od veselja, ali se svlada. Čekala je, hoće li doći k' njojzi i neka ugodna uzrujanost prostrujila joj tjelom. Minulo je par časaka, koji joj potrajaše čitavi vijek, a njega još neima. Najednoć začuje krik . . . vrisak. Podigne se na njihalci i prisluškivaše. Iz udaljenog kuta bašče začu se stenjanje. Prestrašena skoči Ethel sa njihaljke i pohiti prema onoj strani odakle se čuo povik. Kad je došla do paviljona, nije mogla opaziti nikoga. Razgledavala je na sve strane, ali nebijaše vidjeti ni žive duše. U to joj sine pomisao, da zaviri u paviljon. Došuljavši se polagano do istog sa strane, uspne se na prste i zaviri kroz prozor. Nije prošao ni čas, kad li uz mukli poklik zatetura i da se nije prihvatila obližnje paome, bila bi se sigurno srušila. Moglo je proći više no sat, da je Ethel ostala nepomična u tom položaju. Najednoć se prene, osjetivši nečiju ruku. Bila je to sobarica. Lica bijahu joj sva natekla od plača, a u rukama je držala kovčeg.

— Što je, Harrieto, kamo si se spremila? upita Ethel sabravši se.

— Ja . . . onaj . . . teško mi je . . . odlazim . . . mucala je Harrieta.

Sad se Ethel sjetila prizora, koji je vidjela u paviljonu i ponovno joj se zamrači pred očima. Kad je sobarica vidjela, da se gospodarica onesvijestila, metnula je kovčeg na stranu i prihvativši je ispod

ramena, odvela je u sobu. Položivši je na divanu i raskopčavši prsluk, stala ju je škropiti hladnom vodom. Za kratko vrijeme došla je k svijesti.

— Harrieto — progovori ona prva. — Ja znadem, zašto odlazš. Idi, ali nećeš sama otići, jer idem i ja s tobom.

— Dobra gospodjo! — usklikne sobarica bacivši se na koljena i grleći njezine noge. — Vjerujte mi, nisam ja kriva. Gospodin me napao, začepio mi usta i svezao me. Evo . . . pogledajte još se poznaju tragovi konopa.

Kad je Harrieta pokazala svoje ruke, a Ethel ugledala one ureze, koje je konop učinio na njezinim nježnim rukama, malo je manjkalo, te se nije i po treći puta onesvijestila.

Nije prošlo ni pet časaka, te je Ethel odlučila, što će učiniti. Sva dosadanja ljubav pretvorila se u neopisivu mržnju i prezir. Koliko god je trpljela dosada poradi njegove okrutnosti i zanemarivanja nje same, ipak mu je sve to praštala. Ali sada . . . pao je tako nisko u njezinim očima, te je odlučila ostaviti ga za uvijeke i zaboraviti uspomenu njegovu. Kako je bila oprezna, nije htjela, da iznese na javu, da se ne osramoti ime njezino, već je držala, da će biti najbolje povjeriti se svom zaštitniku.

Ethel sjedne k stolu i napisa brzojavku.

— Harrieto — pozove ona sobaricu, koja je spremala njezin kovčeg. — Odnesi ovu brzojavku i povrati se što prije.

Čim je Harrieta zatvorila vrata za sobom, pristupi ona k telefonu.

— Hello! Hello, Main 6054. — Hello, Main 6054? . . . Burn's office? . . . Pošaljite dvojicu vaših najboljih ljudi. Ali što prije . . . Vila Warren . . . Da . .. da! . . . Ali odmah! . . . Good by!

Još se Harrieta nije povratila, kad li se pred kućom zaustavio automobil, iz kog iskočiše dva muškarca i hrlim korakom pohite prema vili.

Ethel otvorivši vrata, pusti ih unutra.

U nekoliko riječi ispripovijedala je ona detektivima svoj položaj. Naglasila je, da ne želi povesti sudbenih koraka, ne bude li skrajna potreba. Jedino što želi jest, da preslušaju sobaricu, te da se zatim sakriju u pokrajnu sobu i prisluškuju razgovoru izmedju nje i Ernesta. Oba detektiva dozvolom njezinom udjoše u Ernestovu sobu i pomoću krivih ključeva otvoriše pisaći stol. Izvukavši pun svežanj raznih listova i pisama, brzim okom preletiše sadržaj pojedinih, koji su im se činili važniji zadržaše, dok su ostale papire stavili u prijašnji položaj. U to se vratila Harrieta. Kad je razumjela, o čemu se radi, odgovarala je na svako pitanje točno i jasno tako, da o jasnoći nije moglo biti nikakove sumnje. Jedan od detektiva pisao je svaku njezinu riječ, a kad je iskaz njezin bio gotov potpisala je Harrieta zapisnik.

Ethel je spremala svoje rublje i zlatninu, dok se Harrieta sa detektivima sakrila u pokrajnoj sobi. Svršivši svoj posao, upozori Ethel detektive, da će se Ernest večeras ranije povratiti. Onda se sjela u naslonjač i stala razmišljati o svom položaju. Razmišljala je posve hladnokrvno. Ipak ju je boljelo, kako je njezin san bio kratkotrajan, te na kakov se drastičan način završio.

Sa tornja neke crkve odbijalo je dvanaest sati. Na vratima pokrajne sobe ukaže se glava jednog detektiva.

— Mrs. Warren — začu se šapat.

Ethel okrenuvši se kimne glavom u znak, da je budna. Glave nestane, a Ethel nastavi svoja razmatranja. U to se začuju koraci. Ona brzo otvori la-

dicu pisaćeg stola i izvadivši revolver turi ga u njedra. Nato se uvali u naslonjač i pričini se kao da je zadubena u čitanju. Netko je pokušavao otvoriti vrata, te se čulo, kako je ključem tražio ključanicu. Napokon ključ se okrene u bravi i vrata se otvoriše. Ethel je nastojala, da svlada uzbudjenost, te da bude što moguće mirnija. Naslonjač okrenula je od vrata, ali bi zato na suprotnoj strani mogla opaziti u ogledalu svakog, tko bi unišao u sobu.

U pokrajnjoj sobi čuli se koraci. Ethel se prestraši ne će li Ernest moguće otkriti detektive, ali je taj strah naskoro mine, kad je opazila, da se vrata otvaraju, a u sobu unidje Ernest. Na prvi pogled opazila je ona, da je pijan.

— Zašto nisi išla spavati? — upita je on pristupivši bliže i zavalivši se u naslonjač.

Ona nije odgovorila.

— Opet se srdiš . . . . Zašto? . . . . Nisam pio . . . . ne . . . . ne . . . . uf . . što je ovdje vruće . . . . Ethel . . . . ho . . . . hodi spavati

Ne ću! Želim prije stobom o nečem porazgovoriti se — reče ona ozbiljno.

On je mamurno vrtio glavom i puhao od vrućine, koje mu je udarila u glavu od prevelikog užitka alkohola. Tražio je po žepovima rubac, da otare znoj, koji se je pojavio na vratu. Vadeći rubac ispadne mu jedno pismo. Ethel pogleda slučajno naslov i opazi da je pismo adresirano na nju. Sagnuvši se dosegne pismo i podigne ga.

Pismo je bilo od Windermana.

— Odakle ti dolaziš do mojih pisama? — upita ona strogo.

On pogleda u nju zatim posegne rukom u džep i opazivši, da mu je nestalo pisma, posegne rukom, da joj ga otme.

— Natrag! Da me se nisi dotaknuo — zaviče Ethel.

— Daj mi pismo! — poviče on grubo.

— Pismo je moje, a ti ga nisi smio otvoriti.

— Otvorih ga, jer sam opravdano sumnjao da . . . . da moja žena podržava s drugim ljubavne odnošaje.

— Nesretniče! — zavapi Ethel.

— Da nesretniče . . . . a šta je ovo? — poviče on pokazavši na pismo, koje je ona držala u svojoj ruci.

— Ja nisam dužna ispričavati se nikome, a najmanje tebi, koji si brakolomac — uzrujano poviče ona.

— Ha, ha, ha, ha! smijao se on i udarao rukom po koljenima. — Zar za to, što sam se malko poigrao?.... Guska! Već je izbrbljala.... Vidiš, sigurno sam zaboravio platiti joj... Ha, ha, ha, ha!

Smijeh njegov bio je hrapav, a siromašnoj Ethel prolazili sve mrzli trnci tijelom.

— Dosta je — poviče ona. — Sad slušaj što ću ti kazati, jer su to posljedne riječi, koje govorim stobom.

Iza male stranke nastavi ona odlučnim glasom.

— Kad sam te upoznala hinio si da me ljubiš i uspjelo ti je prevariti me. Došao si samnom ovamo i tu me zaslijepio, tako te sam vjerovala svakoj tvojoj riječi. Kad sam se udala, bila je moja sreća kratka. Ja sam te ljubila, nesretniče. Ljubila sam samo tebe i ti si bio moja prva ljubav. Ljubila sam . . . . što više obožavah te . . . . a ti? . . . . Kako si mi ti vraćao? . . . . Skitao si se noću i kartao, dok sam se ja u suzama gušila. Trošio si stotine dolara ni ne pitajuć odakle su . . . . Ti se rugaš . . . . smiješ se ni ne znajući, da mi taj tvoj smijeh para srce . . . . Muči me još ovo par časaka, ali nećeš više . . . .

Ja imadem dovoljno uzroka, da zatražim i dobijem rastavu braka . . . ali ja neću, da moje ime dodje u javnost sa tvojom sramotom . . . . Nego znaj . . . . Ja odlazim danas . . . . još ovoga časa, a ti usudiš li mi se približiti ikada u životu, dati ću te zatvoriti . . . .

— Ha, ha, ha! — smijao se on, premda je iz tog smijeha provirivala tajna bol. — Ti ideš? . . . . Sretan put! Sretan put! — usklikne Ernest mahnuvši joj rukom.

— Čekaj malo, golubice, mahne on prema njojzi, kad je opazio, da se ona uputila k vratima.

Ethel je stala i čekala.

— Ti si ponijela ono pismo? dobro! . . . . Ali ja imadem još jedno slično, koje ću ti ustupiti za $2000. Niti centa jeftinije. Ne platiš li mi to, onda . . . . .

— Onda? — zaviče ona.

— Odnijeti ću ga u "Tribune" i iznijeti ga u prvom broju.

— Daj ovamo to pismo — zapovjedi Ethel odlučno.

— Hoćeš li dati novce? — upita on lakomo.

— Donesi pismo!

Ernest se ustao i zakolebao prem vratima. U to se ona sjetila, da bi on mogao otkriti manjak drugih pisama, te da to zapriječi zovnu ga.

— Ne trebaš donijeti ga. Ti mi i onako ne možeš time ništa naškoditi osim sebi.

— Već si odustala od svoje nakane? — upita on i nadoda porugljivo — žao ti je novca?

Ethel izvadi ček i ispunivši ga baci ga na stol. On lakomo posegne za njim i pregledavši ga pomno metne u džep. Ethel ga je promatrala. Bolni osjećaji prohujili joj dušom. Gledala je čovjeka, koji joj je odnesao cvijet njezine mladosti, koji ju je tako nisko

osramotio i objedio. Gledala je čovjeka, koji je uništio ne samo sadašnjost već i budućnost njezinu... i još je našla samilosti zanj! A on?... Pregledavao je novac i ne osvrnuvši se na nju.

Ethel je tiho izašla, zatvorivši vrata za sobom.

V.

U Windermanovoj vili u Nizi već je godinu dana stanovala mlada rastavljena žena Ethel. Sastavši se u Čikagu poslije onog dogodjaja sa Windermanom, povjeri mu svoje jade, a on je nagovori da podje u Europu, gdje će u lijepom podneblju i ubavom morskom zatišju liječiti svoje rane. Sa sobom je povela i Harrietu akoprem je Winderman držao u vili nekoliko sluga i sluškinja. Kad su prispjeli u Liverpool nigdje se nisu zadržavali, već su brzim vozom pošli preko Londona u Dover, odakle se prevezoše preko kanala u Calais. U Parizu zadržali se dva dana radi Windermanovih novčarskih poslova, a na to krenuše, te su drugog dana kasno u večer stigli u Nizu.

U sobe, koje su uvijek stajale pripravne, trebalo je samo unići. Mjesec dana ostao je Winderman uz Ethel i nastojao svim načinima, da je zabavi kako bi zaboravila na svoju tugu. Uza sve njegove pokušaje, nije mu to pošlo za rukom. Kad se opraštao s njome i poljubio je u čelo opazio je i opet onu sjajnu suzu u njezinomu oku. Ona ga zadržala i smiješila mu se. Dugo se gledali oči u oči, ona se osmjehnula i pustila ga. Nije se više dignula na prste i dala mu cjelov kako je to činila prije. A je li on to očekivao? Uzdah njegov moguće bi nam mogao odgonenuti.

Ostavši sama najradije bi boravila na verandi, odakle je bio krasan vidik na more. Ono je imalo

za nju najviše čara i kraj njeg trpjela je i nastojala utomiti svoje trpljenje. Počela je pisati svoj dnevnik u kom je iznijela sve svoje osjećaje iskreno i vjerno.

15. Septembra 19**

On je otišao jučer. Na rastanku prvi puta nisam ga poljubila. Neznam zašto to nisam mogla učiniti, a ćutjela sam, da ga grli moja duša. On je tako dobar, tako iskren i pošten a Ernest? Mislim uvijek na njeg, akoprem sam zaključila zaboraviti ga.

16. Septembra 19**

More sinje! Uzburkano si kao moja duša! Zar je ova pjena, koja ostaje od razbijajućih valova, znak tvoje srdžbe? Toli veličanstveno a puštaš se srčbi i bijesu!? . . . . . Željela bih si, da se nalazim na palubi broda usred najvećeg vihra i oluje nasred oceana. Huji vihru, dižite se vi tmasti, orijaški valovi i udarajte o slabašne bokove ove male ladjice! . . . Umiri se, srce; . . . Sudjeno ti je, da trpiš.

17. Septembra 19**

Gdje je on? Ne mogu, da na njeg zaboravim. Sad istom ćutim što je to: ljubiti i izgubiti ono, što ljubiš . . . . A zar imade ljubavi, koja se ne uzvraća? O, ako je ima, onda je to bolna ljubav, koja ne uživa, već pregara i trpi . . . onda je to ljubav slična mojoj. Erneste, zašto me nisi mogao ljubiti, a tako sam te ljubila!

Zar jezik moj bio je nijem ili nije znao kazivati mu one slatke riječi, koje je srce osjećalo? . . . . Jest, Erneste, ja sam te ljubila? . . . . ja se bojim, da te još i sad ljubim. Oh, ne smijem više misliti na to.

20. Septembra 19**

Već tri dana nisam napisala ništa. Sjetila sam se onog strašnog dana, koji je uništio moj san, moju sreću i moj život.

Ja sam sjedila u njihaljci i začuh njegov glas. Okrenuvši se, opazih ga. Kako mi je samo srce uzbudjeno kucalo! I još mi i sad kuca .... Htjela sam ga dozvati a zašto nisam. — Poslije se dogodilo ono... Oh, zašto ga nisam zvala, moguće ne bi bio to počinio?

26. Septembra 19**

Danas je on prispio u New York, a sutra će biti u Chikagu. Biti će bliže njemu. Hoće li saznati za njega?

Noćas sam sanjala o našem prvom susretu. Kako sam ga požudno promatrala, kako vješto baca i hvata loptu. Ona nježna mladost, koja je provirivala iz njeg ... ona otmjenost! Kako je znao lijepo govoriti. Topli trnci prostrujili mi tijelom i da je bio rekao samo jednu riječ? ... Moji nazori... načela! Koliko sam se borila, učila, promišljavala dok sam ih stekla. Bili su snaga uma .... a slabašno srce uništilo bi ih za čas ... za manje, za hip. Zašto imademo srce, koje nam prevlada razum?

.... A da imademo razum jači od srca? .... Bili bismo možda sretniji od nesretnijih!

3 Decembra 19**

Preko dva mjeseca ležala sam u krevetu. Doktor mi reče, da su mi živci uzrujani. Zabranio mi je misliti o .... o njemu? Nije to kazao, ali ja znam da je mislio.

Oh, kako bih trpila, kako bih sa slašću podnosila sve muke i patnje, kad bih znala, da sam samo časak bila ljubljena! ... Ja neimam uspomena . ..

a toga bih se uvijek sjećala i ponavljala kao milu svetu uspomenu.

7 Decembra 19**

Primila sam njegovo pismo . . . . Kako je dobar! Zašto se on brine toliko za mene? . . . . Koliko puta mi gorki smiješak preleti usnama, u grudima nešto stisne, kad pomislim kako neki drže moj odnošaj prema njemu nevaljalim . . . . Kako su neki podli . . . . Ne nisu podli, ali ne znadu, ne razumiju ljudske duše . . . . njezinih osjećaja . . . . Oni se drže i vjeruju samo vanjštini! O, Violeta, nisam li ti dobro govorila . . . . Formalnosti! Vjeruješ li sada? . . . . A kako se nas dva štujemo . . . . i da nema ove krute sadašnjosti . . . . kako smo mogli sretni biti?

On me ljubi, ali mi to poslije nikada kazao nije. Zašto je odbio moju ruku, kad sam mu pružila? . . . . Koli plemenito srce! A mogao je primiti . . . . uzeti me. Ne bih sada toliko trpila . . . . On i Ernest! . . . . Ne mogu . . . . griješim ako prispodobljam njega s . . . . sa . . . . ne nemogu da izustim te riječi . . . jer ga još uvijek ljubim.

15. Jaunara 191**

Danas mi je rodjendan. Dvadeset i pet godina! . . . . U istinu mladost brzo prolazi. Postat ću brzo bakica? . . . . Zašto nijesam imala jedno čedo, koje bi mi bilo sada jedina utjeha i nada, te svrha života! . . . Kako bi ga mazila i tetošila . . . .

16. Januara 191**

Prestala sam jučer, jer su me suze dušile. Primila sam jučer od njega pismo i kitu kamelija. Poslao ih . . . naručio ih u Parizu. Kamelije . . . Sjećam se Dumasove: — Gospodje s kamelijami. I ona je trpjela radi ljubavi . . . . Ljubila je, a ona nije

smjela, da ljubi . . . . Nisu joj vjerovali jer . . . . bila je pala nisko, a da bi mogla ljubiti . . . . Ipak on joj je vjerovao . . . on ju je ljubio!

I ja ga ljubim . . . . meni to ne brane . . . . a on me odbacio. Ja ljubim strastveno . . . . čisto, nevino samo njega . . . a on? Svi mi vjeruju, a on . . . . on me nije nikad ljubio . . . . koja li je sretnija od ovih dviju nesretnica?

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Početkom veljače pregledavala je Ethel jutarnju poštu. Osim novina i nekoliko žurnala nije došlo ništa drugog. Otvorivši "Chicago American" padne joj u oči veliki naslov:

TRAŽI $25.000 ODŠTETE

William Warren vs Samuel Winderman.

Preletila je okom sadržaj članka, koji je bio kratak, ali strašan. Prihvativši se za srce klone na jastuke. Došavši k svijesti, posegne za novinom i pročita po drugi i po treći puta. Nije htjela vjerovat svojim očima, tako joj se to nemogućim činilo. U članku je stajalo:

"Danas je firma Callahan & Callahan predala na Circuit Court tužbu za odštetu od $25.000. Tužba je podnešena po Mr. William Ernest Warren protiva poznatog milijunara Samuel Windermana, iz Chicago. Mr. Warren tuži, da mu je Mr. Winderman otudjio suprugu Mrs W. E. Warren.

Callahan & Callahn izjavljuju, da imadu listova i drugih izkaza, koje će iznijeti u izkaznom postupku. Isti da će porazno djelovati."

— Hulja! — otme joj se povik iz grudiju.

— Harrieto! — pozove iza kratke stanke Ethel.

— Evo me gospodjo! — ozove se sobarica, stupivši u sobu.

— Spremaj kovčege. Putujemo još danas.

— Kamo? — upita ona začudjeno.

— Kući! — odvrati Ethel kratko.

VI.

— Ethel! — usklikne Ernest, kad je ona unišla i pohiti u susret.

— Ne primiči se k meni. Ostani na mjestu — odgovori ona hladno.

— Znao sam, da ćeš doći — odvrati on i stupi korak bliže.

— Stoj! Moj posjet bit će kratak.

— Ethel, smiluj mi se, oprosti mi!

— Zašto si to učinio? — upita ona hladno.

— Ja nisam znao što činim. Ja sam htio tebe. Znao sam, da živiš s njime u njegovoj vili . . . . znao sam, da te drukčije neću moći dobiti . . . .

— Hoćeš li povući tužbu? — pitala je ona hladno.

— Ako ti to želiš hoću smjesta . . . . Ali samo pod jednim uvjetom.

— A taj?

— Da se povratiš k meni . . . Ja sam bio raskalašen, opak, odnemarivao sam te, učinio preljub . . . ali ja sam te ipak ljubio . . . Kad si ti otišla, onda sam tek uvidio, što sam izgubio. Da zaboravim svoj pad pustio sam se u piće i karte. Zapio sam i propio onaj novac što si mi ga dala . . . Padao sam sve niže i niže . . . Obratio sam se Windermanu . . . Dao mi je . . .

— Nesretniče! — ciknu Ethel.

— Davao mi je isprva malo, poslije sve više . . . kad sam posljednji puta otišao k njemu, zatvorio mi je vrata . . . Bio sam bijesan i . . . i poslije znaš što se dogodilo.

— Dakle nećeš potegnuti tužbe? — upita Ethel, a glas joj je drhtao.

— Ne, ako se nećeš izmiriti samnom — odvrati on oštro.

Ethel se odkrene, da izadje bez riječi, ali on skoči i presječe joj put. Brzinom munje zakrene ključem i skrsti ruke na prsima smješeći se porugljivo. Ethel se nije pokazala uzrujana, nego je mirno gledala.

— Odavle imade samo jedan izlaz. Ili ćeš izaći samnom, ili . . .

— Ili — upita ona mirno.

— Ili jedan od nas dvojice u opće neće izaći — izusti on groznim šaptom izvadivši revolver.

— Dobro! — prousti Ethel.

— Ti ostaješ? — uskliknu on veselo i pohiti njojzi. Metnuvši revolver na stol, htio je zagrliti ju, ali korakne preneražen opazivši orudje napereno nanj.

— Ja ostajem, . . . da ti platim za tvoje djelo — izusti ona hladno.

Hitac planu, a Ernestovo truplo stropošta se bez riječi na sag.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Četrnaest dana prošlo je, što je počela jedna od najzanimljivijih parnica od kako postoje kriminalni-anali grada Čikaga. Sve novine bile su pune opisa, slika, životopisa mlade udove Mrs. W. E. Warren, umorenog supruga Ernesta i milijunara Samuel Windermana.

Obtužnica glasila je umorstvo prvog stepena a temeljila se na činjenici, da je pokojnik ubijen

orudjem, koje je Ethel priznala kao svoje. ''Malice aforethought'' dokazana je time, što je Ethel (tobože) unišavši zatvorila vrata. Pisma Windermanova, njezin život i odnošaj s njime imali su biti glavni stupovi obtužbe.

Winderman je odmah položio propisanu jamčevinu od $25.000, ali na sveopće začudjenje Ethel nije htjela izići iz zatvora.

— Kad pukne osuda . . . onda ili ću izaći ili ću odslužiti zasluženu kazan — rekla je ona mirno. A kad su se novinari i druge nezvane osobe udaljili, okrenula se Windermanu.

— Prijatelju! Hvala vam . . . koliko gorka trpite poradi mene.

I zajecavši skoro, da se nije srušila u njegov naručaj.

On ju prihvatio za ruke i stao tješiti. Bio je siguran o njezinoj nevinosti i zato mu je bilo neopisivo teško, kad se protivila, da izadje na slobodu.

— Svi dokazi i svjedoci govore u vašu obranu, izusti Winderman.

— Braniti će vas jedan od najboljih kriminalista . . . Mr. Dawy — nastavi on, čekajući njezin odgovor. — Detektivi, koji su bili svjedoci vašeg sastanka s pokojnikom, Harrieta, vaš dnevnik, Violeta i nekoliko drugih osoba, koje se prijaviše dobrovoljno, svjedočiti će u vašu obranu.

— Hvala vam, dobri moj prijatelju — bile su jedine riječi koje je šapnula ona.

Dan glavne rasprave bližao se sve više. Bio je urečen za 10 ožujka. Raspravi je predsjedao Judge Honor, a optužbu zastupao državni odvjetnik Weiman. Već ranim jutrom hrlilo je mnoštvo muškaraca i žena iz najviših slojeva u ''Court House'' samo da uzmognu prisustvovati toj zanimljivoj parnici. Četvrt prije devet otvoriše sudbeni podvornici

dvoja vrata, na koja se počelo mnoštvo protiskivati, te je za nekoliko časaka ispunilo, odredjen prostor za publiku. U pročelju stojao je stol za suca, stenografe i novinare. S lijeve strane stolić za drž. odvjetnika a s desne za branitelja optužene. Odjeljeno od ovih postavljene su bile uz zid dvije klupe za porotu. Točno u devet sati unišao je sud, te nakon što je porota zaprisegnuta, započe rasprava.

U obtuženičkoj klupi sjedila je Ethel. Obučena u crno s gustom koprenom sjedila je mirno i slušala. Medju svjedocima nalazili se Winderman, Violeta sa Robertom, detektivi, Harrieta i nekoliko drugih lica. Winderman bijaše isto obučen u crno odjelo, a svezao je crnu kravatu. Sve oči obraćale se s njega na Ethel i obratno. Njihov postojani mir i sigurno držanje pobudjivalo je začudjenje kod slušateljstva. Prvi dan prošao je u čitanju optužnice i drugim nekim formalnostima.

Već je prošlo četiri dana, a rasprava je sveudilj trajala. Držalo se, da će potrajati najmanje tjedan dana, kad li je nastao nagli preokret. U petak u jutro imao je govoriti zastupnik optužene poroti. U govoru, koji je zauzeo čitavo prije i poslije podne iznesao je u opširnim crtama život optužene. Naveo je sve dokaze, koji su išli zatim, te su prikazali njezin odnošaj prema žrtvi u istinu kakav je bio, a najposlije jest sam čin ocrtao kao čin, kojega bi on ili svaki od pojedinih porotnika bio učinio — čin samoobrane. Svoja razlaganja je podkrijepljivao brojnim citatima odsuda sličnih parnica. Sve je suspreglo dah slušajući njegovu rječitost i snagu njegovih dokaza. Kad je svršio, frenetičan pljesak i poklici zaoriše dvoranom. Prijatelji njegovi stiskahu mu desnicu čestitajući na sjajnom uspjehu. Jedva se buka nekako stišala, kad je državni odvjetnik ustao se s namjerom da govori.

— Imade optužena da kaže što u svoju obranu? — upita sudac.

Ethel se ustane. Svi pogledi svrate se na nju. Nitko nije mislio da će i ona govoriti. Sve suspreglo dah i sluša.

—Gospodo porotnici! započe Ethel mirno i glasno. — Nakon iscrpivog govora mog branitelja Mr. Dawy-a, bilo bi skoro suvišno da govorim. Sud ali daje pravo i optuženiku, da govori u svoju obranu. I kao što smo dužni pokoravati se zakonima i dužnostima koje nam nalaže država, isto smo tako obvezani služiti se pravom koje nam ona daje.

Gospodo porotnici! Pred vama stoji žena optužena sa čina, koji ne samo da spada medju najteže zločine, već pogledom na osobu, koja ga je počinila, čini taj čin još težim. Vama, gospodo porotnici, govori sada žena, koju optužuju, da je počinila takav čin.

— Moj zastupnik Mr. Dawy u svom iscrpivom govoru iznesao je sve ono, što je držao, da je istinito i vjerno za moju obranu. Državni odvjetnik u svom zaključnom govoru iznijeti će svoje razloge, poradi kojih će tražiti u ime države zadovoljštinu u onoj mjeri kako to on smatrao bude. Vi ste ovdje gospodo porotnici, da prosudjujete čine, a sud će na temelju vašeg glasa stvoriti osudu.

Gospodo porotnici! započe Ethel uzvišenijim glasom. — Kada budete sutra u vašoj sobi prosudjivali činjenice, koje vam je tužitelj i obtužba predložila, sjetite se, da ste zastupnici pravde. Sjetite se u onome času, da vam je biti nepristranim, te prosudjivati čista gola fakta.

Kad se toga sjetite, onda se spomenite male djevojčice iz siromašne al' čestite obitelji. Odrasla je u kući pod paskom brižne majke, uživajući svoju mladost. Nije poznavala inih želja, nije poznavala

inih težnja, do li biti uz svoju dobru majku. Djevojčica je dosegla 15 godinu, kad dodje stranac, koji ju privolom majke odvede u strani svijet. Proveo ju svijetom otvorio joj oči, uši, osjetila, te je stala živjeti drugim životom. Njezina duša napunjavala se idealima, kojih do onda poznavala nije, napunjavala se čuvstvima, kojih prije osjećala nije. I kad je taj dobročinitelj zamolio djevicu, da postane njegovom družicom - - - - ona ga je odbila, a on ju je razumio i pregarao. Nekoliko godina kasnije zagledala se ta djevica u mladića, koji je bio prvi san njezine mašte. Ne poznavajući himbe povjerila se njemu i za prvog upita, postala je njegova zakonita supruga. Taj mladić, kad je postao suprugom, odalečio se od nje i dok je ona kod kuće gušila se u suzama, on je sprovadjao noći u kartanju. Lagano venula je sreća njezina. Kad jednoga dana pred očima te mlade žene učinio joj suprug preljub. Ona pobježe, a njezin dobročinitelj uzeo je pod svoje okrilje. U samoći dogaralo je njeno žiće, al ljubav prema nesretniku ugušiti nije mogla. Al kad se isti usudio, da se posluži nelijopim sredstvom, da oblati ime ne samo njeno, nego i ime njezinog zaštitnika, pošla je ta nesretna žena, da vidi tog čovjeka. Došla je k njemu u nadi, da će moći djelovati na njeg, al' uzalud. I kad joj je on postavio ultimatum: — Il' jedan od nas dvojice u opće neće izaći — ne znam da li od straha, da li od prevelikih pretrpljenih patnja, odlučila se ta žena na čin. I ako se za taj čin traži odšteta, traži kazna, a vi, gospodo porotnici ne krzmajte već udovoljite glasu zakona. Ako bi ali iz svih činjenica, koje je obrana dokazala, dobili vi uvjerenje, da je ta žena kroz dvije godine podnijela više duševne borbe, prezira, samoprijegora i sramote, te da u skrajnome času ne samo, da je branila posjednu iskru svoga života već i pošteno

ime svoga pokrovitelja . . . onda, gospodo porotnici, vaša će osuda biti samo jedna riječ.

— Tu riječ očekujem spokojno iz vaših usta . . . Hvala vam.

Dovršivši Ethel sjedne na svoje mjesto. U dvorani je bilo muk, nitko se nije micao, jer su stajali pod utjecajem ove tužne priče. Mnogo oko orosilo se suzom i kradomice se brisale suze, koje su odavale izraz simpatije za optuženu. Istom kad se državn. odvjetnik ustao, da govori, kao da je općinstvo došlo k sebi. Samo prve riječi, koje je izrekao usred grobne tišine, čule su se, a onda je nastalo oduševljeno klicanje i pleskanje.

Te dvije riječi, koje su izazvale toliko oduševljenje bile su:

— NOLLE PROSEQUI!*

VII.

Prošla su četiri mjeseca od tog dogodjaja.

Ethel je od prevelikog uzrujavanja obolila, ali kako su svi oko nje nastojali, da joj iskažu svoju ljubav, počela se po malo oporavljati. Dugo vremena nije nikamo izlazila. Uzalud su je Winderman i Violeta nagovarali, da mora izaći, nije htjela. Tek nakon četiri mjeseca, što je prvi puta izašla.

Bilo je to početkom kolovoza. Sparina, koja je bila u to vrijeme u Čikagu, bila je upravo nesnosna. Iznenada reče Ethel svome zaštitniku:

---

* Nolle prosequi. — Držav. odvjetnik u kaznenoj parnici sa tim izrazom izjavljuje, da odustaje od daljne obtužbe.

— Bi li se malko prošetali?

Winderman se okrenu naglo začuvši taj upit i gotovo, da nije znao što bi odgovorio od silnog iznenadjenja. Svladavši se prihvati je veselo za ruke uskliknuvši:

—Oh, kako ste me razveselili, milo moje dijete.

— Moje dijete? — upita ona nasmjehnuvši se.

Winderman krzmaše časak. Bojao se, da ga ne prevlada čuvstvo, al' kad je Ethel, približivši se, sklonila glavu na njegovo rame, podraga joj vlasi utisnuvši na njih vruć cjelov.

— Mila moja Ethel, — šaptao je nježno sav blažen.

A ona se pridignula na prste, ogrlila ga oko vrata i usne njihove sastaše se u dugom slatkom cjelovu.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Iza vjenčanja odputiše se u Europu. Stajahu zagrljeni na palubi Mauretanije i kad su prolazili mimo kipa "Liberty", osjetiše oboje, da je i njima svanula toli žudjena sloboda. Parobrod je brzo odmicao, a oni zagrljeni snatrili o budućoj sreći.

PRIPOVIJESTI

